

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ ΜΕ

ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΥΓΕΙΑΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΠΑΙΓΝΙΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ
ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΣΥΝΔΡΟΜΟ WILLIAMS: ΜΙΑ ΟΡΙΟΘΕΤΗΜΕΝΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ»

ΔΗΜΑΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ

Μέλη Συμβουλευτικής Επιτροπής

Επιβλέπουσα: Ιωάννα-Γιαννούλα Κατσούρη

Μέλος: Στυλιανή Τζιαφέρη

Μέλος: Περδικάρης Παντελεήμων

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2026

ΤΡΙΠΟΛΗ

Βεβαιώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία είναι αποτέλεσμα δικής μου δουλειάς και δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής άλλων εργασιών.

Υπογραφή

Βασιλική Δημάκη

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΜΕΘΟΔΟΣ.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Διαγράμματα ροής για τη μέθοδο συλλογής άρθρων	19
1.1. Η μέθοδος συλλογής άρθρων	19
1.1.1 Επιπρόσθετη βιβλιογραφική αναζήτηση για ενίσχυσης της παρούσας εργασίας σε παιδιά με ΔΑΦ.....	22
1.2. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με σύνδρομο Williams στο PUBMED	24
1.2.1. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με ΔΑΦ στο PUBMED ...	25
1.3. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με WS στο SCOPUS	26
1.3.1. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με ΔΑΦ στο SCOPUS	27
1.4. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με WS στο GOOGLE SCHOLAR	28
1.5. Διάγραμμα ροής τελικών άρθρων για παιδιά με WS	29
1.5.1. Διάγραμμα ροής τελικών άρθρων για παιδιά με ΔΑΦ.....	30
1.6. Διάγραμμα ροής ταξινόμησης άρθρων για παιδιά με WS.....	31
1.6.1. Διάγραμμα ροής ταξινόμησης άρθρων για παιδιά με ΔΑΦ.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η παιγνιοθεραπεία ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome σύμφωνα με έρευνες των τελευταίων 15 ετών	33
2.1. Άρθρα ερευνητικών παρεμβάσεων με την παιγνιοθεραπεία ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome.....	33
2.1.1. Παρέμβαση παιγνιοθεραπείας για μείωση δυσφορικών συμπτωμάτων σε παιδιά με Williams Syndrome.....	33
2.1.2. Παρεμβάσεις για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιγνιοθεραπείας για παιδιά με Williams Syndrome.....	35
2.1.3. Παρατηρητικές και διερευνητικές μελέτες για το παιχνίδι, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά στα παιδιά με Williams Syndrome	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Κριτική θεώρηση – πίνακες	44
3.1 Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας για μείωση δυσφορικών συμπτωμάτων σε παιδιά με Williams Syndrome.....	44
3.2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης παρέμβασης για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιγνιοθεραπείας για παιδί με Williams Syndrome	46
3.3. Παρατηρητικές και διερευνητικές μελέτες για το παιχνίδι, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά στο Williams Syndrome	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Αποτελέσματα – Συζήτηση άρθρων για την παιγνιοθεραπεία σε παιδιά με Williams Syndrome.....	52
4.1. Αποτελέσματα παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας για μείωση δυσφορικών συμπτωμάτων σε παιδιά με Williams Syndrome	52
4.2. Αποτελέσματα παρεμβάσης για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιγνιοθεραπείας σε παιδί με Williams Syndrome	53
4.3. Αποτελέσματα παρατηρητικών και διερευνητικών μελετών για το παιχνίδι, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά στα παιδιά με Williams Syndrome	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Ανάλυση πρόσφατων ερευνητικών μελετών παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή του Φάσματος του Αυτισμού ως υποστηρικτικό πλαίσιο για τη παρούσα μελέτη με το σύνδρομο Williams.....	58
5.1 Άρθρα βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	58
5.2. Πρωτόκολλα και μεταanalύσεις παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος	61
5.3. Μελέτη Περίπτωσης παιγνιοθεραπείας σε παιδί με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος	62
5.4. Κατηγορίες παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού στη διεθνή βιβλιογραφία	63
5.5. Μικτή μελέτη παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : Κριτική θεώρηση – πίνακες	68
6.1 Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή του Φάσματος του Αυτισμού ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων	68
6.2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης πρωτοκόλλων και μεταanalύσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	71
6.3. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης μελέτης περίπτωσης παιγνιοθεραπείας σε παιδί με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	73
6.4.Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	74
6.5. Συνοπτική παρουσίαση μικτής μελέτης παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο : Αποτελέσματα – Συζήτηση άρθρων για την παιγνιοθεραπεία σε παιδιά με ΔΑΦ	79
7.1. Αποτελέσματα βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	79
7.2. Αποτελέσματα πρωτοκόλλου και μεταanalύσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	81
7.3. Αποτελέσματα μελέτης περίπτωσης παιγνιοθεραπείας σε παιδί με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος	81

7.4. Αποτελέσματα κατηγοριών παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού στη διεθνή βιβλιογραφία.....	82
7.5 Αποτελέσματα μικτής μελέτης παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ^ο : Συγκριτική ανάλυση της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome και Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.....	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ^ο : Συμπεράσματα-Προτάσεις.....	87
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή : Το Williams Syndrome (WS) χαρακτηρίζεται ως αναπτυξιακή διαταραχή που προκαλείται από ημιζυγωτική διαγραφή περίπου 25-28 γονιδίων στο χρωμόσωμα 7q11.23. Τα παιδιά με Williams Syndrome παρόλο που παρουσιάζονται κοινωνικά, δυσκολεύονται να ρυθμίσουν την κοινωνική τους συμπεριφορά και να αυτορυθμιστούν. Η παιγνιοθεραπεία μπορεί να συμβάλλει θετικά στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων στα παιδιά με WS. Οι παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας τα τελευταία χρόνια διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές.

Σκόπος : Να διερευνηθεί μέσω της μεθόδου της οριοθετημένης βιβλιογραφικής ανασκόπησης η συμβολή της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS.

Μέθοδος: Η μεθοδολογία της παρούσας εργασίας στηρίζεται στην οριοθετημένη βιβλιογραφική ανασκόπηση, όπως προτείνεται από τους Arksey και O'Malley. Πραγματοποιήθηκε ενδεδειγμένη έρευνα αναζήτησης σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων στη PUB MED, στο SCOPUS και στο GOOGLE SCHOLAR για άρθρα δημοσιευμένα στην αγγλική γλώσσα. Από τα αρχικά 1886 άρθρα που εμφανίστηκαν στην αναζήτηση των τριών βάσεων δεδομένων τελικά χρησιμοποιήθηκαν τα 8 άρθρα έπειτα από την προσθήκη των κριτηρίων εισαγωγής και αποκλεισμού τα οποία είναι τα εξής: να είναι τα άρθρα δημοσιευμένα τα τελευταία 15 χρόνια, να είναι ελεύθερα με δωρεάν πλήρες κείμενο ή δωρεάν πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και γραμμένα στην αγγλική γλώσσα, να αφορούν οπωσδήποτε παιδιά ή/και εφήβους με WS αλλά και να περιλαμβάνονται παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων. Για την περαιτέρω τεκμηρίωση του ερευνητικά υπομελετημένου πεδίου για την παιγνιοθεραπεία σε παιδιά με WS, διενεργήθηκε επιπρόσθετη βιβλιογραφική αναζήτηση της τελευταίας πενταετίας, εισάγοντας τα κριτήρια εισαγωγής και αποκλεισμού αναφορικά με την παιγνιοθεραπεία ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ).

Αποτελέσματα: Από την ανασκόπηση των μελετών προέκυψαν θετικά αποτελέσματα της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS. Αντίστοιχα, ποίκιλα είναι τα οφέλη και τα θετικά αποτελέσματα της παιγνιοθεραπείας

στα παιδιά με ΔΑΦ, ένα πεδίο που είναι περισσότερο μελετημένο συγκριτικά με την παιγνιοθεραπεία στα παιδιά με WS.

Συμπεράσματα: Συνοψίζοντας, η παρούσα οριοθετημένη βιβλιογραφική ανασκόπηση καταδεικνύει ότι η παιγνιοθεραπεία αποτελεί ένα ανερχόμενο αλλά ακόμη υπομελετημένο πεδίο, ιδίως σε παιδιά με σύνδρομο WS, υποστηρίζοντας ωστόσο με ενθαρρυντικά αποτελέσματα την παιγνιοθεραπεία σε παιδιά με ΔΑΦ. Παρά τους μεθοδολογικούς περιορισμούς των μελετών, αναδεικνύεται η ανάγκη για μελλοντικές παρεμβάσεις με μεγαλύτερα και πιο ετερογενή δείγματα και μεγαλύτερη διάρκεια, ώστε να ενισχυθεί η γενίκευση των ευρημάτων της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS.

Λέξεις- Κλειδιά: Williams Syndrome και παιγνιοθεραπεία, ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων, παιδιά και έφηβοι με Williams Syndrome, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος και παιγνιοθεραπεία, ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ.

ABSTRACT

Introduction: Williams Syndrome (WS) is characterized as a developmental disorder caused by a hemizygous deletion of approximately 25-28 genes on chromosome 7q11.23. Children with Williams Syndrome, although socially present, have difficulty regulating their social behavior and self-regulating. Play therapy can contribute positively to strengthening social skills in children with WS. In recent years, play therapy interventions have played an important role in strengthening social skills in children with developmental disorders.

Objective: To investigate, through a limited literature review, the contribution of play therapy as a means of enhancing social skills in children with WS.

Method: The methodology of this study is based on a limited literature review, as suggested by Arksey and O'Malley. A thorough search was conducted in the electronic databases PUB MED, SCOPUS, and GOOGLE SCHOLAR for articles published in English. Of the initial 1,886 articles that appeared in the search of the three databases, 8 articles were ultimately used after the addition of the following inclusion and exclusion criteria: the articles must have been published in the last 15 years, be freely available in full text or freely accessible through the University of the Peloponnese, and be written in English; they must relate to children and/or adolescents with WS and include play therapy interventions to enhance social skills. To further document the research field of play therapy in children with WS, an additional literature search was conducted for the last five years, introducing inclusion and exclusion criteria regarding play therapy as a means of enhancing social skills in children with Autism Spectrum Disorder (ASD).

Results: The review of studies showed positive results of play therapy as a means of enhancing social skills in children with WS. Similarly, the benefits and positive effects of play therapy on children with ASD are varied, a field that has been studied more extensively than play therapy in children with WS.

Conclusions: In summary, this limited literature review demonstrates that play therapy is an emerging but still understudied field, especially in children with WS, while supporting play therapy in children with ASD with encouraging results. Despite the methodological limitations of the studies, there is a need for future interventions with

larger and more heterogeneous samples and longer duration, in order to strengthen the generalization of the findings of play therapy as a means of enhancing social skills in children with WS.

Keywords: Williams Syndrome and play therapy, social skills enhancement, children and adolescents with Williams Syndrome, Autism Spectrum Disorder and play therapy, social skills enhancement in children with ASD.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστό, ότι για την περιγραφή του συνδρόμου Williams (WS) έχουν δοθεί αρκετές ονομασίες όπως σύνδρομο Williams-Beuren, ιδιοπαθής υπερασβεστιαμία καθώς και σύνδρομο υπερβαλβιδικής στένωσης αορτής (Morris & Mervis, 2021). Το εν λόγω σύνδρομο θεωρείται ένα σύνδρομο που εμφανίζεται σποραδικά και σχετικά σπάνια, χαρακτηρίζεται ως αναπτυξιακή διαταραχή που προκαλείται από ημιζυγωτική διαγραφή περίπου 25-28 γονιδίων στο χρωμόσωμα 7q11.23. Αναφορικά με τη συχνότητα εμφάνισης του συνδρόμου η βιβλιογραφία ποικίλλει καθώς αναφέρεται από 1:20.000 έως 1:7.500 γεννήσεις με όμοιο επιπολασμό σε άνδρες και γυναίκες (Ng-Cordell et al., 2018). Αναλυτικότερα, η διάγνωση του συνδρόμου Williams περιλαμβάνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Συνήθως τα παιδιά με σύνδρομο Williams διαθέτουν δυσμορφικά χαρακτηριστικά προσώπου, όπως είναι το φαρδύ μέτωπο, η συμπίεσμένη μύτη και η μικρή γνάθος. Ακόμη, τα παιδιά με σύνδρομο Williams παρουσιάζουν αργή ανάπτυξη σε σύγκριση με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης, προβλήματα στο συνδετικό ιστό καθώς χαρακτηρίζονται και από ένα ιδιαίτερο γνωστικό προφίλ και προσωπικότητα (Morris & Mervis, 2021). Αξίζει να τονιστεί, ότι τα παιδιά με WS παρόλο που χαρακτηρίζονται με σημαντικά κοινωνικά κίνητρα, η υπερ-κοινωνικότητα τους παρουσιάζει δυσκολίες στην κοινωνική νόηση και στην κοινωνική επικοινωνία (Gillooly et al., 2021). Επεξηγηματικότερα, τα παιδιά με WS χαρακτηρίζονται από έντονη κοινωνικότητα και επιζητούν συχνά την κοινωνική επαφή. Ωστόσο, παρουσιάζουν άγνοια κινδύνου για τους ξένους και σημαντικά προβλήματα στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Παράλληλα, τα παιδιά με WS βιώνουν αυξημένο άγχος λόγω των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων τους και αντιμετωπίζουν ποικίλες κοινωνικές προκλήσεις (Gillooly et al., 2024).

Επιπροσθέτως, η παιγνιοθεραπεία χαρακτηρίζεται ως η συστηματική χρήση ενός θεωρητικού μοντέλου, σύμφωνα με την οποία οι εκπαιδευμένοι θεραπευτές μέσω του παιχνιδιού προσφέρουν βοήθεια στα παιδιά για την εξομάλυνση ψυχοκοινωνικών δυσκολιών που ενδεχομένως να βιώνουν και για την υποστήριξη της μέγιστης ανάπτυξης τους. Η παιγνιοθεραπεία θεωρείται ως μορφή ψυχοθεραπευτικής προσέγγισης των παιδιών καθώς και ένα πολύ χρήσιμο διαγνωστικό εργαλείο. Στην παιγνιοθεραπεία, ο θεραπευτής κατορθώνει να έρθει στο επίπεδο του παιδιού μέσω του παιχνιδιού. Τα παιχνίδια λειτουργούν σαν τις λέξεις των παιδιών και οι θε-

ραπευτές μέσω του παιχνιδιού τα ενθαρρύνουν να εξερευνήσουν τα συναισθήματά τους (Koukourikos et al., 2021). Μάλιστα, το παιχνίδι λειτουργεί ως πρότυπο για την επανάληψη συμπεριφορών και ευνοεί την κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών με WS (Fanning et al., 2021). Η παιγνιοθεραπεία λειτουργεί ως μέσο επικοινωνίας του παιδιού και του θεραπευτή, καθώς το παιδί μέσω του παιχνιδιού θα οδηγηθεί στην έκφραση των συναισθημάτων του, των σκέψεων του και των κινήτρων του. Αξίζει να τονιστεί, ότι το παιχνίδι βοηθάει τα παιδιά να αναπτύξουν και να εξασκήσουν απαραίτητες δεξιότητες που θα τα οδηγήσουν στην αυτονομία και να επιτυγχάνουν αποτελεσματικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Ευρήματα ερευνών έχουν δείξει ότι η παιγνιοθεραπεία έχει προσφέρει σημαντικά οφέλη στις κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες των παιδιών και κυρίως στις δεξιότητες επικοινωνίας και επίλυσης προβλημάτων. Μάλιστα, θεωρείται κατάλληλη μέθοδος για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας (Koukourikos et al., 2021). Ωστόσο, το παιχνίδι σε παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές, όπως είναι το σύνδρομο Williams και τις επιδράσεις που μπορεί να προσφέρει στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων είναι ιδιαίτερα υπομελετημένο (Fanning et al., 2021). Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι ειδικοί, αξιοποιώντας το παιχνίδι και λαμβάνοντας υπόψη το αναπτυξιακό επίπεδο των παιδιών με WS τα καθοδηγούν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. Το παιχνίδι φαίνεται να έχει ιδιαίτερα θετική επίδραση στα παιδιά με WS, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη συνολική τους ανάπτυξη (Sruthi & Niharika, 2025).

Με βάση τα παραπάνω, είναι σημαντικό να διερευνηθούν και να κατανοηθούν διάφορες πτυχές της παιγνιοθεραπείας, του παιχνιδιού και της ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS, ώστε στο μέλλον να υπάρξουν ακόμη περισσότερες έρευνες πάνω σε αυτό το πεδίο και να φωτιστεί ακόμη περισσότερο το πεδίο της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με WS, αλλά και γενικότερα σε παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές. Η αξιοποίηση της παιγνιοθεραπείας στα παιδιά με WS θα συμβάλει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων τους και στην καλύτερη ρύθμιση των συναισθημάτων τους και της συμπεριφοράς τους. Απώτερος σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση του ρόλου της παιγνιοθεραπείας ως εργαλείο ανάπτυξης και ενδυνάμωσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με σύνδρομο Williams. Το θέμα της παρούσας μελέτης θα προσπαθήσει να διερευνηθεί από την σκοπιά της οριοθετημένης βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Στη παρούσα εργασία δεδομένου ότι το θέμα της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με σύνδρομο Williams παραμένει σχετικά υπομελετημένο, κρίθηκε σκόπιμη για την υποστήριξη και σύγκριση των ευρημάτων, η επιπρόσθετη αναζήτηση σχετικής βιβλιογραφίας σε παιδιά με Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) όπου η

εφαρμογή της παιγνιοθεραπείας έχει μελετηθεί εκτενέστερα ως εργαλείο για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων αυτής της πληθυσμιακής ομάδας.

Συνοπτικά, η παρούσα εργασία οργανώνεται με βάση τις παρακάτω ενότητες των κεφαλαίων. Στην αρχή, αναγράφεται η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εν λόγω εργασία, συμπεριλαμβανομένου των κριτηρίων ένταξης και αποκλεισμού που τέθηκαν για τα άρθρα που χρησιμοποιήθηκαν. Στη συνέχεια, στην πρώτη ενότητα συμπεριλαμβάνονται τα διαγράμματα ροής της διαδικασίας συλλογής και επιλογής των άρθρων που αφορούν τα παιδιά με WS αλλά και τα παιδιά με ΔΑΦ. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στα ερευνητικά άρθρα που αξιοποιήθηκαν για την παιγνιοθεραπεία ως εργαλείο για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS. Στη τρίτη ενότητα παρουσιάζονται συγκεντρωτικοί πίνακες των μελετών που αναλύθηκαν σχετικά με την παιγνιοθεραπεία και τα παιδιά με WS. Έπειτα, στη τέταρτη ενότητα παρατίθενται τα αποτελέσματα των μελετών και των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με WS. Ακόμη, η πέμπτη ενότητα αναφέρεται στα ερευνητικά άρθρα που αξιοποιήθηκαν από την επιπρόσθετη βιβλιογραφική αναζήτηση για την παιγνιοθεραπεία ως εργαλείο ενδυνάμωσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ. Στην έκτη ενότητα παρουσιάζονται οι πίνακες των μελετών που αναλύθηκαν σχετικά με την παιγνιοθεραπεία και τα παιδιά με ΔΑΦ. Στην έβδομη ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των μελετών και των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ. Ύστερα, στην όγδοη ενότητα ακολουθεί η σύγκριση της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS αλλά και σε παιδιά με ΔΑΦ. Στην ένατη ενότητα που είναι και το τελευταίο κεφάλαιο ακολουθούν τα συμπεράσματα, οι προβληματισμοί και οι σκέψεις αναφορικά με την παιγνιοθεραπεία ως εργαλείο για την βελτίωση των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS. Μετά τα κεφάλαια αναγράφεται η βιβλιογραφία της παρούσας εργασίας.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε από την παρούσα εργασία στηρίζεται στην οριοθετημένη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Βασιζόμενη η εργασία στην οριοθετημένη ανασκόπηση των Arksey και O'Malley (Daudt et al., 2013) πραγματοποιήθηκαν τα εξής στάδια:

1^ο Στάδιο: Πραγματοποιήθηκε εντοπισμός και διερεύνηση του ερωτήματος που μελετάται από έρευνες προηγούμενων ερευνητών που έχουν διεξαχθεί την τελευταία 15ετία, από το 2010 έως το 2025. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης έχει διατυπωθεί με αυτό το τρόπο ώστε να έχει μια άμεση σχέση με τα άρθρα που αναζητήθηκαν και εντοπίστηκαν. Τα άρθρα που βρέθηκαν έχουν άμεση σχέση με το θέμα και παρουσιάζονται πολύ περιορισμένα καθώς τέθηκαν σε εφαρμογή κριτηρίων εισαγωγής και αποκλεισμού.

2^ο Στάδιο: Πραγματοποιήθηκε διερεύνηση και επιλογή ερευνών που ήταν σχετικές με το θέμα και ήταν γραμμένες στην αγγλική γλώσσα. Ο εντοπισμός των σχετικών άρθρων έγινε με ενδεδεχθή αναζήτηση τριών ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων, του PUBMED, του SCOPUS και του GOOGLE SCHOLAR. Για την αναζήτηση των άρθρων και στις τρεις βάσεις δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν κάποιες λέξεις-κλειδιά. Και στις τρεις βάσεις δεδομένων PUBMED, SCOPUS και GOOGLE SCHOLAR αναζητήθηκαν κυρίως φράσεις όπως “Williams Syndrome AND play therapy AND social skills”, “Williams Syndrome AND play therapy”, “Williams Syndrome AND social skills”.

3^ο Στάδιο: Μετά τη βιβλιογραφική αναζήτηση των άρθρων, ανάγνωση και κατανόηση συγκεντρώθηκαν κάποια άρθρα που θα μπορούσαν να είχαν μια άμεση σχέση με το θέμα της παρούσας εργασίας. Για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των άρθρων τέθηκαν κριτήρια εισαγωγής και αποκλεισμού, βάζοντας κάποιους περιορισμούς με αποτέλεσμα να μειωθεί ο όγκος των άρθρων. Οι περιορισμοί για την εύρεση άρθρων ήταν τα άρθρα να είναι δημοσιευμένα τα τελευταία 15 χρόνια (από το 2010 έως το 2025). Στην αρχή, η αναζήτηση έγινε στα 5 χρόνια αλλά επειδή υπήρχε ακόμη μικρότερος αριθμός άρθρων, η μελέτη επεκτάθηκε στη δεκαπενταετία. Επίσης, σημαντικό κριτήριο αποδοχής ή απόρριψης των

άρθρων είναι να έχουν ελεύθερη πρόσβαση και δωρεάν πλήρες κείμενο ή να υπάρχει δωρεάν πρόσβαση μέσω του πανεπιστημίου Πελοποννήσου, τα άρθρα να έχουν γραφτεί στην αγγλική γλώσσα, οι μελέτες να επικεντρώνονται σε παιδιά ή και εφήβους με σύνδρομο Williams και να διαφαίνεται η σχέση της παιγνιοθεραπείας άμεσα ή έμμεσα στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων σε αυτή την πληθυσμιακή ομάδα.

Αρχικά, η αναζήτηση της βιβλιογραφίας ξεκίνησε από τη βάση δεδομένων PUBMED, καταγράφοντας στο πεδίο αναζήτησης τη φράση “Williams syndrome AND play therapy” και τα αποτελέσματα που εμφανίστηκαν από αυτή την αναζήτηση ήταν 34. Με την εφαρμογή του κριτηρίου δημοσίευσης των άρθρων την τελευταία δεκαπενταετία, τα άρθρα περιορίστηκαν στα 25. Στη συνέχεια, όταν έγινε η επιλογή τα άρθρα να είναι στην αγγλική γλώσσα, παρέμειναν στα 25 άρθρα, ενώ με την εφαρμογή του κριτηρίου της διαθεσιμότητας και της ύπαρξης πλήρες κείμενο, τα άρθρα μειώθηκαν αισθητά στα 15. Η μελέτη των άρθρων σε αρχικό βαθμό πραγματοποιήθηκε από τις περιλήψεις και επιλέχθηκαν τα 2 ως σχετικά για τη μελέτη, καθώς αναφέρονται στη συμβολή της παιγνιοθεραπείας ως εργαλείο ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome.

Στην ίδια βάση δεδομένων, στο πεδίο αναζήτησης πληκτρολογήθηκε η φράση “Williams syndrome AND social skills” αποδίδοντας συνολικά 117 άρθρα. Όταν έγινε η εφαρμογή του χρονικού ορίου την τελευταία δεκαπενταετία, ο αριθμός των άρθρων περιορίστηκε στα 82. Επίσης, με την εφαρμογή του κριτηρίου της αγγλικής γλώσσας τα άρθρα μειώθηκαν στα 80. Τέλος, με την επιλογή του κριτηρίου διαθεσιμότητας του άρθρου και πλήρες κείμενο, τα άρθρα περιορίστηκαν στα 50. Έγινε ανάγνωση και κατανόηση των περιλήψεων των άρθρων αλλά κανένα δεν ήταν σχετικό με το θέμα της μελέτης μας.

Παράλληλα, διενεργήθηκε αναζήτηση και στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων SCOPUS, με την εισαγωγή στο πεδίο αναζήτησης, της φράσης – κλειδί “Williams syndrome AND play therapy”. Στην αρχή εμφανίστηκαν 265 άρθρα, ωστόσο τα άρθρα με την εφαρμογή του χρονικού κριτηρίου των τελευταίων 15 χρόνων μειώθηκαν στα 114. Όταν τέθηκε ο περιορισμός να γίνει επιλογή της αγγλικής γλώσσας, τα άρθρα μειώθηκαν στα 113, ενώ με τον περιορισμό να υπάρχει πρόσβαση και πλήρες κείμενο παρέμειναν στα 113. Από τα

παραπάνω άρθρα, μετά την αξιολόγηση των περιλήψεων τους έγινε επιλογή των 5 ως συναφή με την παρούσα έρευνα.

Τέλος, έγινε αναζήτηση άρθρων και στη βάση δεδομένων GOOGLE SCHOLAR. Στο πεδίο αναζήτησης καταχωρήθηκε η φράση – κλειδί “Williams syndrome AND play therapy AND social skills”. Στην αρχή εμφανίστηκαν 1470 άρθρα, ωστόσο μετά την επιλογή του κριτηρίου τα άρθρα να περιορίζονται τα τελευταία 15 χρόνια, τα άρθρα μειώθηκαν στα 994. Ακόμη, με την επιλογή της αγγλικής γλώσσας και του κριτηρίου της διαθεσιμότητας των άρθρων, τα άρθρα παρέμειναν αμετάβλητα στα 994. Μετά την αξιολόγηση των άρθρων έγινε επιλογή των 3 ως συναφή με την παρούσα εργασία.

Τα άρθρα που συλλέχθηκαν από τις βάσεις δεδομένων ήταν συνολικά 10. Ωστόσο, διαγράφηκαν δύο άρθρα που ήταν διπλά και ο συνολικός αριθμός των άρθρων που συλλέχθηκαν για ανάλυση ήταν 8.

4^ο Στάδιο: Στο συγκεκριμένο στάδιο εφόσον έχει πραγματοποιηθεί ανάγνωση και κατανόηση των 8 σχετικών άρθρων που επιλέχθηκαν για την παρούσα μελέτη, τα άρθρα ταξινομήθηκαν σε διάφορες κατηγορίες. Τα περισσότερα άρθρα αποτελούσαν παρεμβάσεις με το παιχνίδι που είχαν γίνει σε παιδιά με Williams Syndrome. Πιο συγκεκριμένα, δύο άρθρα αφορούσαν παρεμβάσεις παιγνοθεραπείας σε παιδιά με Williams Syndrome για τη μείωση δυσκολιών που βιώνουν αυτά τα παιδιά. Ένα άρθρο αφορούσε αποκλειστικά παρέμβαση που είχε πραγματοποιηθεί για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιγνοθεραπείας για παιδιά με Williams Syndrome. Ακόμη, τα υπόλοιπα πέντε άρθρα ήταν παρατηρητικές και διερευνητικές μελέτες που αφορούσαν την παιγνοθεραπεία, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά των παιδιών με Williams Syndrome. Συμπεριλαμβάνονται στη συνέχεια τα διαγράμματα ροής.

5^ο Στάδιο: Ακολουθεί αναφορά των αποτελεσμάτων των άρθρων για την επίδραση της παιγνοθεραπείας στα παιδιά ή/και εφήβους με Williams Syndrome καθώς και ανάλυση και συσχέτιση μεταξύ των συμπερασμάτων τους.

6^ο Στάδιο: Προκειμένου να υπάρξει ένα υποστηρικτικό πλαίσιο για τη μελέτη της συμβολής της παιγνιοθεραπείας στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με σύνδρομο Williams, πραγματοποιήθηκε επιπρόσθετη βιβλιογραφική αναζήτηση που αφορούσε παιδιά με ΔΑΦ. Ο σκοπός αυτής της διαδικασίας δεν ήταν η εξαντλητική καταγραφή όλων των σχετικών ερευνών, αλλά η αποτύπωση των πιο πρόσφατων και αντιπροσωπευτικών μελετών, ώστε να καταστεί δυνατή μια συγκριτική ανάλυση με τα ευρήματα που αφορούν το σύνδρομο Williams. Δεδομένου ότι το πεδίο της παιγνιοθεραπείας στον αυτισμό είναι ιδιαίτερα μελετημένο και διαθέτει πληθώρα ερευνητικών εργασιών, κρίθηκε σκόπιμο η αναζήτηση να περιοριστεί στην τελευταία πενταετία (2020–2025), προκειμένου να εντοπιστούν οι πλέον επίκαιρες και αξιόπιστες επιστημονικές δημοσιεύσεις. Επιπλέον, η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε σε δύο βάσεις δεδομένων, συγκεκριμένα στο PUBMED και στο SCOPUS, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα έγκριτων διεθνών περιοδικών στους τομείς της υγείας, της ψυχολογίας και της εκπαίδευσης.

Πραγματοποιήθηκε διερεύνηση και επιλογή ερευνών που ήταν σχετικές με το θέμα και ήταν γραμμένες στην αγγλική γλώσσα. Ο εντοπισμός των σχετικών άρθρων έγινε με ενδεδειγμένη αναζήτηση δύο ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων, του PUBMED και του SCOPUS. Για την αναζήτηση των άρθρων και στις δύο βάσεις δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν κάποιες λέξεις-κλειδιά. Και στις δύο βάσεις δεδομένων PUB MED και SCOPUS αναζητήθηκε η φράση “Play therapy AND social skills AND autism”.

Μετά τη βιβλιογραφική αναζήτηση των άρθρων, ανάγνωση και κατανόηση συγκεντρώθηκαν κάποια άρθρα που θα μπορούσαν να είχαν μια άμεση σχέση για τη ενδυνάμωση της παρούσας εργασίας. Για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των άρθρων τέθηκαν κριτήρια εισαγωγής και αποκλεισμού, βάζοντας κάποιους περιορισμούς με αποτέλεσμα να μειωθεί ο όγκος των άρθρων. Οι περιορισμοί για την εύρεση άρθρων ήταν τα άρθρα να είναι δημοσιευμένα την τελευταία πενταετία (από το 2020 έως το 2025). Επίσης, σημαντικό κριτήριο αποδοχής ή απόρριψης των άρθρων είναι να έχουν ελεύθερη πρόσβαση και δωρεάν πλήρες κείμενο ή να υπάρχει δωρεάν πρόσβαση μέσω του πανεπιστημίου Πελοποννήσου, τα άρθρα να έχουν γραφτεί στην αγγλική γλώσσα, οι μελέτες να επικεντρώνονται σε παιδιά ή και εφήβους που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού και να διαφαίνεται η σχέση της

παιγνιοθεραπείας στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων σε αυτή την ομάδα του πληθυσμού.

Η αναζήτηση βιβλιογραφίας ξεκίνησε από τη βάση δεδομένων SCOPUS, καταγράφοντας στο πεδίο αναζήτησης τη φράση “Play therapy AND social skills AND autism” και εμφανίστηκαν από αυτή την αναζήτηση 232 αποτελέσματα. Με την εφαρμογή του χρονικού περιορισμού της δημοσίευσης των άρθρων την τελευταία πενταετία, τα άρθρα κατέληξαν σε 85. Έπειτα με την επιλογή των άρθρων να είναι στην αγγλική γλώσσα, τα άρθρα μειώθηκαν στα 54, ενώ όταν επιλέχθηκε το κριτήριο της διαθεσιμότητας και της ύπαρξης πλήρους κείμενου, τα άρθρα εξακολούθησαν να μετρούνται στα 54. Σε ένα πρώτο βαθμό μελέτης των άρθρων από τις περιλήψεις επιλέχθηκαν τα 10 ως συναφή για την ενίσχυση της παρούσας μελέτης, καθώς αναφέρονται στη συμβολή της παιγνιοθεραπείας ως εργαλείο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ.

Ο εντοπισμός των σχετικών άρθρων έγινε με λεπτομερή αναζήτηση και από τη βάση δεδομένων SCOPUS, καταγράφοντας στο πεδίο αναζήτησης τη φράση “Play therapy AND social skills AND autism” και εμφανίστηκαν από αυτή την αναζήτηση 398 αποτελέσματα. Με την εφαρμογή του χρονικού περιορισμού της δημοσίευσης των άρθρων την τελευταία πενταετία, τα άρθρα κατέληξαν σε 156 άρθρα. Έπειτα με την επιλογή των άρθρων να είναι στην αγγλική γλώσσα, τα άρθρα μειώθηκαν στα 150, ενώ όταν επιλέχθηκε το κριτήριο της διαθεσιμότητας και της ύπαρξης πλήρους κείμενου, τα άρθρα μειώθηκαν στα 78. Μετά τη μελέτη κυρίως σε επίπεδο περιλήψεων και αφαίρεση των διπλών άρθρων, τα άρθρα που κρατήθηκαν ως σχετικά για την υποστήριξη της παρούσας μελέτης ήταν 6 καθώς αναφέρονται στη συμβολή της παιγνιοθεραπείας ως εργαλείο βελτίωσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού.

Στο συγκεκριμένο στάδιο εφόσον έχει πραγματοποιηθεί ανάγνωση και κατανόηση των 16 σχετικών άρθρων που επιλέχθηκαν από την επιπρόσθετη αναζήτηση για τη υποστήριξη της παρούσας μελέτης, τα άρθρα ταξινομήθηκαν σε διάφορες κατηγορίες. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται 4 ανασκοπήσεις που προσπαθούσαν να χαρτογραφήσουν συστηματικά τα οφέλη της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ. Περιλαμβάνονταν 2 άρθρα που ήταν πρωτόκολλα και μεταναλύσεις και μια μελέτη περίπτωσης, συμβάλλοντας σημαντικά στην

έννοια της παιγνιοθεραπείας και των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ. Ακόμη, 8 άρθρα αποτελούσαν παρεμβάσεις με το παιχνίδι που είχαν γίνει σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Επεξηγηματικότερα, συμπεριλαμβάνονταν παρεμβάσεις που διερευνούσαν θεραπευτικές εφαρμογές του παιχνιδιού μέσω του LEGO, κλινικές παρεμβάσεις μέσω του παιχνιδιού, παρεμβάσεις μέσω της τεχνολογίας AI αλλά και παρεμβάσεις μέσω της τέχνης και του θεατρικού παιχνιδιού. Τέλος, υπήρχε και μια μικτή μελέτη που αφορούσε αξιολόγηση παρέμβασης παιγνιοθεραπείας. Όλα αυτά τα άρθρα που επιλέχθηκαν για την ενδυνάμωση της παρούσας μελέτης έχουν άμεση συνάφεια με την παιγνιοθεραπεία ως εργαλείο βελτίωσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Συμπεριλαμβάνονται στη συνέχεια τα διαγράμματα ροής.

7^ο Στάδιο: Γίνεται παρουσίαση των βασικών ευρημάτων συζητούνται μελλοντικές προοπτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Διαγράμματα ροής για τη μέθοδο συλλογής άρθρων

1.1. Η μέθοδος συλλογής άρθρων

- Έναρξη Αναζήτησης
- Η διερεύνηση των άρθρων πραγματοποιήθηκε μέσα από τρεις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων: **PUB MED, SCOPUS** και **GOOGLE SCHOLAR**.
- Χρησιμοποιήθηκαν κατάλληλες φράσεις κλειδιά για την αναζήτηση σχετικών άρθρων.
- **Αναζήτηση στη βάση δεδομένων PUB MED**
- **Φράση αναζήτησης:** “Williams syndrome AND play therapy” → 34 άρθρα
  - Κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού για την επιλογή των άρθρων:
    - ✓ Χρονικός περιορισμός την τελευταία 15ετία → 25 άρθρα
    - ✓ Επιλογή άρθρων στην αγγλική γλώσσα → 25 άρθρα
    - ✓ Διαθεσιμότητα: Δωρεάν πρόσβαση & πλήρες κείμενο/ πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου → 15 άρθρα
    - ✓ Επιλογή άρθρων μέσα από λεπτομερή ανάγνωση των περιλήψεων → 2 άρθρα
- **Φράση αναζήτησης:** “Williams syndrome AND social skills” → 117 άρθρα
  - Κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού για την επιλογή των άρθρων:

- ✓ Χρονικός περιορισμός την τελευταία 15ετία → 82 άρθρα
  - ✓ Επιλογή άρθρων στην αγγλική γλώσσα → 80 άρθρα
  - ✓ Διαθεσιμότητα: Δωρεάν πρόσβαση & πλήρες κείμενο/ πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου → 50 άρθρα
  - ✓ Δεν εντοπίστηκαν άρθρα σχετικά με την παρούσα μελέτη
-
- Συνολική επιλογή άρθρων από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων PUB MED: 2
  - Τελική επιλογή άρθρων για ανάλυση: 2 άρθρα
  - **Αναζήτηση στη βάση δεδομένων SCOPUS**
  - **Φράση αναζήτησης:** “Williams syndrome AND play therapy” → 265 άρθρα
    - Κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού για την επιλογή των άρθρων:
      - ✓ Χρονικός περιορισμός την τελευταία 15ετία → 114 άρθρα
      - ✓ Επιλογή άρθρων στην αγγλική γλώσσα → 113 άρθρα
      - ✓ Διαθεσιμότητα: Δωρεάν πρόσβαση & πλήρες κείμενο/ πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου → 113 άρθρα
      - ✓ Επιλογή άρθρων μέσα από λεπτομερή ανάγνωση των περιλήψεων → 5 άρθρα
  - Συνολική επιλογή άρθρων από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων SCOPUS: 5
  - Τελική επιλογή άρθρων για ανάλυση: 5 άρθρα

➤ **Αναζήτηση στη βάση δεδομένων GOOGLE SCHOLAR**

➤ **Φράση αναζήτησης:** Williams syndrome AND play therapy AND social skills'' → 1470 άρθρα

- Κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού για την επιλογή των άρθρων:

✓ Χρονικός περιορισμός την τελευταία 15ετία → 994 άρθρα

✓ Επιλογή άρθρων στην αγγλική γλώσσα → 994 άρθρα

✓ Διαθεσιμότητα: Δωρεάν πρόσβαση & πλήρες κείμενο/ πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου → 994 άρθρα

✓ Επιλογή άρθρων μέσα από λεπτομερή ανάγνωση των περιλήψεων → 3 άρθρα

✓ Αφαίρεση δύο διπλών άρθρων

➤ Συνολική επιλογή άρθρων από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων GOOGLE SCHOLAR: 1

➤ Τελική επιλογή άρθρων για ανάλυση: 1 άρθρο

Συμπέρασμα Αναζήτησης

➤ Συνολικά άρθρα για ανάλυση: 8 άρθρα

➤ Τα άρθρα παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη συμβολή της παιγνιοθεραπείας στην **ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome**

Τέλος Αναζήτησης

1.1.1 Επιπρόσθετη βιβλιογραφική αναζήτηση για ενίσχυσης της παρούσας εργασίας σε παιδιά με ΔΑΦ

- Έναρξη Αναζήτησης
- Η διερεύνηση των άρθρων πραγματοποιήθηκε μέσα από δύο ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων: **PUB MED** και **SCOPUS**
- Χρησιμοποιήθηκαν κατάλληλες φράσεις κλειδιά για την αναζήτηση σχετικών άρθρων.
- **Αναζήτηση στη βάση δεδομένων PUB MED**
- **Φράση αναζήτησης:** “Play therapy AND social skills AND autism” → 232 άρθρα
  - Κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού για την επιλογή των άρθρων:
    - ✓ Χρονικός περιορισμός την τελευταία 5ετία → 85 άρθρα
    - ✓ Επιλογή άρθρων στην αγγλική γλώσσα → 54 άρθρα
    - ✓ Διαθεσιμότητα: Δωρεάν πρόσβαση & πλήρες κείμενο/ πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου → 54 άρθρα
    - ✓ Επιλογή άρθρων μέσα από λεπτομερή ανάγνωση των περιλήψεων → 10 άρθρα
- Συνολική επιλογή άρθρων από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων PUB MED: 10
- Τελική επιλογή άρθρων για ανάλυση: 10 άρθρα
- **Αναζήτηση στη βάση δεδομένων SCOPUS**
- **Φράση αναζήτησης:** “Play therapy AND social skills AND autism” → 398 άρθρα
  - Κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού για την επιλογή των άρθρων:

θρων:

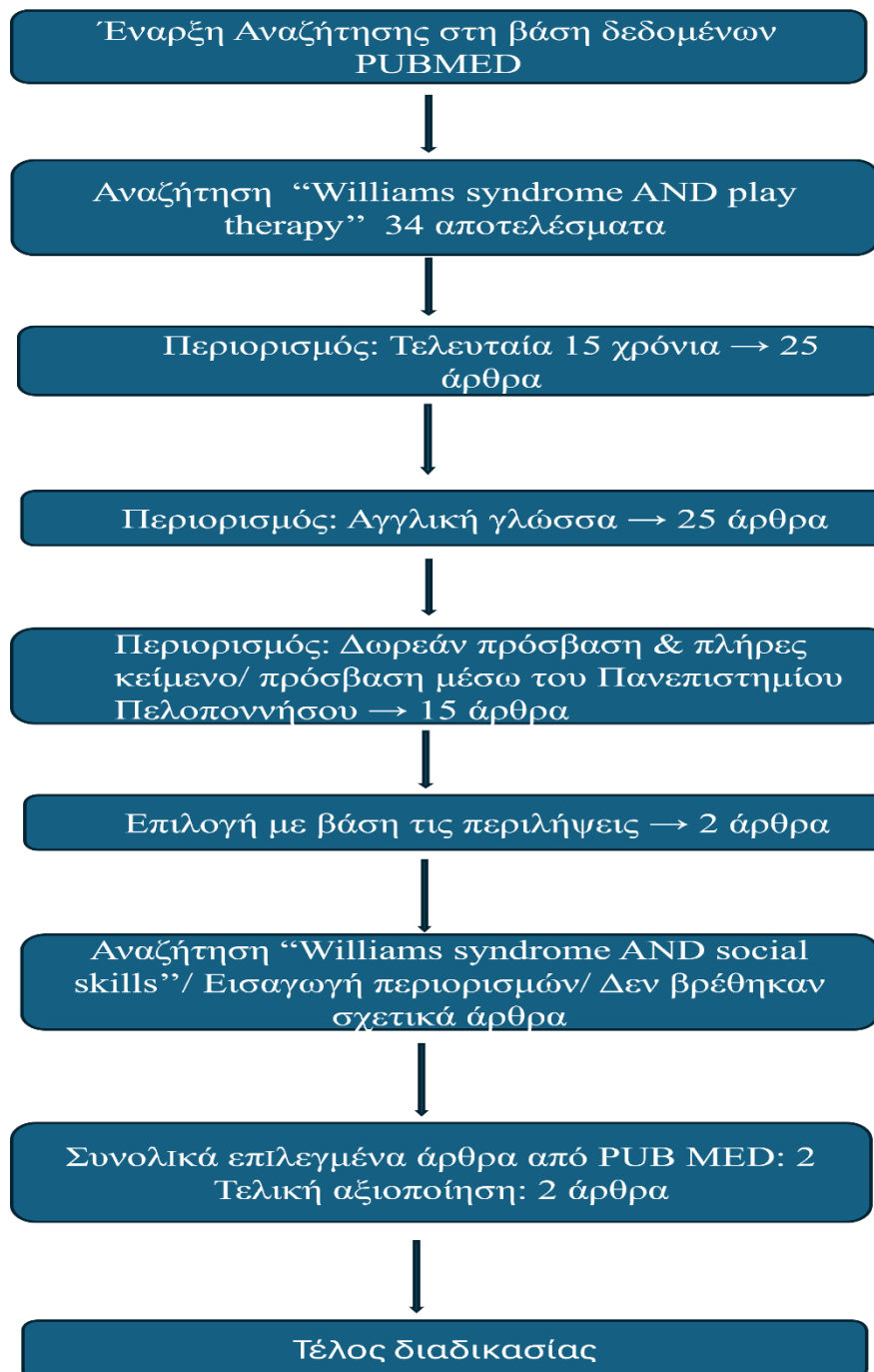
- ✓ Χρονικός περιορισμός την τελευταία 5ετία→ 156 άρθρα
  - ✓ Επιλογή άρθρων στην αγγλική γλώσσα → 150 άρθρα
  - ✓ Διαθεσιμότητα: Δωρεάν πρόσβαση & πλήρες κείμενο/
πρόσβαση μέσω του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
→ 78 άρθρα
  - ✓ Επιλογή άρθρων μέσα από λεπτομερή ανάγνωση των περιλήψεων
→ 6 άρθρα
  - ✓ Τελική επιλογή: 6 άρθρα
- Συνολική επιλογή άρθρων από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων SCOPUS: 6
  - Τελική επιλογή άρθρων για ανάλυση: 6 άρθρα

Συμπέρασμα Αναζήτησης

- Συνολικά άρθρα για ανάλυση: **16**
- Τα άρθρα παρέχουν πληροφορίες αναφορικά με τη συμβολή της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού.

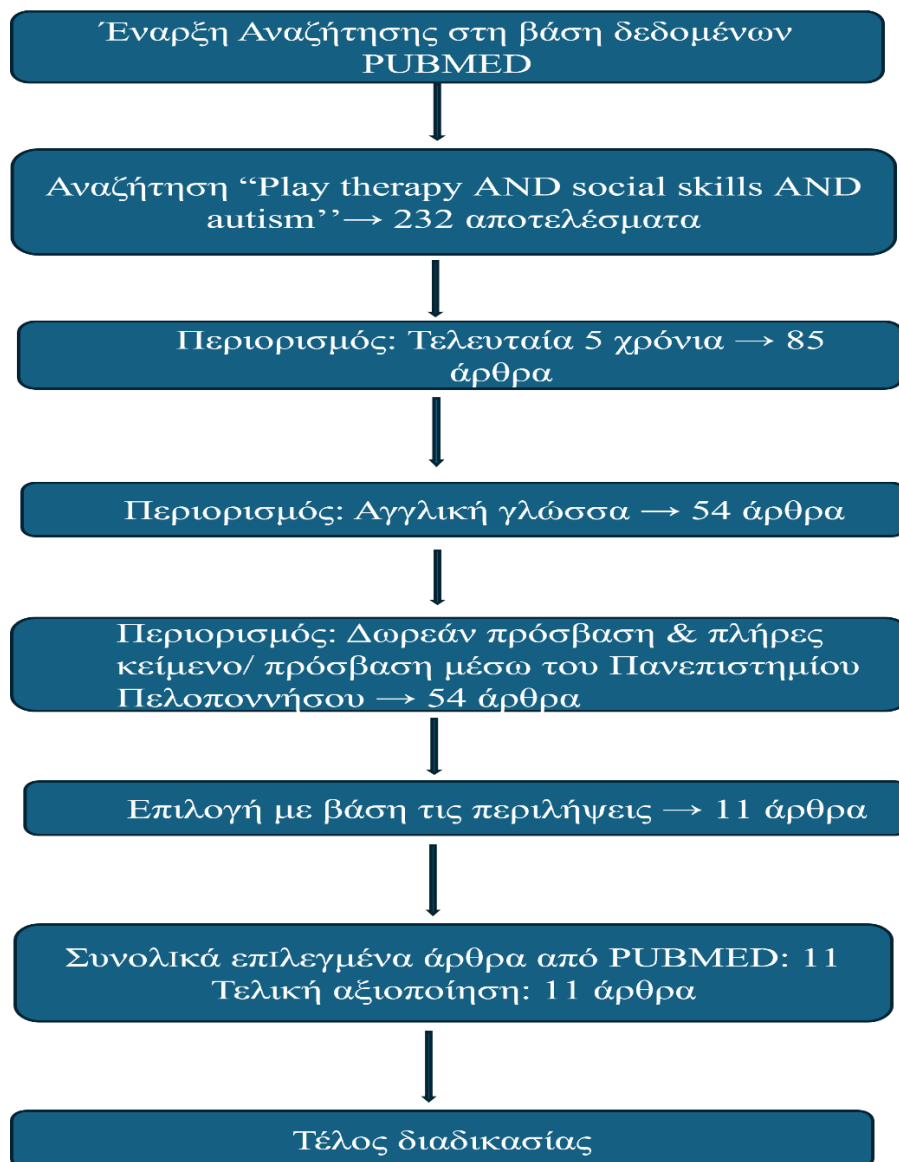
Τέλος Αναζήτησης

1.2. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με σύνδρομο Williams στο PUBMED

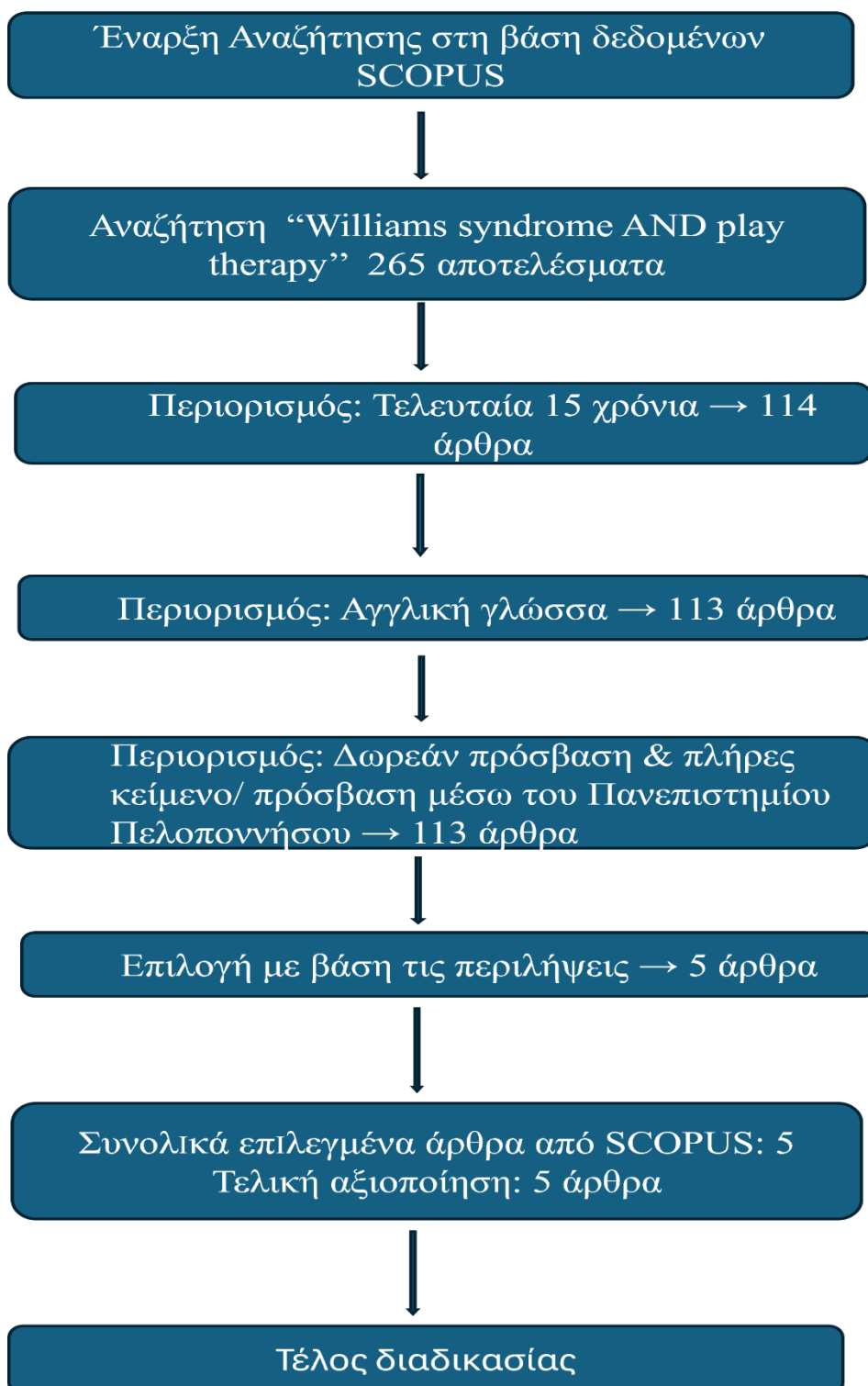
Εικόνα 1: Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με σύνδρομο Williams στο PUBMED

1.2.1. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με ΔΑΦ στο PUBMED

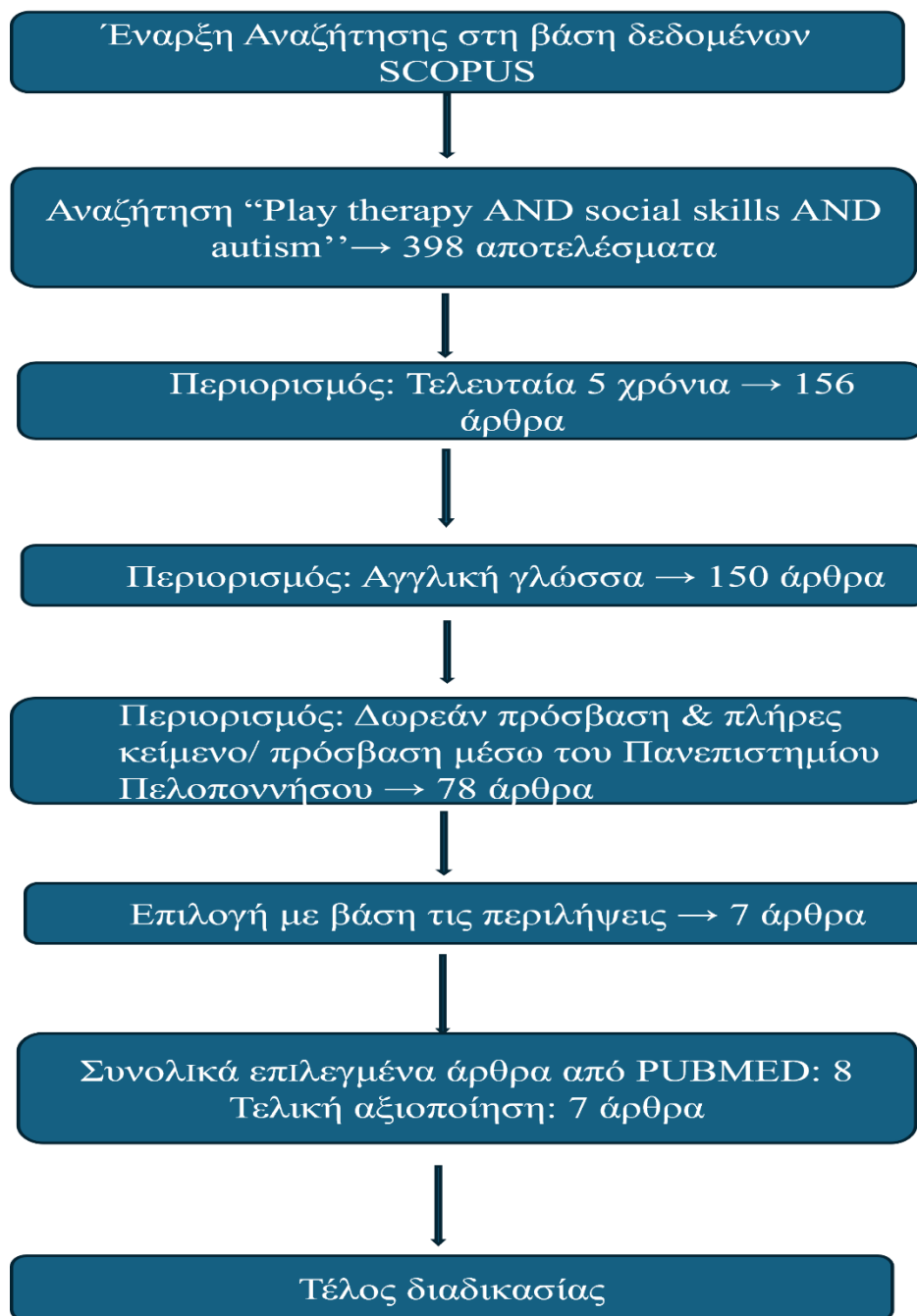
Εικόνα 2: Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με ΔΑΦ στο PUBMED

1.3. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με WS στο SCOPUS

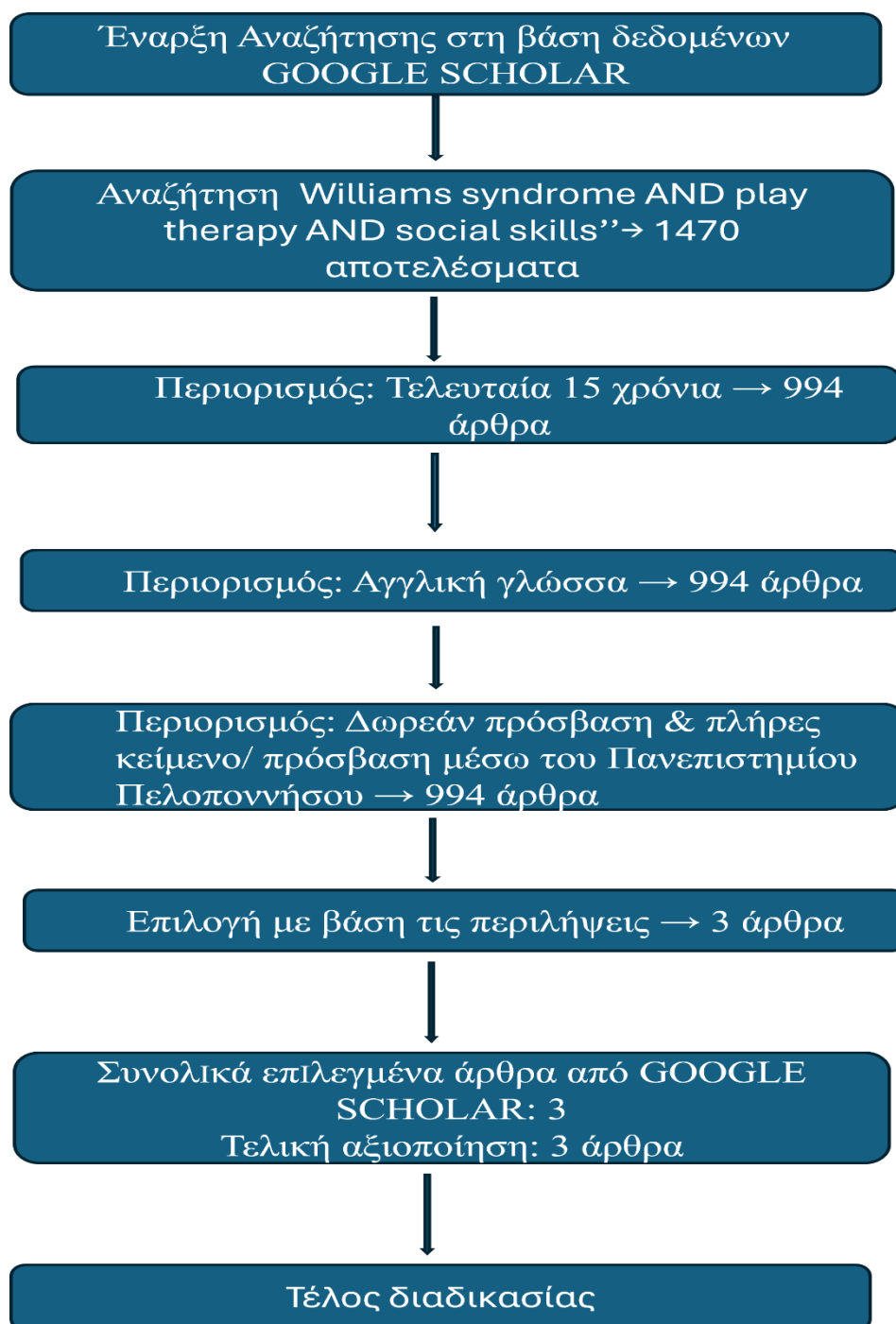
Εικόνα 3: Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με WS στο SCOPUS

1.3.1. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με ΔΑΦ στο SCOPUS

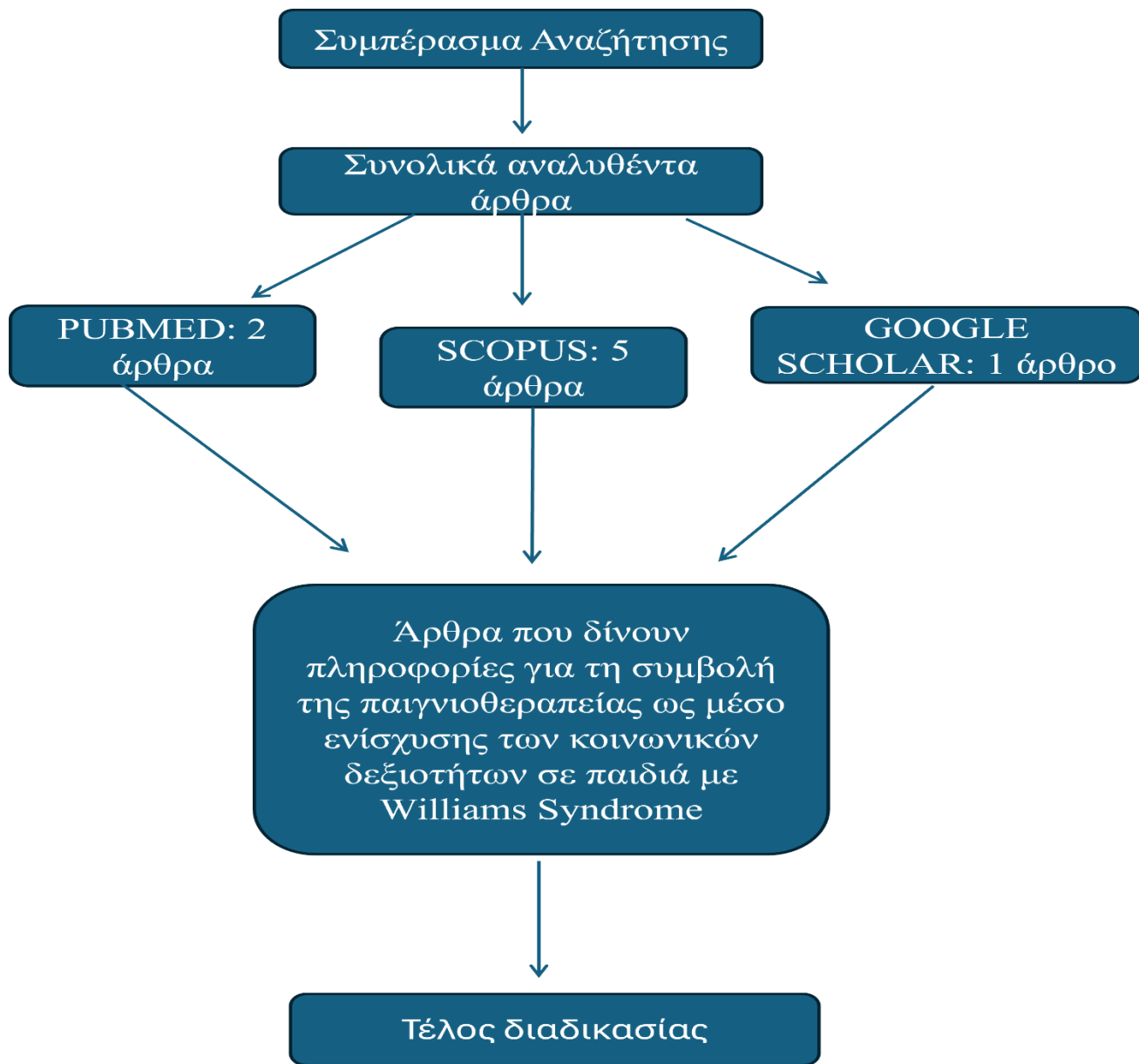
Εικόνα 4: Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με ΔΑΦ στο SCOPUS

1.4. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με WS στο GOOGLE SCHOLAR

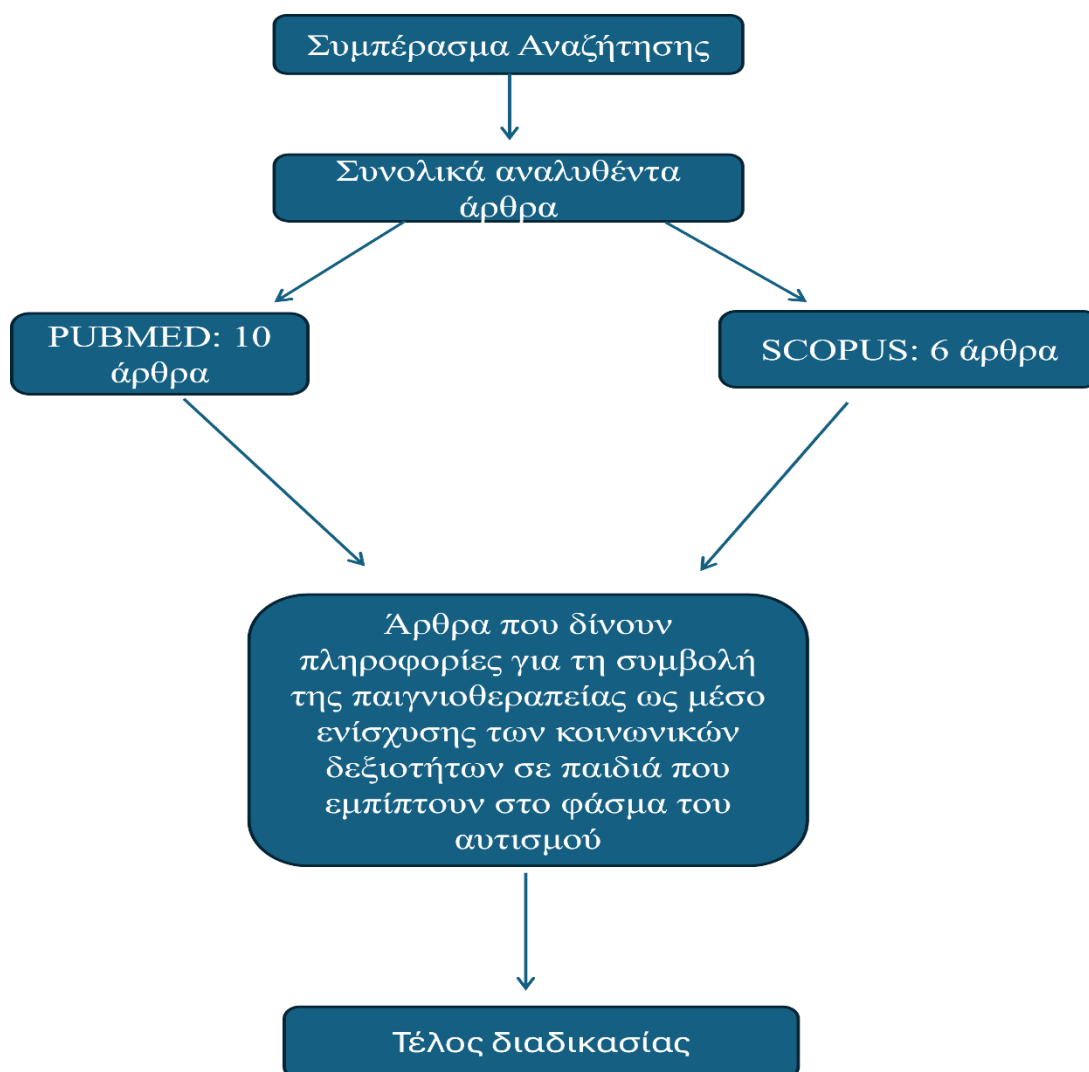
Εικόνα 5: Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής αναζήτησης για παιδιά με WS στο GOOGLE SCHOLAR

1.5. Διάγραμμα ροής τελικών άρθρων για παιδιά με WS

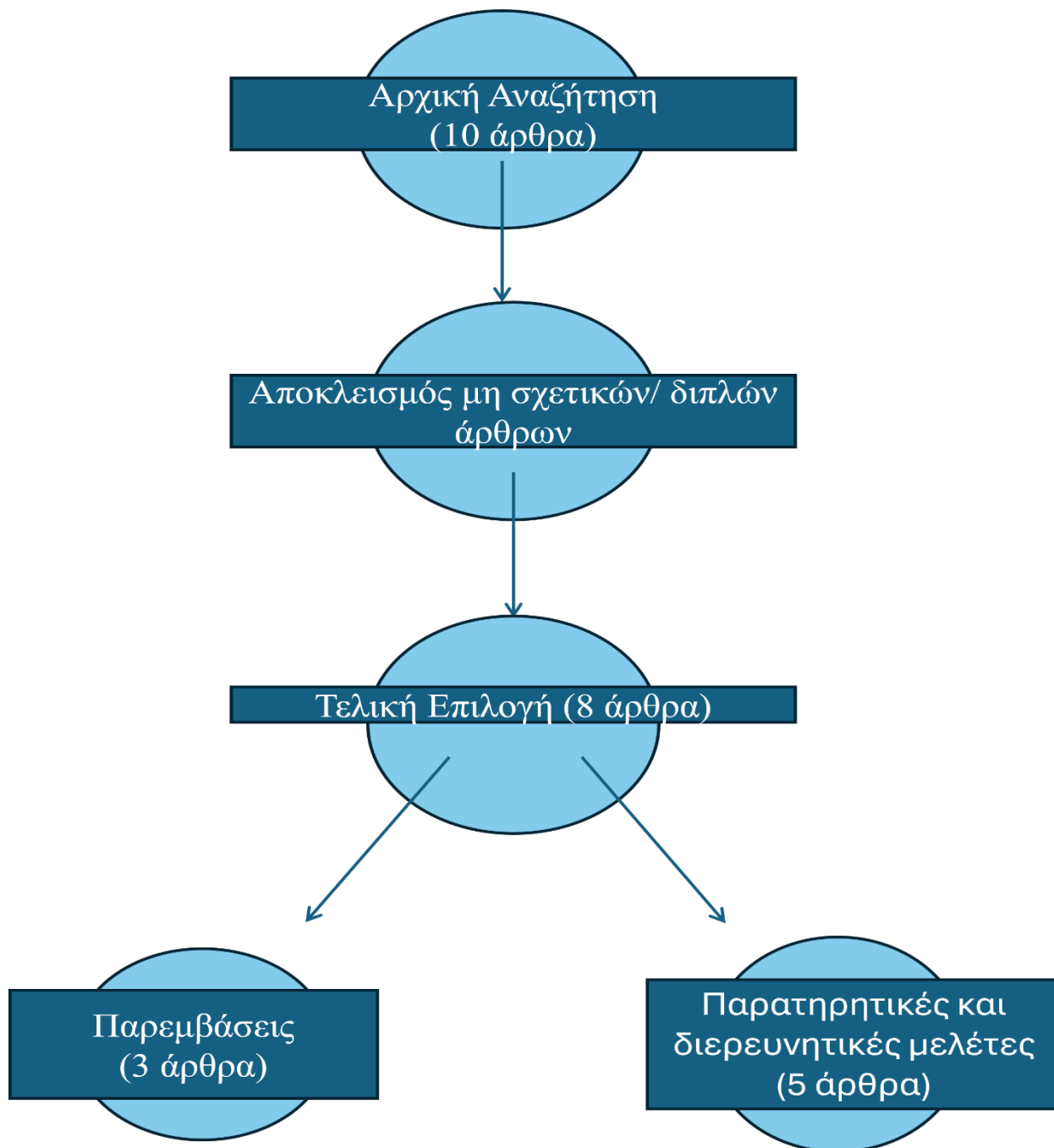
Εικόνα 6: Διάγραμμα ροής τελικών άρθρων για παιδιά με WS

1.5.1. Διάγραμμα ροής τελικών άρθρων για παιδιά με ΔΑΦ

Εικόνα 7: Διάγραμμα ροής τελικών άρθρων για παιδιά με ΔΑΦ

1.6. Διάγραμμα ροής ταξινόμησης άρθρων για παιδιά με WS

Εικόνα 8: Διάγραμμα ροής ταξινόμησης άρθρων για παιδιά με WS

1.6.1. Διάγραμμα ροής ταξινόμησης άρθρων για παιδιά με ΔΑΦ

Εικόνα 9: Διάγραμμα ροής ταξινόμησης άρθρων για παιδιά με ΔΑΦ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η παιγνιοθεραπεία ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome σύμφωνα με έρευνες των τελευταίων 15 ετών

2.1. Άρθρα ερευνητικών παρεμβάσεων με την παιγνιοθεραπεία ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome

Παρακάτω παρατίθενται τα άρθρα τα οποία συλλέχθηκαν για αξιοποίηση και περαιτέρω ανάλυση του θέματος της παρούσας εργασίας, ταξινομημένα σε κατηγορίες.

2.1.1. Παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας για μείωση δυσφορικών συμπτωμάτων σε παιδιά με Williams Syndrome

Τα παιδιά με Williams Syndrome χαρακτηρίζονται από ανυπομονησία και αυθορμητισμό όταν γνωρίζουν νέους ανθρώπους αλλά ταυτόχρονα κυριεύονται από μεγάλο βαθμό άγχους και φόβου (Klein-Tasman et al., 2022). Έχουν πραγματοποιηθεί πολύ λίγες παρεμβάσεις σε παιδιά με Williams Syndrome και δεν υπάρχει μεγάλη έρευνα σχετικά με αυτό το πληθυσμό. Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι αυτά τα παιδιά παρουσιάζουν δυσκολίες, εμφανίζοντας φόβο και άγχος σε κάθε στάδιο της ζωής τους και αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις στην ρύθμιση της συμπεριφοράς τους. Η βιβλιογραφία είναι πολύ περιορισμένη και συνήθως αναφέρεται σε μελέτες περίπτωσης ή σειρά περιπτώσεων με παρεμβάσεις που έχουν γίνει μέχρι στιγμής (Klein-Tasman et al., 2022). Στη συγκεκριμένη παρέμβαση, η θεραπευτική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε και ονομάστηκε «REPLAYS» είχε σχεδιαστεί για παιδιά με αναπτυξιακές δυσκολίες όπως και παιδιά με ΔΑΦ προκειμένου να αντιμετωπίσουν δυσκολίες, όπως έντονες αντιδράσεις στην αλλαγή της ρουτίνας, φοβίες και γενικότερα ανησυχίες. Η εν λόγω παρέμβαση χρησιμοποιείται στα παιδιά με WS για την ανακούφιση από συμπτώματα δυσφορίας. Η προσέγγιση REPLAYS είναι στηριγμένη σε προσεγγίσεις θεραπείας με βάση το παιχνίδι αλλά συγχρόνως αντλεί και τεχνικές της γνωστικής-συμπεριφορικής θεραπείας. Η συγκεκριμένη προσέγγιση έχει στόχο την ενίσχυση της λειτουργίας του παιδιού και περιλαμβάνει τρεις παραμέτρους. Αναλυτικότερα, το

συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέμβασης αρχίζει με τη συμμετοχή του παιδιού στο φόβο του μέσω διασκεδαστικών και δημιουργικών τρόπων. Στη συνέχεια, ο θεραπευτής προσπαθεί να ιεραρχήσει συναισθηματικά το παιδί και τέλος εμπλέκει το παιχνίδι μέσα στην τεχνική της έκθεσης. Στην παρέμβαση χρησιμοποιήθηκε έντονα το παιχνίδι στη διαδικασία έκθεσης του παιδιού σε ερεθίσματα φόβου. Παραδείγματος χάρη, το παιδί στη διαδικασία της παρέμβασης καλούταν να κρατήσει μια κούκλα και να την κάνει να προσποιηθεί ότι τρέχει μακριά από το φοβισμένο ερέθισμα. Διαμέσου αυτής της παιγνιώδους δραστηριότητα, το παιδί ενισχύει την ενσυναίσθησή του, τις κοινωνικές του δεξιότητες και μέσα από την έκθεση προσπαθεί να ξεπεράσει τους φόβους του. Μάλιστα, στην προσέγγιση λαμβάνεται υπόψη το αναπτυξιακό πλαίσιο του παιδιού. Ακόμη, στο συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέμβασης συμμετείχαν 9 παιδιά με WS, ηλικίας από 4 έως 9 χρόνων υπό την συνοδεία τουλάχιστον ενός γονέα για το κάθε παιδί. Τέλος, οι γονείς συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια και διερωτήθηκαν για το αναπτυξιακό ιστορικό του παιδιού τους πριν τη παρέμβαση, αλλά και 1-2 χρόνια μετά τη παρέμβαση ακολούθησε αξιολόγηση της (Klein-Tasman et al., 2022).

Αντίστοιχα η μελέτη των Young et al., (2023) είναι επικεντρωμένη στο παιχνίδι και στο χιούμορ ως συστηματική παρέμβαση απευαισθητοποίησης με στόχο τη θεραπεία τόσο των φόβων όσο και των φοβιών των παιδιών. Στην παρέμβαση συμμετείχαν 4 παιδιά ηλικίας από 4 έως 9 χρόνων που προήλθαν από το σύλλογο με Williams Syndrome. Πιο συγκεκριμένα, στη παρέμβαση που διεξήχθη, ο θεραπευτής πρόσφερε ένα χώρο στο παιδί όπου μπορούσε να παίζει ελεύθερα με διάφορα παιχνίδια, τα οποία είχαν προσαρμοστεί στις επιθυμίες του παιδιού. Στα πλαίσια της παρέμβασης, ο θεραπευτής παροτρύνει τους γονείς να βρίσκονται και αυτοί μαζί με το παιδί στις συνεδρίες καθώς το παιδί αρχίζει και εξοικειώνεται με το δωμάτιο και τα παιχνίδια και σταδιακά ο θεραπευτής αρχίζει να εκθέτει ένα φοβικό ερέθισμα, μετρώντας την κλίμακα φόβου του παιδιού χωρίς όμως να το φέρει σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση (Young et al., 2023). Ο θεραπευτής κινείται ευέλικτα στην κλίμακα φόβου του παιδιού. Το διαδραστικό παιχνίδι λειτουργεί ως στήριγμα στο παιδί για την ανοχή στο ερέθισμα του φόβου και παραμένει ψύχραιμο με αποτέλεσμα να αναπτύσσει δεξιότητες διαχείρισης του φόβου. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση λοιπόν ο θεραπευτής ενισχύει το βαθμό έκθεσης του φόβου, ενδυναμώνοντας ταυτόχρονα το παιχνίδι και το χιούμορ στο παιδί και μειώνοντας τη δυσφορία του παιδιού όπου εμφανίζεται. Απεναντίας, όταν το παιδί φαίνεται ότι είναι ήρεμο, ο θεραπευτής αυξάνει το βαθμό έκθεσης του φόβου στο παιδί. Οι συνεδρίες στο

συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέμβασης έχουν ως στόχο το παιδί να βρίσκεται συναισθηματικά σε μια ήρεμη και ρυθμισμένη κατάσταση, ώστε παράλληλα να αυξηθεί και η λειτουργικότητα του (Young et al., 2023).

2.1.2. Παρέμβαση για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιγνιοθεραπείας σε παιδί με Williams Syndrome

Η συγκεκριμένη παρέμβαση που περιγράφεται στο άρθρο των Sruthi και Niharika (2025) πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο και συστηματικά δομημένο πρόγραμμα παιγνιοθεραπείας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια λογοθεραπείας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέμβασης απευθύνεται σε μια μελέτη περίπτωσης καθώς πραγματοποιήθηκε σε ένα παιδί 2 χρονών με Williams Syndrome, με στόχο την ενίσχυση των κοινωνικών, γλωσσικών και γνωστικών δεξιοτήτων του. Το πρόγραμμα παρέμβασης διήρκησε για έξι μήνες και περιλάμβανε εβδομαδιαίες συνεδρίες που διαρκούσαν 45 λεπτά. Στο εν λόγω θεραπευτικό πρόγραμμα συμμετείχε ο λογοθεραπευτής, το παιδί με WS και η μητέρα του. Η συγκεκριμένη παρέμβαση πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά, γεγονός που απαιτούσε σε αυξημένο βαθμό τη συνεργασία και την ενεργή συμμετοχή της οικογένειας του παιδιού. Μάλιστα, η μητέρα καλούνταν να υποστηρίξει τις δεξιότητες του παιδιού σε πραγματικά περιβάλλοντα (Sruthi & Niharika, 2025).

Η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε βασίστηκε στη φιλοσοφία του παιχνιδιού ως κατεξοχήν αναπτυξιακά κατάλληλο μέσο επικοινωνίας για τα μικρά παιδιά με αποτέλεσμα να μπορεί να λειτουργήσει ως συστηματικά θεραπευτικό εργαλείο. Αναλυτικότερα, το παιχνίδι, λειτουργεί ως μέσο μάθησης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης, δίνει την ευκαιρία στο παιδί να οικοδομήσει σταδιακά δεξιότητες που σχετίζονται με την κατανόηση του περιβάλλοντος, τη ρύθμιση των συναισθημάτων, τη λεκτική έκφραση, αλλά και την κοινωνική ανταπόκριση. Στο πλαίσιο της θεραπείας για το WS, αυτά τα παιδιά παρόλο που φαίνεται να αναπτύσσουν αυξημένη διάθεση για κοινωνικότητα, η λειτουργικότητα της κοινωνικής συμπεριφοράς συχνά συναντά δυσκολίες. Συνεπώς, το παιχνίδι προσφέρει μια ασφαλή, ευχάριστη και φυσική βάση για την καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS (Sruthi & Niharika, 2025). Επεξηγηματικότερα, το θεραπευτικό πρόγραμμα παρέμβασης ξεκίνησε με δραστηριότητες αισθητηριακού παιχνιδιού, οι οποίες είχαν στόχο την αντιμετώπιση των

αισθητηριακών ευαισθησιών του παιδιού και τη βελτίωση της ικανότητάς του να εμπλέκεται ενεργά σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Το αισθητηριακό παιχνίδι προκαλούσε τη διέγερση των αισθήσεων. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέμβασης οι δραστηριότητες αισθητηριακού περιεχομένου ήταν το παιδί να φτιάξει κάποια κατασκευή από λάσπη χρησιμοποιώντας το νερό και το χώμα, να γεμίσει κάποιο κουτί με αποξηραμένες φακές, να παίξει με το αλεύρι, το ρύζι και να εκτεθεί σε διάφορα αισθητηριακά ερεθίσματα με σκοπό την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του. Απώτερος σκοπός του θεραπευτή μέσω της χρήσης αισθητηριακού παιχνιδιού στο παιδί με WS ήταν η αποδυνάμωση του αισθητηριακού άγχους και η ενίσχυση της ανοχής του παιδιού σε ερεθίσματα. Αξίζει να τονιστεί, ότι τα παιδιά με WS χαρακτηρίζονται συχνά από υπερευαισθησία στους ήχους και δυσκολίες στην οργάνωση των αισθητηριακών πληροφοριών. Παράλληλα, το θεραπευτικό πρόγραμμα παρέμβασης πρόσφερε ποικιλία γλωσσικών και κοινωνικών ερεθισμάτων. Ο λογοθεραπευτής χρησιμοποιούσε πλούσια λεκτική διέγερση, ανατροφοδότηση και ενίσχυση της βλεμματικής επαφής, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για αύξηση της από κοινού προσοχής και της κοινωνικής διαθεσιμότητας. Η γλωσσική και κοινωνική διέγερση του παιδιού με WS αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία δομήθηκαν οι επόμενες θεραπευτικές δραστηριότητες (Sruthi & Niharika, 2025).

Μετά τις δραστηριότητες αισθητηριακού παιχνιδιού, η παρέμβαση μετατοπίστηκε στο προβολικό ή λειτουργικό παιχνίδι, όπου το παιδί ενθαρρυνόταν να χρησιμοποιεί αντικείμενα που έχει, κατανοώντας τη λειτουργία τους, αλλά και να αρχίζει να αποδίδει σε αυτά απλές συμβολικές σημασίες. Το παιχνίδι με κούκλες, αυτοκίνητα, ζώα και κουκλοθέατρο, όπως και η χρήση μικρών μοντέλων (π.χ. ένα πάρκο με δέντρα και φράχτες), παρείχε ευκαιρίες για εμπλοκή σε δραστηριότητες που ενίσχυαν την κατανόηση του περιβάλλοντος, την αιτιατή σκέψη και την οργανωμένη δράση. Μέσω του προβολικού παιχνιδιού, το παιδί άρχισε να εμπλέκεται πιο ενεργά σε δραστηριότητες με τον θεραπευτή και τη μητέρα, αναπτύσσοντας σταδιακά δεξιότητες εναλλαγής σειράς, πρωτοβουλίας και ανταπόκρισης. Η γλωσσική διέγερση παρέμενε κεντρικό στοιχείο στη θεραπευτική παρέμβαση, καθώς ο θεραπευτής μέσω της μοντελοποίησης κατάλληλων λέξεων και φράσεων, περιέγραφε δράσεις και ενθάρρυνε το παιδί να συμμετέχει λεκτικά, διευκολύνοντας τη σύνδεση μεταξύ παιχνιδιού και λεκτικής επικοινωνίας (Sruthi & Niharika, 2025).

Επιπροσθέτως, η παρέμβαση περιλάμβανε παιχνίδι ρόλων, το οποίο αποτελεί μία από τις πιο σύνθετες μορφές παιχνιδιού και είναι στενά συνδεδεμένο με την κοινωνική κατανόηση και

την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Μέσω παιχνιδιών όπως «Γιατρός–Ασθενής», «Δάσκαλος–Μαθητής» ή ιστοριών με ζώα που αλληλοεπιδρούν, το παιδί είχε την ευκαιρία να αναλάβει ενεργά κοινωνικούς ρόλους και να βιώσει συμβολικές κοινωνικές καταστάσεις σε ασφαλές πλαίσιο. Τονίζεται ότι μέσα από το παιχνίδι ρόλων καλλιεργήθηκαν δεξιότητες όπως η κατανόηση κοινωνικών κανόνων, η ενσυναίσθηση, η χρήση κατάλληλων εκφράσεων σε διάλογο, η λήψη πρωτοβουλιών και η προσαρμοσμένη κοινωνική συμπεριφορά. Το παιδί ενθαρρυνόταν όχι μόνο να ανταποκρίνεται αλλά και να δημιουργεί τις δικές του εκδοχές της ιστορίας, να προσθέτει στοιχεία και να χρησιμοποιεί το παιχνίδι για να δομήσει νοήματα, πράγμα που ενίσχυσε τη γλωσσική και κοινωνική του αυτονομία. Σε όλες τις θεραπευτικές φάσεις η συμμετοχή της μητέρας ήταν καθοριστική. Ο θεραπευτής εκπαίδευε τη μητέρα του παιδιού μέσα από την παροχή οδηγιών, την μοντελοποίηση και την υποστήριξη, ώστε η μητέρα να έχει τη δυνατότητα να εφαρμόζει τις ίδιες δραστηριότητες στο σπίτι και να ενισχύει τις δεξιότητες του παιδιού σε φυσικά περιβάλλοντα. Αυτό συνέβαλε ουσιαστικά στη γενίκευση των δεξιοτήτων και στην ενίσχυση της κοινωνικής λειτουργίας πέρα από το πλαίσιο των συνεδριών (Sruthi & Niharika, 2025).

2.1.3. Παρατηρητικές και διερευνητικές μελέτες για το παιχνίδι, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά στα παιδιά με Williams Syndrome

Η μελέτη των Papanicolaou et al., (2011) είναι μια ερευνητική περιγραφική μελέτη η οποία προσπάθησε να διερευνήσει την κοινή προσοχή, το συμβολικό και λειτουργικό παιχνίδι καθώς και την σχέση με τη γλώσσα σε παιδιά με WS κατά τη διάρκεια αυθόρμητων αλληλεπιδράσεων. Το θεωρητικό υπόβαθρο του εν λόγω άρθρου στηρίζεται στη θεωρία της διποκειμενικότητας, η οποία υποστηρίζει ότι η γλώσσα και η επικοινωνία αναπτύσσονται μέσα από τη διαμοιρασμένη δράση, τα κοινά συναισθήματα και τις κοινές προθέσεις μεταξύ παιδιού και του γονέα. Η συγκεκριμένη υπόθεση της μελέτης υποστήριζε ότι τα παιδιά με WS θα εμφανίζουν ελλείμματα στις μη λεκτικές ικανότητες επικοινωνίας, στο συμβολικό και λειτουργικό παιχνίδι συγκριτικά με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση συμμετείχαν 11 παιδιά με WS ηλικία από 3,2 χρονών έως 7,4 χρονών και 11 νήπια τυπικής ανάπτυξης, τα οποία είχαν αντιστοιχιστεί ως προς τις οπτικοχωρικές, γλωσσικές και λεπτές κινητικές δεξιότητες. Τα παιδιά με WS προήλθαν από το Σύνδεσμο Γενετικών Συνδρόμων, μια ομάδα υποστήριξης Ελλήνων γονέων. Τα περισσότερα παιδιά από

το WS πήγαιναν σε νηπιαγωγείο, εκ των οποίων τα 8 πήγαιναν σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο και το ένα πήγαινε σε δημόσιο νηπιαγωγείο. Ακόμη, τα υπόλοιπα 2 παιδιά το ένα πήγαινε σε δημόσιο δημοτικό σχολείο και το άλλο δεν φοιτούσε σε σχολείο. Όλα τα παιδιά με WS είχαν λάβει πρόωμη παρέμβαση λογοθεραπείας και εργοθεραπείας. Παρόλο που τα παιδιά με WS ήταν μεγαλύτερα ηλικιακά στην έρευνα από τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης, τα παιδιά με WS ανήκαν στο ίδιο αναπτυξιακό επίπεδο με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης ως προς τη γλώσσα. Μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα οι ερευνητές προσπάθησαν ουσιαστικά να διερευνήσουν ποιοτικές διαφορές που ενδέχεται να υπάρχουν μεταξύ των 2 αυτών ομάδων στις επικοινωνιακές ικανότητες και στο παιχνίδι. Η αξιολόγηση των παιδιών πραγματοποιήθηκε στο σπίτι μέσα από 3 επισκέψεις εντός ενός μήνα. Η πραγματοποίηση των επισκέψεων στο σπίτι θεωρήθηκε κατάλληλο για την εξαγωγή αντιπροσωπευτικού δείγματος, καθώς τα παιδιά στο σπίτι εκδηλώνουν αυθόρμητη συμπεριφορά συγκριτικά με την συμπεριφορά τους σε ένα εργαστηριακό περιβάλλον (Papaeliou et al., 2011).

Επιπροσθέτως, στην πρώτη επίσκεψη οι ερευνητές αξιολόγησαν τις γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών μέσα από τις κλίμακες οπτικής αντίληψης, λεκτικών, κινητικών δεξιοτήτων και τη δοκιμασία *Mullen Scales of Early Learning (MSEL)*. Οι μητέρες των παιδιών συμπλήρωσαν 2 ακόμη ερωτηματολόγια σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία και το ιστορικό των παιδιών τους αλλά και σε σχέση με το παραγωγικό λεξιλόγιο τους, ώστε οι ερευνητές να αποκτήσουν πλήρη δεδομένα για τον κάθε συμμετέχοντα. Στη δεύτερη και τρίτη επίσκεψη τα παιδιά αξιολογήθηκαν ως προς τις γλωσσικές δεξιότητές τους και ως προς την παρατήρησή τους στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μέσω του παιχνιδιού. Έγινε χορήγηση των κλιμάκων της κατανόησης του λόγου και της έκφρασης του λόγου μέσω της δοκιμασίας *MSEL*. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού του παιδιού με τη μητέρα σε μια δεδομένη συνθήκη οι ερευνητές τους βιντεοσκόπησαν. Το βιντεοσκοπημένο παιχνίδι αφορούσε ελεύθερη αλληλεπίδραση μητέρας-παιδιού, κατά την οποία η μητέρα κλήθηκε να ενσωματώσει ένα προκαθορισμένο σύνολο παιχνιδιών, παίζοντας με το παιδί της όπως στην καθημερινή τους ρουτίνα, χωρίς συγκεκριμένο σενάριο ή καθοδήγηση. Η ανάλυση της συμπεριφοράς των παιδιών βασίστηκε σε σύστημα κωδικοποίησης σύμφωνα και με προηγούμενες μελέτες. Οι μη λεκτικές επικοινωνιακές συμπεριφορές διακρίθηκαν στην κοινή προσοχή, στα αιτήματα και στις διαπροσωπικές συμπεριφορές. Επιπλέον, οι συμπεριφορές των παιδιών διακρίθηκαν σε αυθόρμητες και κατευθυνόμενες εκ των οποίων οι αυθόρμητες θεωρούταν ότι το παιδί εκδηλώνει κάποια πρωτοβουλία από μόνο του, ενώ οι

κατευθυνόμενες όταν το παιδί παροτρύνεται λεκτικά ή μη λεκτικά από την μητέρα (Papaeliou et al., 2011).

Στο ίδιο πλαίσιο, η μελέτη των Dodd et al., (2010) πρόκειται για μια παρατηρητική-πειραματική μελέτη και επικεντρώνεται στη παρατήρηση και ανάλυση της αυθόρμητης κοινωνικής προσέγγισης παιδιών προσχολικής ηλικίας με WS. Αξίζει να τονιστεί, ότι η συγκεκριμένη μελέτη δίνει το έναυσμα για τον σχεδιασμό μελλοντικών παρεμβάσεων. Είναι γεγονός, ότι τα παιδιά με WS παρουσιάζουν αυξημένη προθυμία να προσεγγίσουν κοινωνικά ένα πρόσωπο άγνωστο χωρίς να υπάρχει ενίσχυση κοινωνικών ερεθισμάτων είτε μέσω του παιχνιδιού είτε μέσω της οπτικής επαφής με το πρόσωπο. Η συγκεκριμένη μελέτη δείχνει ότι τα παιδιά με WS δεν παρουσιάζουν ελλείμματα κοινωνικής πρωτοβουλίας αλλά παρουσιάζουν σημαντικές δυσκολίες στην αυτορρύθμιση και στον έλεγχο της κοινωνικής συμπεριφοράς. Αναλυτικότερα, στη συγκεκριμένη μελέτη συμμετείχαν 10 παιδιά προσχολικής ηλικίας διαγνωσμένα με WS και 20 παιδιά τυπικής ανάπτυξης για ομάδα ελέγχου αντίστοιχου αναπτυξιακού επιπέδου. Η μελέτη είχε ως στόχο να διευρύνει τις ποιοτικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των 2 ομάδων ως προς την κοινωνική προσέγγιση. Τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες δεοντολογίας για τη συμμετοχή των παιδιών στην έρευνα. Η συγκεκριμένη μελέτη πρόκειται για έναν πειραματικό σχεδιασμό παρατήρησης και προσπάθησε να εξετάσει την αυθόρμητη κοινωνική προσέγγιση των παιδιών προς ένα άγνωστο ενήλικα μέσα από διαφορετικές συνθήκες κοινωνικής πληροφόρησης. Για τη συλλογή των δεδομένων, τα παιδιά εκτέθηκαν σε ένα φιλικό δωμάτιο γεμάτο με παιχνίδια κάπως ασυνήθιστα μαζί με τους γονείς τους. Αργότερα, στο δωμάτιο έμπαινε ένας άγνωστος ενήλικας που ήταν ο πειραματιστής και βρισκόταν σε συγκεκριμένη θέση μέσα στο δωμάτιο χωρίς να παρείχε λεκτική ή μη λεκτική καθοδήγηση. Επιπλέον, αναφορικά με την ορατότητα του άγνωστου προσώπου στη μελέτη δημιουργήθηκαν 3 διαφορετικές συνθήκες εκ των οποίων ήταν η συνθήκη με ολόκληρο εμφανή το πρόσωπο, η συνθήκη στην οποία ο πειραματιστής είχε μερικώς καλυμμένο το πρόσωπο και στη συνθήκη στην οποία πειραματιστής είχε εντελώς καλυμμένο το πρόσωπο. Κατά τη διαδικασία της παρατήρησης κάθε παιδί εξετάστηκε διαφορετικά σε ένα ελεγχόμενο και φιλικό περιβάλλον προς το παιδί. Οι γονείς παρόλο που βρίσκονταν μαζί με το παιδί είχαν οδηγίες να μην καθοδηγούν, ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν τη συμπεριφορά του παιδιού. Η μη καθοδήγηση από τους γονείς καθίσταται καίρια από τους γονείς ώστε να διασφαλιστεί ότι η κοινωνική προσέγγιση

του παιδιού θα ήταν αποτέλεσμα αυθόρμητης πρωτοβουλίας τους και όχι αποτέλεσμα παρότρυνσης των γονέων. Κατά τη διάρκεια που βρισκόταν το παιδί στο δωμάτιο με τον γονέα και εκτείθονταν σε διάφορα παιχνίδια έπαιζε μόνο του με τα παιχνίδια. Οι γονείς βρίσκονταν τοποθετημένοι σε απόσταση από τον άγνωστο ενήλικα, ενώ ο πειραματιστής ήταν ακίνητος και σιωπηλός χωρίς να έχει οπτική επαφή, να μιλάει ή να εκφράζει συναισθήματα για 3 λεπτά. Ωστόσο, μετά από λίγα δευτερόλεπτα, το άγνωστο πρόσωπο κοιτούσε το παιδί και το παιδί έτεινε να του μιλάει. Ακόμη, ο πειραματιστής μπορεί να παρότρυνε το παιδί να παίξουν μαζί με διάφορα παιχνίδια. Ο κάθε συμμετέχοντας κωδικοποιήθηκε ανάλογα με τις αλληλεπιδράσεις που είχε με το άγνωστο πρόσωπο σε κάθε περίπτωση. Επίσης, μετά το ελεύθερο παιχνίδι ο άγνωστος πρότεινε στο παιδί αν θα ήθελε να παίξουν κρυφτό μέσα στο δωμάτιο και του έλεγε ότι ένα καλό μέρος να κρυφτεί θα ήταν μέσα σε ένα ντουλάπι. Ωστόσο, κανένα παιδί δεν έδειχνε απροθυμία ή δυσφορία για την κρυψώνα που πρότεινε ο άγνωστος. Η κάθε συνθήκη στην οποία εκτείθονταν το παιδί ήταν για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο καταγραφόταν η συμπεριφορά του παιδιού και όλα αυτά βιντεοσκοπήθηκαν (Dodd et al., 2010).

Αν και η μελέτη των Steinberg et al., (2021) δεν επικεντρώνεται άμεσα στη παιγνιοθεραπεία, έχει έμμεση σχέση καθώς στη συγκεκριμένη μελέτη η μουσική λειτουργεί ως μέσο παιχνιδιού για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων. Η εν λόγω μελέτη επικεντρώθηκε κυρίως στα μουσικά ενδιαφέροντα παιδιών με αναπτυξιακές δυσκολίες όπως είναι παιδιά με Williams Syndrome, με σύνδρομο Down και με παιδιά με ΔΑΦ. Η ενασχόληση αυτών των παιδιών με μουσικές δραστηριότητες, όπως είναι το τραγούδι, ο χορός, η ενασχόληση με ένα μουσικό όργανο, το παιχνίδι μέσω της μουσικής αποτέλεσαν θετικές εμπειρίες για τα παιδιά με νευροαναπτυξιακές διαταραχές. Η συγκεκριμένη μελέτη ουσιαστικά προσπάθησε να διερευνήσει το μουσικό περιβάλλον στο σπίτι οικογενειών που είχαν μικρά παιδιά τυπικής ανάπτυξης και παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές. Το δείγμα της μελέτης ήταν 340 γονείς με παιδιά ηλικίας από 5 μηνών έως 5 χρονών και στους οποίους διανεμήθηκε ερωτηματολόγιο διαδικτυακά. Όσον αφορά τα παιδιά με WS λόγω του κοινωνικού προφίλ που έχουν παρουσιάζονται ιδιαίτερα κοινωνικά και ανταποκρίνονται συναισθηματικά σε κοινωνικά και μουσικά ερεθίσματα. Η μελέτη αναφέρει ότι τα παιδιά με WS εμπλέκονταν ενεργά με τη μουσική συγκριτικά με τα παιδιά με ΔΑΦ και άλλων αναπτυξιακών διαταραχών. Τα παιδιά με WS συνήθιζαν να εμπλέκονται σε δραστηριότητες, όπως το τραγούδι και ο χορός. Μέσα

από τις μουσικές δραστηριότητες τα παιδιά με WS παρουσιάζουν κοινή προσοχή, μιμούνται και συγχρονίζονται κοινωνικά. Η παρούσα μελέτη τονίζει ότι οι γονείς που έχουν παιδιά με WS τείνουν να χρησιμοποιούν την μουσική για την βελτίωση αρκετών δεξιοτήτων των παιδιών τους, όπως να μάθουν τα παιδιά τους να ρυθμίζουν το συναίσθημα τους, να αυτορυθμίζονται αλλά και μέσω της μουσικής να τα ενθαρρύνουν να αλληλοεπιδρούν περισσότερο κοινωνικά και να εναλλάσσουν τις δραστηριότητες τους. Επιπλέον, η μουσική ως μέσο παιχνιδιού για τις οικογένειες με παιδιά με WS έχει προστατευτικό ρόλο για τη σχέση γονέα-παιδιού. Η συγκεκριμένη μελέτη έδειξε παρόμοια θετικά στοιχεία και σε άλλες ομάδες με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παιδιών αλλά λόγω του θέματος της εργασίας η ανάλυση του άρθρου περιορίστηκε στην ομάδα παιδιών με WS (Steinberg et al., 2021).

Επιπροσθέτως, η μελέτη των Madhavan, (2024) επικεντρώνεται στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και περιγράφει διάφορες παρεμβάσεις που έχουν ως στόχο να βελτιώσουν τη λειτουργικότητα και την προσαρμοστικότητα των παιδιών αυτών. Αναλυτικότερα, τα παιδιά με νοητική αναπηρία εμφανίζουν συχνά επιθετικότητα, αυτοτραυματισμούς, παρορμητικότητα, υπερκινητικότητα, δεν έχουν αυξημένη ανοχή στη ματαίωση, παρουσιάζουν επικοινωνιακές δυσκολίες και δυσκολίες στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, επηρεάζοντας την καθημερινότητα τη δική τους και των γονέων τους που τους φροντίζουν. Η συγκεκριμένη μελέτη στηρίζεται σε περιγραφικό σχεδιασμό με ερμηνευτική φιλοσοφία και προσέγγιση. Η εν λόγω μελέτη χρησιμοποιεί δευτερογενή δεδομένα από προηγούμενες επιστημονικές πηγές και θεματική ανάλυση. Το άρθρο επικεντρώνεται στη θετική υποστήριξη συμπεριφοράς (Positive Behavior Support – PBS) που είναι στηριγμένη στις αρχές της εφαρμοσμένης ανάλυσης συμπεριφοράς. Μέσα από αυτή τη προσέγγιση επιδιώκεται η λειτουργική αξιολόγηση της συμπεριφοράς και η συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων. Επιπλέον, μια άλλη προσέγγιση είναι η παιδοκεντρική θεραπεία μέσω του παιχνιδιού και επιδιώκει τη ρύθμιση του συναίσθηματος για την αποδυνάμωση της υπερκινητικότητας και της ευερεθιστότητας. Τέλος, η γνωστική συμπεριφορική θεραπεία παρουσιάζει ποικίλα οφέλη μέσω των τεχνικών που προσφέρει για την ενίσχυση των δυνατοτήτων των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Πρόκειται για τεχνικές όπως η σταδιακή έκθεση, η εκπαίδευση στη χαλάρωση, η αναδόμηση δυσλειτουργικών σκέψεων κ.α. Η γνωστική συμπεριφορική θεραπεία έχει επιφέρει θετικά αποτελέσματα όσον αφορά τη μείωση του άγχους και των προβληματικών συμπεριφορών,

ενισχύοντας την αυτορρύθμιση. Η παρούσα μελέτη κάνει λόγο για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων εκπαίδευσης των γονέων όσον αφορά την ενδυνάμωση της γονικής επάρκειας, τη μείωση των συγκρούσεων και την ενίσχυση της σχέσης γονέα παιδιού. Η παρούσα μελέτη αναφέρει ότι όλες αυτές οι προσεγγίσεις είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για παιδιά με WS. Φαινομενικά, τα παιδιά με WS παρουσιάζουν έντονη κοινωνικότητα, ωστόσο εγκυμονούν αρκετές δυσκολίες ως προς την αυτορρύθμιση, την παρορμητικότητα, το άγχος των παιδιών με WS και οδηγούνται σε προβληματικές συμπεριφορές. Οι παρεμβάσεις που αναφέρθηκαν παρουσιάζουν θετικά αποτελέσματα και είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για τα παιδιά με WS καθώς μέσω αυτών τα παιδιά αξιοποιούν τις δεξιότητές τους και κατορθώνουν να ελέγχουν καλύτερα τη συμπεριφορά τους και το συναίσθημά τους. Αξίζει να τονιστεί, ότι οι παρεμβάσεις πρέπει να είναι εξατομικευμένες ανάλογα με την κάθε περίπτωση (Madhavan, 2024).

Τέλος, η μελέτη των Fanning et al., (2021) δίνει έμφαση στο λειτουργικό παιχνίδι για την πρώιμη ανάπτυξη του παιδιού. Μέσω του παιχνιδιού, τα παιδιά αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες. Η παρούσα μελέτη ακολούθησε διατομεακό συγκριτικό σχεδιασμό μεθοδολογίας και προσπάθησε να συγκρίνει τύπους παιχνιδιών των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού, του WS και των παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Το τελικό δείγμα της έρευνας διαμορφώθηκε στα 40 παιδιά εκ των οποίων τα 14 εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού, τα 14 είχαν τη διάγνωση του WS και τα 12 ήταν παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Πραγματοποιήθηκε αντιστοίχιση μεταξύ των ομάδων, ώστε να είναι αντίστοιχα της χρονολογικής ηλικίας και στις ομάδες με τις αναπτυξιακές διαταραχές να αντιστοιχούν ως προς το αναπτυξιακό επίπεδο. Για την αξιολόγηση της διάγνωσης των παιδιών χορηγήθηκαν και ψυχομετρικά εργαλεία. Η μελέτη προσπάθησε να αξιολογήσει τους τύπους παιχνιδιών αυτών των ομάδων παιδιών. Συγκεκριμένα, η αξιολόγηση του ελεύθερου παιχνιδιού των παιδιών έγινε σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο με σύνολο παιχνιδιών, τα οποία είχαν σχεδιαστεί ώστε να προάγουν τις λειτουργικές δράσεις. Δεν χρησιμοποιήθηκαν τόσο εργαλεία που οδηγούσαν σε καθοδηγούμενο παιχνίδι ώστε να κυριαρχήσει το ελεύθερο αυθόρμητο παιχνίδι κατά τη χρήση των παιχνιδιών. Οι γονείς των παιδιών υπήρχαν αλλά λειτουργούσαν ως παθητικοί δέκτες χωρίς να κατευθύνουν τα παιδιά τους και όλη αυτή η διαδικασία βιντεοσκοπήθηκε. Οι ομάδες των παιδιών αξιολογήθηκαν για το λειτουργικό

παιχνίδι μέσω παραδείγματος ελεύθερου, μη κατευθυνόμενου παιχνιδιού διάρκειας πέντε λεπτών, με λεπτομερή χρονική κωδικοποίηση των συμπεριφορών (Fanning et al., 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Κριτική θεώρηση – πίνακες

3.1 Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας για μείωση δυσφορικών συμπτωμάτων σε παιδιά με Williams Syndrome

Πίνακας 1

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Klein-Tasman et al., (2022)	Η αξιολόγηση της χρήσης της προσέγγισης REPLAYS για τη μείωση άγχους και φόβων σε παιδιά με WS.	Η παιγνιώδης και χιουμοριστική θεραπεία έκθεσης κρίθηκε αποδεκτή από τους γονείς και οδήγησε σε μείωση φόβων και άγχους σε αρκετά παιδιά με WS, με ενδείξεις διατήρησης των αποτελεσμάτων στον χρόνο.	Μελλοντικές μελέτες θα εστιάσουν σε πιο αυστηρό σχεδιασμό, μεγαλύτερα και πιο ποικίλα δείγματα, παρακολούθηση μέσω τηλεϋγείας και εφαρμογή της παρέμβασης σε κοινωνικά πλαίσια, με διερεύνηση του ρόλου των ατομικών διαφορών.

<p>Οι Young et al., (2023)</p>	<p>Η εξέταση της αποτελεσματικότητας του παιχνιδιού και του χιούμορ ως παρέμβαση απευαισθητοποίησης για τη μείωση φόβων και φοβιών σε παιδιά με WS.</p>	<p>Η σύντομη θεραπεία έκθεσης με παιγνιώδη και χιουμοριστική προσέγγιση βελτίωσε τη συναισθηματική ρύθμιση και την αντοχή στο φοβικό ερέθισμα σε παιδιά με WS.</p> <p>Μελλοντικές κατευθύνσεις περιλαμβάνουν μεγαλύτερα και πιο διαφοροποιημένα δείγματα, εμπλοκή κλινικών και γονέων, ψυχοεκπαίδευση γονέων καθώς και συστηματική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της παρέμβασης.</p>
--------------------------------	---	---

3.2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης παρέμβασης για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιχνιοθεραπείας για παιδιά με Williams Syndrome

Πίνακας 2

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Sruthi και Niharika (2025)	Η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας ενός δομημένου προγράμματος παιγνιοθεραπείας, στο πλαίσιο λογοθεραπείας, για την ενίσχυση των κοινωνικών, γλωσσικών και γνωστικών δεξιοτήτων του παιδιού με	Η παιγνιοκεντρική λογοθεραπευτική παρέμβαση, σε συνδυασμό με ενεργό γονεϊκή συμμετοχή, οδήγησε σε ουσιαστική βελτίωση της δεκτικής και εκφραστικής γλώσσας, των γνωστικών λειτουργιών και των κοινωνικοεπικοινωνιακών δεξιοτήτων παιδιού με σύνδρομο Williams, με διατήρηση των αποτελεσμάτων μετά τη λήξη της θεραπείας.	Η εστίαση σε μεγαλύτερα δείγματα, στη μακροχρόνια αξιολόγηση της διατήρησης και γενίκευσης των αποτελεσμάτων παιγνιοκεντρικής λογοθεραπείας σε παιδιά με Williams Syndrome.

Williams
Syndrome,
με έμφαση
στη συμ-
μετοχή της
οικογέ-
νειας και
την γενί-
κευση των
δεξιότη-
των.

3.3. Παρατηρητικές και διερευνητικές μελέτες για το παιχνίδι, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά στο Williams Syndrome

Πίνακας 3

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Papaeliou et al. (2011)	Η διερεύνηση της κοινής προσοχής, το λειτουργικό και συμβολικό παιχνίδι και την σχέση τους με τη γλώσσα σε παιδιά με WS σε σύγκριση με παιδιά τυπικής ανάπτυξης.	Τα ευρήματα δείχνουν ότι τα παιδιά με WS εμφανίζουν μειωμένο λειτουργικό και φανταστικό παιχνίδι, αλλά αυξημένη κοινωνικά προσανατολισμένη επικοινωνία, υποδηλώνοντας άτυπες αλλά λειτουργικές οδούς πρώιμης γλωσσικής ανάπτυξης.	Η διερεύνηση της εξέτασης της επικοινωνίας και του παιχνιδιού σε παιδιά με WS και η χρήση των ευρημάτων για τη δημιουργία στοχευμένων παρεμβάσεων.

<p>Οι Dodd et al. (2010)</p>	<p>Η εξέταση της αυ-Τα παιδιά με WS θόρμητης κοινωνι-δείχνουν αυξημένη κικής προσέγγισης και ταχύτερη κοι- παιδιών προσχολι-νωνική προσέγγιση κής ηλικίας με WS προς άγνωστους ε- και οι δυσκολίεςνήλικες και μεγάλύ- αυτορρύθμισης τηςτερη ανεξαρτησία κοινωνικής τους από τους γονείς σε συμπεριφοράς. σχέση με τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά.</p>	<p>Η διερεύνηση των παραγόντων που κι- νητοποιούν την κοι- νωνική προσέγγιση σε παιδιά με WS, όπως η προσοχή σε πρόσωπα, η κοινο- νική επιθυμία και η έλλειψη αναστολών.</p>
<p>Οι Steinberg et al. (2021)</p>	<p>Η μελέτη του ρό- λου της μουσικής παιδιών με ή και ως μέσου παιχνι- χωρίς αναπτυξια- διού στην ενίσχυση κές διαταραχές σε της κοινωνικής αλ- μουσικές δραστη- ληλεπίδρασης και ριότητες στο σπίτι συναισθηματικής και η γονεϊκή ρύθμισης παιδιών Υποστήριξη των με WS. παιδιών έχει σημα- ντικό αντίκτυπο στη κοινωνική αλ- ληλεπίδραση παι- διών με αναπτύ- ξιακές διαταραχές.</p>	<p>Η συμμετοχή των Η διερεύνηση του μουσικού περιβάλλοντος σε περισσότερο ετερογενή δείγμα, δη- μιουργία περαι- τέρω παρεμβά- σεων.</p>
<p>Ο MADHAVAN (2024)</p>	<p>Η παρουσίαση και ανάλυση πα- ρεμβατικών προ- Σημαντικό εύρημα της μελέτης είναι ότι η Positive ετερογενή δείγμα για</p>	<p>Περισσότερες μελέ- τες, μεγαλύτερο και</p>

σεγγίσεων (PBS, παιχνιοθεραπεία, ΓΣΘ) για τη βελτίωση της συμπεριφοράς και της αυτορρύθμισης παιδιών με αναπτυξιακές δυσκολίες, συμπεριλαμβανομένου των παιδιών με WS.

Behavior Support γενίκευση των αποτελεσμάτων. (PBS), η παιχνιοθεραπεία, η Γνωσιακή Συμπεριφορική Θεραπεία και η εκπαίδευση γονέων συμβάλλουν αποτελεσματικά στη μείωση προβληματικών συμπεριφορών και στην ενίσχυση θετικών αλληλεπιδράσεων γονεά-παιδιού σε παιδιά με αναπτυξιακές δυσκολίες.

**Oi Fanning et al.
(2021)**

Η σύγκριση του Τα παιδιά με λειτουργικού παι- ΔΑΦ και WS πα- χνιδιού παιδιών με ρουσίασαν σημα- WS, παιδιών στο ντικά λιγότερο φάσμα του αυτι- λειτουργικό παι- σμού και παιδιών χνίδι και περιορι- τυπικής ανάπτυξης, σμένη ποικιλία αναδεικνύοντας τον αντικειμένων σε ρόλο του παιχνιδιού σύγκριση με τα στην κοινωνική α- παιδιά τυπικής νάπτυξη.

ανάπτυξης, ενώ στα παιδιά με WS η συμμετοχή σε λειτουργικό παι- χνίδι συνδεόταν με νοητική και προσαρμοστική λειτουργία, κάτι που δεν παρατη- ρήθηκε στα παι- διά με ΔΑΦ.

Μελέτες με μεγαλύτε- ρα δείγματα και δια- φορετικά παιχνίδια για την κατανόηση της ανάπτυξης του παιχνι- διού και την σχέση του με γνωστικές και κοινωνικές δεξιότη- τες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Αποτελέσματα – Συζήτηση άρθρων με παιδιά με Williams Syndrome

4.1. Αποτελέσματα παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας για μείωση δυσφορικών συμπτωμάτων σε παιδιά με Williams Syndrome

Η μελέτη των Klein-Tasman et al., (2022) προσπάθησε να διερευνήσει κατά πόσο είναι αποτελεσματική και αποδεκτή μια παιγνιώδης και χιουμοριστική παρέμβαση θεραπείας έκθεσης με στόχο τη μείωση των φοβικών ερεθισμάτων του άγχους σε παιδιά WS. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αποδεικνύουν ότι σε σημαντικό ποσοστό των συμμετεχόντων μειώθηκαν τα ερεθίσματα του φόβου και του άγχους μετά την παρέμβαση και αυτό αποδεικνύεται και μέσα από τις αξιολογήσεις των γονέων που έγιναν τις εβδομαδιαίες μετρήσεις κατά τη διάρκεια που διεξήχθησαν οι συνεδρίες. Η συγκεκριμένη παρέμβαση χαρακτηρίστηκε ιδιαίτερα ωφέλιμη από τους γονείς για τα παιδιά τους ως προς τον περιορισμό του φόβου και του άγχους και ακόμη και σε περίπτωση που δεν καταγράφηκε μετρήσιμη μείωση του φόβου, οι γονείς θεωρούσαν ότι η εν λόγω παρέμβαση τους παρείχε χρήσιμα εφόδια για την υποστήριξη των παιδιών τους. Μέσα από την παρέμβαση φανερώνεται ότι λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των παιδιών με WS όπως είναι η έντονη κοινωνικότητα, η συναισθηματική διέγερση και η ευαισθησία καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική η ενσωμάτωση του παιχνιδιού και του χιούμορ στη ζωή τους. Μέσα από αυτή την προσέγγιση το παιδί ενδέχεται να ενισχύσει την συναισθηματική ρύθμιση του. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι ατομικές διαφορές των παιδιών με WS, το γνωστικό και γλωσσικό επίπεδο τους, η ύπαρξη συν νοσηρότητας ενδέχεται να επηρεάσουν την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης (Klein-Tasman et al., 2022).

Παράλληλα, τα ευρήματα της μελέτης των Young et al., (2023) έδειξαν ότι και τα 4 παιδιά που συμμετείχαν στη σύντομη θεραπεία έκθεσης μέσα από την παιγνιώδη και χιουμοριστική προσέγγιση παρουσίαζαν αυξημένη ανοχή και βελτίωση στη συναισθηματική ρύθμιση απέναντι στο φοβικό ερέθισμα κατά τη διάρκεια που εξελίσσονταν οι συνεδρίες. Μάλιστα, τα παιδιά όλο και περισσότερο βελτίωναν την ανταπόκρισή τους στο φοβικό ερέθισμα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά αυτά μείωσαν τις αρνητικές συμπεριφορές και βελτίωσαν τις θετικές και ανεκτικές συμπεριφορές. Η παρούσα μελέτη επιβεβαιώνει πόσο χρήσιμη είναι η θεραπεία έκθεσης μέσω του παιχνιδιού και του χιούμορ και λειτουργεί υποστηρικτικά και αποτελεσματικά στη συναισθηματική ρύθμιση και τη μείωση του φόβου σε παιδιά με WS, ακόμη και όταν πραγματοποιείται εντός περιορισμένου χρονικού πλαισίου. Η έκθεση του παιδιού πρέπει να προσαρμόζεται στα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά του μέσω του κοινωνικού παιχνιδιού και του χιούμορ. Τα μέχρι στιγμής ευρήματα έχουν δείξει θετικά αποτελέσματα στη διαδικασία της έκθεσης, χωρίς τα παιδιά να εκδηλώνουν υπερβολική δυσφορία. Επίσης, η παρέμβαση δείχνει ότι έχει θετικά αποτελέσματα και σε παιδιά με σπάνιες νευροαναπτυξιακές διαταραχές (Young et al., 2023).

4.2. Αποτελέσματα παρέμβασης για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της παιγνιοθεραπείας για παιδιά με Williams Syndrome

Η συγκεκριμένη παρέμβαση των Sruthi & Niharika, (2025) είχε πολλά θετικά αποτελέσματα στην ενίσχυση των δεξιοτήτων του παιδιού με WS. Αναλυτικότερα, τα αποτελέσματα της παρέμβασης αναφέρουν ότι το παιδί μετά από 6 μήνες παιγνιοκεντρικής λογοθεραπείας σε ηλικία 30 μηνών παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση στη δεκτική γλώσσα, στην εκφραστική γλώσσα, στις γνωστικές δεξιότητες και στις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση όταν πραγματοποιήθηκε η επαναξιολόγηση στην ηλικία 3 ετών του παιδιού παρατηρήθηκε ότι η δεκτική και η γλωσσική ηλικία ήταν στους 30-33 μήνες, ενώ η εκφραστική στους 27-30 μήνες. Επίσης, το παιδί πλέον είχε αυξημένο λεξιλόγιο. Επεξηγηματικότερα, από 10-12 λέξεις που είχε στο παρελθόν πλέον είχε περίπου 50 λέξεις. Ακόμη, το παιδί παρουσίαζε βελτιωμένη σύνταξη, γραμματική επάρκεια, καταλληλότερη ομιλία, προσωδιακά χαρακτηριστικά και ενίσχυση των γνωστικών δεξιοτήτων όπως η προσοχή και η μνήμη εργασίας. Δεν παρουσίαζε πλέον δυσκολίες στις συνομιλίες και φανερώθηκε ότι η ενεργός συμμετοχή των γονέων ήταν καθοριστική στην αποτελεσματικότητα της παρέμβασης και στη διατήρηση των θεραπευτικών αποτελεσμάτων,

όπως αναφέρθηκε στην ημιδομημένη συνέντευξη των γονέων όταν ολοκληρώθηκε η παρέμβαση (Sruthi & Niharika, 2025).

4.3. Αποτελέσματα παρατηρητικών και διερευνητικών μελετών για το παιχνίδι, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά στο Williams Syndrome

Τα αποτελέσματα της μελέτης των Papanicolaou et al. (2011) έδειξε ότι τα παιδιά με WS παρουσίαζαν σημαντικά ελλείμματα στο αυθόρμητο, λειτουργικό και φανταστικό παιχνίδι σε σύγκριση με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Συνήθως τα παιδιά με WS δυσκολεύονταν να εμπλακούν σε παιχνίδι φαντασίας και γενικά δυσκολεύονταν να διαμοιράσουν την προσοχή τους και να αναπαραστήσουν συμβολικά, δεξιότητες που χαρακτηρίζονται απαραίτητες για την κοινωνική και επικοινωνιακή ανάπτυξή τους. Σημαντικό εύρημα της μελέτης ήταν ότι τα παιδιά με WS παρουσίαζαν έντονη κοινωνική ανταπόκριση σε διαπροσωπικό επίπεδο και έτειναν να ανταποκρίνονται συχνά στο πείραγμα της μητέρας τους, εκφράζοντας έντονη επιθυμία για κοινωνική επαφή. Όμως η μελέτη έδειξε ότι οι κοινωνικές τους συμπεριφορές παρουσίαζαν δυσκολίες προσαρμογής. Παρόλο που τα παιδιά με WS χαρακτηρίζονταν εκφραστικά σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο, δυσκολεύονταν να συμμετέχουν σε συνεργατικές δραστηριότητες που απαιτούσαν τη κοινή προσοχή και στόχο. Επίσης, η μελέτη έδειξε ότι τα παιδιά με WS χρησιμοποιούσαν αρκετές κοινωνικές χειρονομίες όπως το δείξιμο όταν καθοδηγούνταν από τη μητέρα τους. Αυτό σημαίνει ότι οι κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες των παιδιών με WS δεν απουσιάζουν, αλλά χρειάζονται υποστήριξη για να ενεργοποιηθούν. Επεξηγηματικότερα, αυτά τα παιδιά μπορούν να συμμετέχουν σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, αλλά δυσκολεύονται να αναλάβουν πρωτοβουλία. Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα σε σχέση με τη γλώσσα και το συμβολικό παιχνίδι ανάμεσα σε παιδιά με WS και σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης παρατηρήθηκε ότι στα παιδιά τυπικής ανάπτυξης αυξάνεται η ηλικία και η γλωσσική επάρκεια και δεν χρησιμοποιούν τόσο μη λεκτικές μορφές επικοινωνίας. Απεναντίας, στα παιδιά με WS δεν παρατηρήθηκε ίδια πορεία. Τα ευρήματα ερμηνεύονται με βάση τη θεωρία της δυποκειμενικότητας. Τονίζονται ότι οι δυσκολίες των παιδιών με WS δεν οφείλονται απλώς σε γνωστικά ελλείμματα αλλά σε δυσκολίες διατήρησης της διαμοιρασμένης δράσης και προσοχή μέσω του παιχνιδιού. Με λίγα λόγια, ενώ μπορεί τα παιδιά να αναπτύξουν τη γλώσσα σε ικανοποιητικό επίπεδο αλλά αν δεν έχουν αναπτύξει τις συνεργατικές και τις συμβολικές δεξιότητες η επικοινωνία παραμένει σε επιφανειακό επίπεδο. Συνεπώς, τα

συγκεκριμένα ευρήματα δίνουν το έναυσμα για το σχεδιασμό δεξιοτήτων που δεν θα στοχεύουν μόνο στη γλωσσική ενίσχυση αλλά στην ενίσχυση των δι-υποκειμενικών δεξιοτήτων μέσω κοινών δραστηριοτήτων και παιχνιδιού (Papaeliou et al., 2011).

Τα αποτελέσματα της μελέτης των Dodd et al. (2010) έδειξαν ότι τα παιδιά με WS εμφάνιζαν αυξημένη προθυμία να προσεγγίσουν κοινωνικά ένα άγνωστο ακόμη και όταν δεν εμφανίζονταν κοινωνικά ερεθίσματα όπως παιχνίδια ή οπτική επαφή με το άγνωστο πρόσωπο. Αυτό υποδηλώνει ότι τα παιδιά με WS δεν παρουσιάζουν ελλείμματα στη κοινωνική πρωτοβουλία αλλά δυσκολεύονται να ρυθμίσουν την κοινωνική συμπεριφορά τους. Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα της μελέτης υποστηρίζουν ότι τα παιδιά με WS δεν χρειάζονται κοινωνική ενίσχυση αλλά εκπαίδευση στην κοινωνική διάκριση, στα όρια και στην ασφάλεια. Ακόμη, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχε διαφορά στη διάθεση εμπλοκής με τον άγνωστο ανάμεσα στις συνθήκες, πρόσωπο ορατό και πρόσωπο καλυμμένο. Αυτό δεν υποδεικνύει την υπόθεση ότι η κοινωνική συμπεριφορά καθοδηγείται κυρίως από την έλξη προς τα πρόσωπα και αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για τον σχεδιασμό των παρεμβάσεων. Η συγκεκριμένη μελέτη παρότι που δεν εφαρμόστηκε κάποια παρέμβαση τα ευρήματά της προσφέρουν ιδιαίτερα σημαντικές κατευθύνσεις για το σχεδιασμό προγραμμάτων ενίσχυσης κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS. Οι παρεμβάσεις θα πρέπει να επικεντρώνονται στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών αλλά ως προς την δομημένη κοινωνική κατανόηση, την αυτορρύθμιση κοινωνικής συμπεριφοράς και την εκπαίδευση σε θέματα κοινωνικής ασφάλειας από μικρή ηλικία (Dodd et al., 2010).

Επιπροσθέτως, η μελέτη των Steinberg et al. (2021) έδειξε ότι η συμμετοχή των παιδιών με ή και χωρίς αναπτυξιακές διαταραχές σε μουσικές δραστηριότητες στο σπίτι παρουσιάζει σημαντικό ποσοστό σε όλες τις ομάδες παιδιών. Τα παιδιά με σύνδρομο Down και WS έτειναν να συμμετέχουν περισσότερο ενεργά σε δραστηριότητες όπως ήταν ο χορός και το τραγούδι σε αντίθεση με τα παιδιά με άλλες αναπτυξιακές διαταραχές ή παιδιά με ΔΑΦ. Παρά τον διαφορετικό τρόπο χρήσης των δραστηριοτήτων, η μουσική λειτουργούσε ως τρόπος απασχόληση των παιδιών, για να τα ηρεμήσουν και στόχευε στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ενασχόληση με τη μουσική συσχετίστηκε θετικά με την συναισθηματική δέσμευση γονέα παιδιού ακόμα και μετά τον έλεγχο παραγόντων όπως ήταν το άγχος, η αυτοπεποίθηση του γονέα, η σωστή ανατροφή και άλλα. Τα αποτελέσματα της μελέτης φανερώνουν ότι η μουσική λειτουργεί ως τρόπος

ενίσχυσης των σχέσεων γονέα παιδιού με δυνητικές εφαρμογές σε παρεμβάσεις για οικογένειες με παιδιά και με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ (Steinberg et al., 2021).

Τα αποτελέσματα της μελέτης του Madhavan, (2024) έδειξε ότι οι στρατηγικές παρέμβασης για παιδιά με αναπτυξιακές δυσκολίες, συμπεριλαμβανομένου των παιδιών με WS, όπως η Positive Behavior Support (PBS), η παιγνιοθεραπεία με επίκεντρο το παιδί, η Γνωσιακή Συμπεριφορική Θεραπεία (CBT) και η εκπαίδευση γονέων συμβάλλουν στη μείωση προβληματικών συμπεριφορών και στην ενίσχυση θετικών αλληλεπιδράσεων γονέα-παιδιού. Αναλυτικότερα, η PBS βασιζόταν στην εφαρμοσμένη ανάλυση συμπεριφοράς και ήταν αποτελεσματική στη διαχείριση δυσκολιών συμπεριφοράς, συμμετοχής των γονέων και θετικής ενίσχυσης. Από την άλλη, η παιγνιοθεραπεία έδειξε ότι προσφέρει μείωση της υπερκινητικότητας και του εκνευρισμού ενώ η γνωστική συμπεριφορική θεραπεία συμβάλλει στην ενίσχυση των ικανοτήτων των παιδιών, ώστε να αναγνωρίζουν και να τροποποιούν τις δυσλειτουργικές σκέψεις και συμπεριφορές τους. Τα προγράμματα εκπαίδευσης των γονέων και οι παρεμβάσεις βελτιώνουν τη γονική αυτοπεποίθηση, ενισχύουν τη θετική αλληλεπίδραση γονέα παιδιού και μειώνουν την πίεση που βιώνουν οι γονείς. Τέλος, σημαντικό εύρημα της μελέτης είναι ότι η συνδυαστική χρήση των μεθόδων μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα στην κοινωνική συναισθηματική και συμπεριφορική ανάπτυξη των παιδιών με αναπτυξιακές δυσκολίες (Madhavan, 2024) .

Τέλος, τα αποτελέσματα της μελέτης των Fanning et al. (2021) έδειξαν ότι τόσο τα παιδιά με ΔΑΦ όσο και τα παιδιά με WS φάνερωναν σημαντικά μειωμένη ποσότητα λειτουργικού παιχνιδιού σε σύγκριση με τα παιδιά αντίστοιχης ηλικίας τυπικής ανάπτυξης. Τα παιδιά με ΔΑΦ και με WS προτιμούσαν το μη λειτουργικό παιχνίδι σε σχέση με τον λειτουργικό. Παρουσιάζονται ότι αυτές οι 2 ομάδες νευροαναπτυξιακών διαταραχών είχαν παρόμοια επίπεδα ως προς την ποσότητα λειτουργικού παιχνιδιού, γεγονός που φανερώνει παρόμοια αναπτυξιακά μοτίβα. Επιπροσθέτως, αναφέρεται ότι εντοπίστηκαν ποιοτικές διαφορές ως προς το εύρος του παιχνιδιού καθώς τα παιδιά με ΔΑΦ διαχειρίζονταν λιγότερα αντικείμενα σε σύγκριση με τις άλλες ομάδες. Σε αντιδιαστολή, τα παιδιά με WS παρουσίαζαν εύρος πιο κοντά με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης, Στο λειτουργικό παιχνίδι των παιδιών με WS υπήρχε ισχυρή συσχέτιση με τη γλωσσική ανάπτυξη, την επικοινωνία και την προσαρμοστική συμπεριφορά. Σημαντικό εύρημα είναι επίσης ότι το λειτουργικό παιχνίδι αποτελεί κρίσιμο αναπτυξιακό δείκτη τόσο για τα παιδιά με ΔΑΦ όσο και για τα παιδιά με WS αλλά συνδέονται

με διαφορετικούς γνωστικούς και κοινωνικούς μηχανισμούς σε κάθε σύνδρομο. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης τονίζουν τη σημασία παρεμβάσεων που στοχεύουν ειδικά στο λειτουργικό παιχνίδι ιδίως στα παιδιά με WS καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων τους (Fanning et al., 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : Ανάλυση πρόσφατων ερευνητικών μελετών παιγνιο- θεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή του Φάσματος του Αυτισμού ως υποστηρικτικό πλαίσιο για τη παρούσα μελέτη του συνδρόμου Williams

5.1 Άρθρα βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Η μελέτη των Çiftçi, (2025) πρόκειται για μια βιβλιογραφική ανασκόπηση που προσπαθεί να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ συμβολικού παιχνιδιού και ανάπτυξη της γλώσσας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού μέσα από πρόσφατες μελέτες που κυμαίνονται από το 2000 έως το 2023. Αναλυτικότερα, η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση εστιάζει σε βασικούς άξονες που αφορούν τις διαφοροποιήσεις στις συμπεριφορές παιχνιδιού των παιδιών με ΔΑΦ σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους τυπικής ανάπτυξης, τον ρόλο του συμβολικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη τόσο της εκφραστικής όσο και της δεκτικής γλώσσας και την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων που βασίζονται στο παιχνίδι ως προς τη βελτίωση των γλωσσικών δεξιοτήτων. Στην συγκεκριμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση επιδιώκεται ο εντοπισμός των ερευνητικών κενών και η καθοδήγηση της δημιουργίας πρώιμων παρεμβάσεων. Όπως είναι γνωστό, η διαταραχή του αυτισμού πρόκειται για μια νευρο-αναπτυξιακή διαταραχή που εμφανίζει δυσκολίες στην κοινωνική επικοινωνία, στην φαντασία και επαναλαμβανόμενα πρότυπα συμπεριφοράς. Στην εν λόγω βιβλιογραφική ανασκόπηση τονίζεται η σημασία του παιχνιδιού καθώς αποτελεί βασικό μηχανισμό γνωστικής, κοινωνικής και γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού. Το συμβολικό παιχνίδι λειτουργεί ως δείκτης γνωστικής ωρίμανσης και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της γλώσσας. Στην εν λόγω βιβλιογραφική ανασκόπηση γίνεται προσπάθεια διερεύνησης των γλωσσικών προφίλ των παιδιών με ΔΑΦ αποδεικνύοντας ότι υπάρχει μεγάλη ετερογένεια μεταξύ των παιδιών με αυτισμό. Τα παιδιά με ΔΑΦ παρουσιάζουν δυσκολίες τόσο στην εκφραστική και στη δεκτική γλώσσα όσο και ελλείμματα στην πραγματολογία του λόγου. Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση διαφαίνεται ότι συνήθως τα παιδιά με ΔΑΦ εμπλέκονται συχνότερα σε συμβολικό παιχνίδι και έχουν καλύτερες επιδόσεις στην εκφραστική και στην δεκτική γλώσσα. Μέσω του συμβολικού παιχνιδιού τα παιδιά αλληλοεπιδρούν κοινωνικά και δίνουν νόημα στη γλώσσα. Στη βιβλιογραφική ανασκόπηση εξετάζονται άρθρα με παιγνιοθεραπευτικές και

παίγνιοκεντρικές παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν το συμβολικό παιχνίδι, τους συνομηλίκους και τους γονείς (Çiftçi, 2025).

Στο ίδιο πλαίσιο, η μελέτη των Gibson et al., (2021) πρόκειται για μια βιβλιογραφική ανασκόπηση η οποία διερευνά τις παρεμβάσεις μέσω του παιχνιδιού σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού από 2 έως 8 χρονών για την ανάπτυξη κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Η συγκεκριμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση επιδιώκει να χαρτογραφήσει το ερευνητικό πεδίο των παρεμβάσεων μέσω του παιχνιδιού οι οποίες στοχεύουν στην ενίσχυση κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη ενός εννοιολογικού πλαισίου που θα δίνει την ευκαιρία της κριτικής αξιολόγησης και σύγκρισης των διαφορετικών προσεγγίσεων που υπάρχουν. Στην εν λόγω βιβλιογραφική ανασκόπηση γίνεται αναφορά στη σημασία του παιχνιδιού και πόσο σημαντική είναι για την ανάπτυξη κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων των παιδιών. Τα παιδιά με ΔΑΦ εμφανίζουν διαφορετικές συμπεριφορές μέσω του παιχνιδιού εκδηλώνοντας διαφορετικούς τύπους παιχνιδιών όπως επαναληπτικές συμπεριφορές. Έγινε αυστηρή επιλογή των παρεμβάσεων μέσω του παιχνιδιού καθώς οι ερευνητές βασίστηκαν σε 4 στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία το παιχνίδι έπρεπε να διαδραματίζεται μέσα από την ύπαρξη εσωτερικού κινήτρου, εσωτερικού ελέγχου, ελευθερίας ως προς την αναπαράσταση της πραγματικότητας και ενός κοινωνικά αναγνωρίσιμου παιγνιώδους πλαισίου. Η εν λόγω βιβλιογραφική ανασκόπηση εντόπισε 388 μελέτες, ακολούθησε τη μεθοδολογία της οριοθετημένης ανασκόπησης μελετώντας άρθρα μέσα από 7 βάσεις δεδομένων από το 2009 έως το 2019 και περιλάμβανε μελέτες με παιγνιώδεις παρεμβάσεις που οδηγούσαν σε κοινωνικά και επικοινωνιακά αποτελέσματα σε παιδιά με ΔΑΦ. Επιπροσθέτως, στην εν λόγω ανασκόπηση προσπάθησαν να ενσωματωθούν απόψεις από ενδιαφερόμενους ενήλικες που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού, από επαγγελματίες αλλά και από γονείς παιδιών με αυτισμό σχετικά με το τι συνιστά παιχνίδι ανάλογα με την ηλικία, την ελευθερία επιλογής καθώς και τη διάκριση μεταξύ παιχνιδιού και θεραπείας. Ακόμη, εκφράστηκαν ανησυχίες σχετικά με τις παρεμβάσεις και μέσω όλων αυτών των πληροφοριών οι συγγραφείς επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο προσπάθησαν να προσεγγίσουν τη σύνθεση και ερμηνεία των δεδομένων (Gibson et al., 2021).

Σε συνέχεια των προηγούμενων, η μελέτη των Elbeltagi et al., (2023) επικεντρώνεται στο ρόλο της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά που emπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτουν ποικίλα θεραπευτικά οφέλη όσο και περιορισμοί σε σχέση με την παιγνιοθεραπεία σε παιδιά με αυτισμό. Το παιχνίδι χαρακτηρίζεται ως μηχανισμός γνωστικής, συναισθηματικής κοινωνικής και νευροβιολογικής ανάπτυξης. Τα παιδιά με ΔΑΦ παρουσιάζουν δυσκολίες στο παιχνίδι κυρίως στο συμβολικό, στο κοινωνικό και στο συνεργατικό παιχνίδι. Το παιχνίδι διαδραματίζει καίριο ρόλο στην επικοινωνία των παιδιών που emπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού καθώς μέσω αυτού δίνεται να εκφράζουν τα συναισθήματα, τις ανάγκες τους με μη λεκτικούς τρόπους, να βελτιώνουν τις συμπεριφορές τους, να αυτορυθμίζονται και να ενισχύουν τις κοινωνικές δεξιότητες τους. Η παιγνιοθεραπεία με τη βοήθεια της εργοθεραπείας αποτελεί τεκμηριωμένη παρέμβαση για παιδιά με ΔΑΦ με στόχο την αισθητηριακή βελτίωσή τους και την συναισθηματικό κοινωνική ανάπτυξή τους. Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφέρονται διάφορες μορφές παιγνιοθεραπείας (π.χ. child-centered, child-led, floor time, JASPER, ολοκληρωμένες ομάδες παιχνιδιού, υποθεραπεία, καλλιτεχνικό παιχνίδι) οι οποίες έχουν οδηγήσει σε βελτιώσεις στην κοινωνική επικοινωνία, στην κοινή προσοχή, στο συμβολικό παιχνίδι καθώς και στη συναισθηματική ρύθμιση και αποδυνάμωση στερεοτυπικών ή επιθετικών συμπεριφορών των παιδιών με ΔΑΦ. Μέσα από τις παρεμβάσεις φανερώνεται ο σημαντικός ρόλος της οικογένειας, της πρώιμης παρέμβασης και της επάρκειας του θεραπευτή ως καθοριστικοί παράγοντες για την επιτυχία της παρέμβασης. Ωστόσο, η ανταπόκριση των παιδιών στις παρεμβάσεις παρουσιάζει μεγάλη ετερογένεια και χρειάζεται ακόμη περισσότερες έρευνες και εξατομικευμένες παρεμβάσεις για τη γενίκευση των αποτελεσμάτων (Elbeltagi et al., 2023).

Συμπληρωματικά, η μελέτη του Li, (2025) επικεντρώθηκε στην επιδημιολογία παγκοσμίως και στους γενετικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες κινδύνου των παιδιών με ΔΑΦ. Μέσα στη βιβλιογραφική ανασκόπηση εξετάζονται διάφορες παρεμβάσεις με έμφαση στην εκπαιδευτική μέθοδο Μοντεσσόρι που έχει ως επίκεντρο το παιχνίδι για την ανάπτυξη μαθησιακών και κοινωνικών αποτελεσμάτων σε παιδιά που emπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού (Li, 2025).

5.2. Πρωτόκολλα και μετανalύσεις παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Σε αυτή την υποενότητα γίνεται αναφορά σε επιλεγμένα πρωτόκολλα συστηματικών ανασκοπήσεων τα οποία παρόλο που δεν παρουσιάζουν αποτελέσματα, συμβάλλουν σημαντικά στην έννοια της παιγνιοθεραπείας, των κοινωνικών δεξιοτήτων που εξετάζονται και των μεθοδολογικών κριτηρίων αξιολόγησης των παρεμβάσεων.

Αρχικά, η μελέτη των Deniz et al., (2022) πρόκειται για ένα πρωτόκολλο συστηματικής ανασκόπησης και μετανάλυσης που επιδιώκει να διερευνήσει κατά πόσο είναι αποτελεσματικός ο ρόλος των γονέων όταν διαμεσολαβούν στις παρεμβάσεις που βασίζονται στο παιχνίδι για τη ενδυνάμωση της κοινωνικής επικοινωνίας και των γλωσσικών δεξιοτήτων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Το συγκεκριμένο πρωτόκολλο αναφέρει ότι μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιηθεί ανασκόπηση που να εστιάζει αποκλειστικά σε παρεμβάσεις που βασίζονται στο παιχνίδι υλοποιούμενες από γονείς σε μη εκπαιδευτικά πλαίσια και σε παιδιά ηλικίας έως 6 ετών. Μέσα από την ανασκόπηση τονίζεται η σημασία του παιχνιδιού που λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός ανάπτυξης κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της γλώσσας αλλά και ο κρίσιμος ρόλος των γονέων στη διαμεσολάβηση της μάθησης. Στο παρόν πρωτόκολλο συστηματικής ανασκόπησης ακολουθείται με ιδιαίτερη λεπτομέρεια η μεθοδολογία. Η αναζήτηση της βιβλιογραφίας πραγματοποιήθηκε μέσα από πολλαπλές διεθνείς βάσεις δεδομένων που δημοσιεύτηκαν από την περίοδο 2000 έως 2021. Οι μελέτες που συμπεριλήφθηκαν στο παρόν πρωτόκολλο έπρεπε είτε να χρησιμοποιούν τυχαιοποιημένη ελεγχόμενη δοκιμή είτε ημπειραματικό σχεδιασμό, να εστιάζουν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού 6 ετών ή μικρότερα, να παρέχουν μια παρέμβαση βασισμένη στο παιδί σε μη εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και να υπάρχει τουλάχιστον ένας γονέας ως διαμεσολαβητής παρέμβασης (Deniz et al., 2022).

Το πρωτόκολλο των Rautenbach et al., (2024) στοχεύει να διερευνήσει την ενίσχυση της παιγνιώδους διάθεσης, το κοινωνικό παιχνίδι και τη λειτουργική επίδοση των παιδιών με ΔΑΦ στη νότια Αφρική. Στο παρόν πρωτόκολλο αναγνωρίζουν τη σημασία του παιχνιδιού ως βασικός μηχανισμός για τη γνωστική, κοινωνικοσυναισθηματική και λειτουργική ανάπτυξη των παιδιών και δίνουν έμφαση στην εσωτερική παρακίνηση για τη συμμετοχή του παιδιού

στο παιχνίδι. Η παιγνιώδης διάθεση όπως αναφέρεται από το Μοντέλο Παιγνιώδους Διάθεσης αναφέρεται στη διάθεση του παιδιού να εμπλέκεται στο παιχνίδι για τη διαδικασία του παιχνιδιού και όχι για το αποτέλεσμα. Μέσα από το παιχνίδι, το παιδί αναπτύσσει δεξιότητες όπως η αυτονομία. Όμως τα παιδιά με ΔΑΦ συχνά παρουσιάζουν περιορισμένες δεξιότητες επηρεάζοντας το κοινωνικό παιχνίδι και γενικά τη συμμετοχή τους στα παιχνίδια. Οι έρευνες που έχουν γίνει με βάση το παιχνίδι είναι πολύ περιορισμένες λόγω των διαφόρων δυσκολιών που υπάρχουν για την υλοποίησή τους. Η συγκεκριμένη μελέτη προτείνει την ανάπτυξη και εφαρμογή της παρέμβασης Playbox Africa, η οποία είναι μια πολιτισμικά προσαρμοσμένη εκδοχή της προσέγγισης Joint Play Playboxes. Η παρέμβαση που θα πραγματοποιηθεί περιλαμβάνει κουτιά παιχνιδιών που λειτουργούν εξατομικευμένα και περιέχουν τόσο παιχνίδια γνωστά και αγαπημένα των παιδιών όσο και νέα αντικείμενα, ενθαρρύνοντας τα παιδιά να παίζουν με αυτά. Τα κουτιά παιχνιδιών στην Αφρική έχουν προσαρμοστεί σύμφωνα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Το δείγμα της μελέτης είναι 8-10 παιδιά από ηλικίες 3 έως 8 ετών που λαμβάνουν μέτρια έως και υψηλή ανάγκη υποστήριξης. Η παρέμβαση περιλαμβάνει 16 εβδομάδες και εμπεριέχει ατομικές ομαδικές και κατ'οίκον συνεδρίες παιχνιδιού. Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας βασίζεται στο Test of Playfulness (ToP), στο τροποποιημένο Canadian Occupational Performance Measure (M-COPM) και μέσω της παρατήρησης των συμμετεχόντων.

5.3. Μελέτη Περίπτωσης παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Η μελέτη των Rosenblad et al., (2025) διερευνά τη χρήση επιτραπέζιων παιχνιδιών ρόλων και κυρίως το *Dungeons & Dragons (D&D)* που χαρακτηρίζεται ως καινοτόμο εργαλείο ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης σε παιδιά, εφήβους και νεαρούς ενήλικες διάφορων κατηγοριών. Ωστόσο, η αναφορά θα γίνει μόνο για τα παιδιά με αυτισμό. Η χρήση επιτραπέζιων παιχνιδιών ρόλων χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα σημαντική. Τα παιχνίδια ρόλων μπορούν να συνδεθούν με διάφορες προσεγγίσεις όπως είναι και η παιγνιοθεραπεία. Επίσης, τα παιχνίδια ρόλων ενδέχεται να εξελιχθούν αποτελεσματικά για άτομα με ΔΑΦ σε ομαδική θεραπεία. Στη μελέτη αναφέρεται ότι μέσα από το παιχνίδι ρόλων ενισχύονται κοινωνικές δεξιότητες, όπως η συνεργασία, η ενσυναίσθηση, η λεκτική έκφραση συναισθημάτων και η διαχείριση παρορμητικών συμπεριφορών. Ακόμη, αναφέρεται ότι οι παρεμβάσεις πρέπει να

γίνονται εξατομικευμένες και τα υλικά και οι κανόνες του παιχνιδιού να προσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών με ΔΑΦ (Rosenblad et al., 2025).

5.4. Κατηγορίες παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού στη διεθνή βιβλιογραφία

Η μελέτη των Wright et al., (2023) πρόκειται για μια τυχαιοποιημένη ελεγχόμενη μελέτη που διερευνά κατά πόσο είναι αποτελεσματική μια παρέμβαση που βασίζεται στα LEGO στα πλαίσια του σχολείου για παιδιά και εφήβους που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού, εντάσσοντας την στο ευρύτερο θεωρητικό και κλινικό πλαίσιο της παιγνιοθεραπείας. Το δείγμα της μελέτης προερχόταν από παιδιά και εφήβους με ΔΑΦ από το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι συμμετέχοντες ήταν 250 παιδιά και εφήβους με αυτισμό, ηλικίας 7 έως 15 ετών, τα οποία προέρχονταν από 98 σχολεία γενικής εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια). Τα σχολεία τυχαιοποιήθηκαν σε δύο ομάδες: 50 σχολεία (127 μαθητές) στην ομάδα παρέμβασης με θεραπεία που βασίζεται σε LEGO σε συνδυασμό με τη συνήθη υποστήριξη και 48 σχολεία (123 μαθητές) στην ομάδα ελέγχου που έλαβε μόνο τη συνήθη σχολική υποστήριξη. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση με LEGO προάγεται η συνεργατική παιδοκεντρική και βιωματική μάθηση μέσω δομημένου συμβολικού παιχνιδιού με LEGO, η οποία στοχεύει στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεξιοτήτων με έμμεσο τρόπο μέσα από ρόλους, κοινή λήψη αποφάσεων και επίλυση προβλημάτων. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση τα παιδιά συνεργάζονται μαζί για τη δημιουργία μιας κατασκευής. Παραδείγματος χάρη, μέσα στη παρέμβαση τα παιδιά επιλέγονται τυχαία να υποδύονται ρόλους μηχανικού, συντονιστή και κατασκευαστή. Η εν λόγω παρέμβαση επικεντρώνεται στην κοινωνική αλληλεπίδραση και στη δημιουργία ευχάριστων κοινωνικών εμπειριών μεταξύ των συνομηλίκων (Wright et al., 2023).

Συμπληρωματικά, στη μελέτη των Wang et al., (2022) προσπάθησε να εξετάσει κατά πόσο είναι οικονομική η προαναφερθείσα παρέμβαση με LEGO στο πλαίσιο του προγράμματος I-SOCIALISE, αναδεικνύοντας τη σημασία της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά και εφήβους που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού.

Συγχρόνως, η μελέτη των Hasan Monfared et al., (2024) διερευνά την αποτελεσματικότητα παιγνιοθεραπείας που βασίζεται στη γνωστικοσυμπεριφορική θεραπεία ως προς τη βελτίωση της αισθητηριακής επεξεργασίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης παιδιών με ΔΑΦ. Το παιχνίδι χαρακτηρίζεται ως βασικό θεραπευτικό μέσο για τα παιδιά κυρίως τα παιδιά που εμπίπτουν με ΔΑΦ που πολλές φορές δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν και να αυτορυθμιστούν. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση συμμετείχαν 30 παιδιά με ΔΑΦ που ήταν από ηλικία 6 έως 10 ετών εκ των οποίων τα 18 ήταν αγόρια και τα 12 κορίτσια. Μεθοδολογικά, η συγκεκριμένη μελέτη ακολουθεί πειραματικό σχεδιασμό με τυποποιημένες ελεγχόμενες δοκιμές και πραγματοποιήθηκε τόσο αξιολόγηση πριν την παρέμβαση όσο και αξιολόγηση μετά από ένα διάστημα από την παρέμβαση. Τα παιδιά κατανεμήθηκαν τυχαία τόσο στην πειραματική ομάδα όσο και στην ομάδα ελέγχου. Στην πειραματική ομάδα έλαβαν γνωστικοσυμπεριφορική παιγνιοθεραπεία, ενώ στην ομάδα ελέγχου ακολούθησαν το καθημερινό τους πρόγραμμα χωρίς κάποια πρόσθετη παρέμβαση. Η παρέμβαση περιλάμβανε 10 συνεδρίες και αφού την ολοκλήρωσαν ακολούθησε αξιολόγηση και επαναξιολόγηση της παρέμβασης 5 μήνες αργότερα για να εξεταστεί αν διατηρήθηκαν τα αποτελέσματα της θεραπείας. Αναλυτικότερα, τα παιδιά με ΔΑΦ που έλαβαν την παρέμβαση παρακολούθησαν 10 συνεδρίες από 90 λεπτά που πραγματοποιούνταν 2 φορές την εβδομάδα σε διάστημα 5 εβδομάδων. Οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν σε ένα δομημένο και ασφαλές περιβάλλον κατάλληλο προσαρμοσμένο στις ανάγκες των παιδιών με ΔΑΦ. Η παρέμβαση περιλάμβανε δραστηριότητες δημιουργίας θεραπευτικής σχέσης, σύνθετες κοινωνικές και αισθητηριακές δεξιότητες, αισθητηριακά παιχνίδια ρόλων, συνεργατικές δραστηριότητες καθώς και τεχνικές γνωστικοσυμπεριφορικής θεραπείας. Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά παρακινούνταν να αλληλοεπιδράσουν κοινωνικά, να συνεργαστούν, να επικοινωνήσουν αλλά και να ρυθμίσουν τα συναισθήματά τους. Στην τελευταία συνάντηση της παρέμβασης συμπεριλαμβάνονταν και οι γονείς με σκοπό να εξασκηθούν σε στρατηγικές και να συνεχίσουν να υποστηρίζουν τα παιδιά τους τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο μετά το τέλος της παρέμβασης.

Επίσης, η μελέτη των Corbett et al., (2023) διερευνά μια παρέμβαση που βασίζεται στο θέατρο (Sense Theatre) και χαρακτηρίζεται ως μια ευρύτερη μορφή παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ ηλικίας 10 έως 16 ετών. Η μελέτη στηρίζεται στην ιδέα ότι μέχρι στιγμής οι παρεμβάσεις για την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων που έχουν πραγματοποιηθεί στηρίζονταν στη διδασκαλία δεξιοτήτων και λιγότερο σε φυσικά κοινωνικά περιβάλλοντα. Απεναντίας, η εν λόγω παρέμβαση θα χρησιμοποιήσει τις θεατρικές τέχνες, το δημιουργικό

παιχνίδι και τους συνομηλικούς ως πρότυπα για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων. Απώτερος σκοπός της παρέμβασης ήταν η βελτίωση της τυχαίας μνήμης προσώπου, των κοινωνικών δεξιοτήτων και συμπεριφορών των συμμετεχόντων. Η παρέμβαση περιλάμβανε 10 συνεδρίες θεάτρου και περιλάμβανε δραστηριότητες όπως ρόλους, αυτοσχεδιασμούς, τραγούδι και χορό. Το τελικό δείγμα διαμορφώθηκε στους 207 συμμετέχοντες, οι οποίοι τυχαία εντάχθηκαν στην ομάδα παρέμβασης και στην ομάδα ελέγχου. Η ομάδα ελέγχου παρακολούθησε γνωστικές πρακτικές κοινωνικών δεξιοτήτων, με παρόμοια διάρκεια και δομή, αλλά χωρίς έμφαση στο παιχνίδι ή στο θέατρο (Corbett et al., 2023).

Παράλληλα, η μελέτη των Chan & Ouyang, (2025) επισημαίνοντας τις κοινωνικές ελλείψεις των παιδιών με ΔΑΦ και αναγνωρίζοντας τη σημασία της παιγνιοθεραπείας προσανατολισμένη στο παιδί, προσπάθησε να διερευνήσει τη παιγνιοθεραπεία όχι μόνο σε επίπεδο συμπεριφοράς αλλά και σε νευρολογικό επίπεδο. χρησιμοποιώντας την ηλεκτροεγκεφαλογραφία (EEG α-δραστηριότητα) ως δείκτη κοινωνικής προσοχής και γνωστικών διεργασιών. Η εν λόγω μελέτη χρησιμοποίησε τυχαίο ελεγχόμενο πείραμα με ομάδα παρέμβασης που αποτελούνταν από 34 άτομα και ομάδα ελέγχου από 31, Τα παιδιά που συμμετείχαν στην παρέμβαση συμμετείχαν σε 8 ατομικές συνεδρίες που διαρκούσαν 45 λεπτά και βρισκόνταν σε ένα ασφαλή χώρο με τον θεραπευτή που ήταν εξειδικευμένος στην παιγνιοθεραπεία υπό την εποπτεία ψυχολόγου με εμπειρία στη ΔΑΦ. Η παρέμβαση περιλάμβανε δραστηριότητες που προωθούσαν τις κοινωνικές δεξιότητες και την αλληλεπίδραση των παιδιών όπως το παιχνίδι με άμμο ή η ακρόαση ιστοριών. Οι δραστηριότητες πραγματοποιούνταν σε 3 κοινωνικές συνθήκες, υπό την παρουσία του γονέα, υπό την παρουσία του άγνωστου ατόμου, ή μόνο του το παιδί. Αυτές οι συνθήκες δημιουργήθηκαν για να μπορέσουν οι ερευνητές να διερευνήσουν αν και κατά πόσο διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα επηρεάζουν τις νευρολογικές και κοινωνικές αντιδράσεις των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες αξιολογήθηκαν τόσο νευρολογικά όσο και συμπεριφορικά (Chan & Ouyang, 2025).

Επιπροσθέτως η μελέτη των Barghi et al., (2023) επικεντρώνεται σε μια παρέμβαση παιγνιοθεραπείας DIR/Floortime, η οποία είναι βασισμένη στο παιχνίδι και στην αλληλεπίδραση. Η παρέμβαση πραγματοποιήθηκε με δομημένο και παιδοκεντρικό τρόπο, στηριγμένο στις αρχές παιγνιοθεραπείας. Η εν λόγω παρέμβαση εφαρμόστηκε σε εξειδικευμένο κέντρο αυτισμού μέσω ατομικών συνεδριών και τη συμμετοχή των γονέων. Το δείγμα αποτελούνταν από 30 συμμετέχοντες, εκ των οποίων οι 15 ανήκαν στην πειραματική

ομάδα και οι υπόλοιποι 15 στην ομάδα ελέγχου. Πραγματοποιήθηκαν 23 συνεδρίες των 20 λεπτών και ακολούθησε αξιολόγηση 2 μήνες μετά τη λήξη της παρέμβασης. Στην εν λόγω παρέμβαση το παιδί είχε ενεργό ρόλο στο παιχνίδι, ενώ ο θεραπευτής λειτουργούσε καθοδηγητικά. Οι δραστηριότητες της εν λόγω παρέμβασης είχαν στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, της κοινής προσοχής και της συναισθηματικής ανταπόκρισης και περιλάμβανε δραστηριότητες όπως παιχνίδι με τούνελ, ανάγνωση βιβλίων, παιχνίδι με μπάλες, ταίριασμα χρωμάτων, κατασκευές και κατασκευή σπιτιών, παζλ παιχνίδια με κίνηση και χορό. Οι γονείς των παιδιών που συμμετείχαν, βρίσκονταν και αυτοί μαζί με τα παιδιά τους στις συνεδρίες, συμμετείχαν και εκπαιδούνταν ώστε να εφαρμόζουν παρόμοια παιχνίδια και στο σπίτι. Απεναντίας, η ομάδα ελέγχου δεν έλαβε κάποια παρέμβαση και συνέχισε να υποστηρίζεται με το συνηθισμένο πρόγραμμα. Ωστόσο, οι 2 ομάδες αξιολογήθηκαν χρονικά τόσο πριν γίνει η παρέμβαση όσο μετά τη λήξη της παρέμβασης και μετά από 2 μήνες (Barghi et al., 2023)

Ακόμη, η παρέμβαση των Zelcek & Pouya, (2024) αφορούσε την εφαρμογή μιας μορφής παιγνοθεραπείας που ήταν το παιχνίδι με άμμο (Sandplay) σε υπαίθριο περιβάλλον σε παιδιά με ΔΑΦ ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική αλληλεπίδραση, η συναισθηματική έκφραση και η επικοινωνία τους. Η παρέμβαση υλοποιήθηκε στους κήπους του Κέντρου Ειδικής Εκπαίδευσης Malatya Sevgi Yolu (MSSEC), σε ειδικά διαμορφωμένο και ήσυχο σημείο του υπαίθριου χώρου. Στην παρέμβαση συμμετείχαν 2 αγόρια που είχαν διαγνωστεί με ΔΑΦ και η παρέμβαση αποτελούταν από 8 ατομικές συνεδρίες, μια συνεδρία κάθε εβδομάδα. Η ύπαρξη του ίδιου θεραπευτή σε κάθε συνεδρία συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας σχέσης εμπιστοσύνης με τους συμμετέχοντες. Κατά τη διάρκεια των συνεδριών ο θεραπευτής είχε έναν μη κατευθυντικό ρόλο χωρίς να παρεμβαίνει στα παιχνίδια του παιδιού. Τα παιδιά είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν είτε ξηρή είτε υγρή άμμο, αντικείμενα και τρόπο παιχνιδιού. Η διαδικασία περιλάμβανε τη δημιουργία σκηνών στην άμμο, τη χρήση συμβόλων και όπου ήταν εφικτό τη λεκτική ή μη λεκτική αφήγηση του κόσμου που δημιουργούσαν. Στη διάρκεια των συνεδριών εντάχθηκε και το νερό αυξάνοντας την αισθητηριακή εμπειρία και συναισθηματική έκφραση των παιδιών με ΔΑΦ. Αξίζει να τονιστεί, ότι στις αρχικές συνεδρίες τα παιδιά εκδήλωσαν έντονες εκρήξεις συναισθημάτων, περιορισμένη χρήση αντικειμένων και δυσκολία παραμονής στο χώρο. Όσο περνούσαν οι συνεδρίες τα παιδιά χρησιμοποιούσαν μεγαλύτερη ποικιλία παιχνιδιών, οργάνων σκηνές με νόημα και παρέμεναν περισσότερο στην άμμο (Zelcek & Pouya, 2024).

Τέλος, η μελέτη των Xu et al., (2025) προσφέρει μια καινοτόμα εκδοχή της παιγνιοθεραπείας. Η συγκεκριμένη μελέτη επικεντρώνεται στο ότι οι παραδοσιακές προσεγγίσεις παρόλο που παρουσιάζουν αποτελεσματικότητα, δεν είναι τόσο ευέλικτες στην ανταπόκριση των εξατομικευμένων αναγκών των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Υποστηρίζεται ότι η παιγνιοθεραπεία σε συνδυασμό με την υποστήριξη από την τεχνητή νοημοσύνη συμβάλλει ακόμη περισσότερο στην υποστήριξη αυτών των παιδιών. Η τεχνητή νοημοσύνη παρουσιάζεται υποσχόμενη να υποστηρίξει την παιγνιοθεραπεία μέσω των συστημάτων της και να προσαρμόσει κατάλληλα τις παρεμβάσεις ανάλογα τις ανάγκες. Η συγκεκριμένη μελέτη ακολουθεί τη μεικτή μεθοδολογία, εμπεριέχοντας τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα και προσφέροντας μια ολιστική αξιολόγηση της παρέμβασης. Η παρέμβαση πρόκειται για μια εξατομικευμένη παιγνιώδη εκπαιδευτική παρέμβαση υποστηριζόμενη από την τεχνητή νοημοσύνη για παιδιά με ΔΑΦ σε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια. Απώτερο σκοπό της παρέμβασης ήταν να ενισχυθεί η γλώσσα, η κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών μέσα από διαδραστικά παιχνίδια, προσαρμοσμένα στις ανάγκες κάθε συμμετέχοντα. Τα παιδιά ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο τους εντάσσονταν στο προλεκτικό στάδιο, στο στάδιο πρώιμου λεξιλογίου και στο προχωρημένο γλωσσικό στάδιο, διενεργώντας αντίστοιχες δραστηριότητες (Xu et al., 2025).

5.5. Μικτή μελέτη παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Η μελέτη των Barr et al., (2022) εντάσσεται στο πλαίσιο της τυχαιοποιημένης κλινικής δοκιμής I-SOCIALISE και αποσκοπεί τη διερεύνηση της αποδοχής της εν λόγω παρέμβασης στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η μεθοδολογία που ακολούθησε η συγκεκριμένη μελέτη ήταν μεικτή χρησιμοποιώντας τόσο ποσοτικά ερωτηματολόγια όσο και ποιοτικές συνεντεύξεις. Η αποδοχή της παρέμβασης διερευνήθηκε από τους εκπαιδευτικούς και από τους γονείς οι οποίοι αξιολογούσαν εκ μέρους των παιδιών τους (Barr et al., 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Κριτική θεώρηση – πίνακες

6.1 Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή του Φάσματος του Αυτισμού ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων

Πίνακας 1

Συγγραφέας & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
O Çiftçi (2025)	Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ συμβολικού παιχνιδιού και ανάπτυξης της γλώσσας σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού από το 2000 έως το 2023	Φανερόνεται σημαντική σχέση μεταξύ του συμβολικού παιχνιδιού και της ανάπτυξης της γλώσσας και δεν περιορίζεται μόνο στο γλωσσικό τομέα αλλά επεκτείνεται και στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των παιδιών με	Μελλοντικές μελέτες προτείνεται να εστιάσουν σε διαχρονικές έρευνες, σε πιο ποικιλόμορφα δείγματα, σε μη ή ελάχιστα λεκτικά παιδιά με ΔΑΦ, καθώς και στη διερεύνηση της σχέσης στοιχείων του συμβολικού παιχνιδιού όπως είναι η προσαρμοστικότητα με τη γλωσσική ανάπτυξη για τον σχεδιασμό πιο εξατομικευμένων παρεμβάσεων.

ΔΑΦ.

Οι Gibson et al., (2021)

Η χαρτογράφηση των παρεμβάσεων μέσω του παιχνιδιού ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ από 2 έως 8 χρόνων.

Το παιχνίδι για τα παιδιά με ΔΑΦ λειτουργεί ως εργαλείο μάθησης, ως σημαντικό στοιχείο για τις παρεμβάσεις και ως μηχανισμός αναπτυξιακής αλλαγής.

Το συγκεκριμένο πεδίο κρίνεται ακόμη ανεξερεύνητο και απαιτούνται περαιτέρω παρεμβάσεις για τη στήριξη των αποτελεσμάτων.

Οι Elbeltagi et al., (2023)

Ο ρόλος της παιγνιοθεραπείας στην ανάπτυξη των παιδιών που εμπíπτουν στο φάσμα του αυτισμού.

Τα θετικά οφέλη που θα στηρίζονται σε θεραπευτικά μοντέλα, γιγότητα των παιδιών με ΔΑΦ (αύξηση επικοινωνιακών συμπεριφορών και αποδυνάμωση στερεοτυπικών η επιθετικών συμπεριφορών).

Περαιτέρω μελέτες που θα στηρίζονται σε θεραπευτικά μοντέλα, στη νευροεπιστήμη και στην αναπτυξιακή ψυχολογία στα παιδιά με ΔΑΦ. Επίσης, προτείνεται να μελετηθούν τόσο η σχέση των παιγνιοθεραπείας στις λειτουργίες του

μετωπιαίου λοβού όσο και στη νευροβιολογία των παιδιών με αυτισμό.

O Li, (2025)

Η μελέτη της παγκόσμιας Αναδεικνύεται η Περαιτέρω διαχρονι- επιδημιολογίας της ΔΑΦ.ετερογένεια στον κές μελέτες οι οποίες τους γενετικούς και περι-παγκόσμιο επιπο- θα επικεντρώνονται βαλλοντικούς παράγοντες.λασμό της ΔΑΦ σε παιδιά που έχουν κινδύνου, καθώς και πα-και φανερώνεται φοιτήσει σε σχολεία ρεμβάσεις με έμφαση στηότι οι έγκαιρες, που στηρίζονται σε μέθοδο Μοντεσσόρι και παιδοκεντρικές και παιδοκεντρικές μεθό- τον ρόλο του παιχνιδιού.δομημένες παρεμ- δους σε σύγκριση με στη μαθησιακή και κοι-βάσεις, όπως οι τα υπάρχοντα σχολεί- νωνική ανάπτυξη παιδιών.συμπεριφορικές α. Επίσης, προτείνεται με αυτισμό.

και εκπαιδευτικές η δημιουργία παρεμ- προσεγγίσεις, βάσεων μέσω της συμβάλλουν στη χρήσης της τεχνολο- βελτίωση της επι- γίας.

κοινωνίας, της συ- μπεριφοράς και των γνωστικών δεξιοτήτων των παιδιών με ΔΑΦ.

6.2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης πρωτοκόλλων και μεταanalύσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Πίνακας 2

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Deniz et al., (2022)	Η μελέτη της αποτελεσματικότητας της διαμεσολάβησης των γονέων σε παρεμβάσεις βασισμένες στο παιχνίδι για τη βελτίωση της κοινωνικής επικοινωνίας και των γλωσσικών δεξιοτήτων παιδιών προσχολικής ηλικίας με ΔΑΦ.	Πολλά υποσχόμενα αποτελέσματα για τον ενεργό ρόλο των γονέων ως προς τις παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας στα παιδιά με ΔΑΦ.	Πραγματοποίηση περαιτέρω μελλοντικών ανασκοπήσεων που θα εξετάσουν την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων που στηρίζονται στο παιχνίδι και διαμεσολαβούν οι γονείς, εστιάζοντας στα αποτελέσματα των ίδιων των γονέων.
Οι Rautenbach et al., (2024)	Αποσκοπεί στη μελέτη της παιγνιώδους διάθεσης, του κοινωνικού παιχνιδιού και της λειτουργικής επίδοσης των παιδιών με ΔΑΦ στη νότια Α-	Παρότι αποτελεί πρωτόκολλο χωρίς αποτελέσματα, η μελέτη αναδεικνύει την επιστημονική και κλινική αξία του παιχνιδιού ως κεντρικού στοιχείου	Το εν λόγω πρωτόκολλο θέτει τις βάσεις για τη μελέτη της αποτελεσματικότητας εξατομικευμένων και πολιτισμικά προσαρμοσμένων παρεμβάσεων

	<p>φρική, μέσα από παρέμβαση παιγνιοθεραπείας.</p>	<p>για τη λειτουργική συμμετοχή και την ποιότητα ζωής των παιδιών με ΔΑΦ.</p>	<p>βασισμένων στο παιχνίδι, δίνοντας έμφαση στη συνεργασία επαγγελματιών, φροντιστών και εκπαιδευτικών για την ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής παιδιών με ΔΑΦ.</p>
--	--	---	---

6.3. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης μελέτης περίπτωσης παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Πίνακας 3

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Rosenblad et al., (2025)	Η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας του επιτραπέζιου παιχνιδιού ρόλων Dungeons & Dragons (D&D), ως καινοτόμο εργαλείο παιδοκεντρικής παρέμβασης σε παιδιά με ΔΑΦ.	Σημαντικές βελτιώσεις μέσω του παιχνιδιού ρόλων ως προς τη αυτορύθμιση, την κοινωνική αλληλεπίδραση, την αυτοεκτίμηση και τη συμμετοχή στη θεραπευτική διαδικασία των παιδιών με ΔΑΦ.	Απαιτούνται περαιτέρω έρευνες για τη διεξαγωγή έγκυρων αποτελεσμάτων.

6.4. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης των παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Πίνακας 4

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Wright et al., (2023)	Η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας μιας παρέμβασης βασισμένη στα LEGO σε παιδιά και εφήβους με ΔΑΦ.	Ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων με ΔΑΦ βραχυπρόθεσμα και αποδοχή της παρέμβασης.	Πραγματοποίηση περαιτέρω μελετών με υποκατηγορίες παιδιών με αυτισμό και άλλες ομάδες με δυσκολίες επικοινωνίας για την αξιολόγηση της παρέμβασης.
Οι Wang et al., (2022)	Η διερεύνηση της οικονομικής αποδοτικότητας της παρέμβασης με LEGO στο πρόγραμμα SOCIALISE, αναδεικνύοντας τη σημασία της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά και εφήβους με ΔΑΦ.	Φανερώνεται ότι η παιγνιοθεραπεία με LEGO είναι μια αποδεκτή, εφαρμόσιμη και οικονομικά αποδοτική παρέμβαση για παιδιά και εφήβους με ΔΑΦ στο σχολικό πλαίσιο, με θετικά αποτελέσματα στην ποιότητα ζωής.	Πραγματοποίηση περαιτέρω παρεμβάσεων μεγαλύτερης διάρκειας και συχνότητας για την διερεύνηση της αποτελεσματικότητας-κόστους.

<p>Οι Hasan Monfared et al., (2024)</p>	<p>Η διερεύνηση της Αυξημένα επίπεδα Απαιτούνται περαιτέρω παιγνιοθεραπείας κοινωνικής αλληλεπί- μελέτες που να είναι στηριγμένη στη γνω- δρασης και συμμετο- διαχρονικές και συγκρι- στικόσυμπεριφορική χής των παιδιών με τικές με μεγαλύτερα και θεραπεία ως προς τη αυτισμό που έλαβαν ποικιλόμορφα δείγματα βελτίωση της αισθη- την παρέμβαση, μεί- για αποτελεσματικότερη τηριακής επεξεργα- ωση της διατήρησης γενίκευση των αποτελε- σίας και της κοινω- των αποτελεσμάτων σμάτων. νικής αλληλεπίδρα- στο πέρασμα του σης παιδιών με αυτι- χρόνου. σμό.</p>
<p>Οι Corbett et al., (2023)</p>	<p>Η διερεύνηση της πα- Η παρέμβαση Sense Πραγματοποίηση μελε- ρέμβασης Sense Theatre, μέσω θεα- τών με πιο αντιπροσω- Theatre, μια θεατρική τικού και δημιουρ- πευτικά δείγματα, μεγα- μορφή παιγνιοθερα- γικού παιχνιδιού, ενί- λύτερης διάρκειας και πείας, σε παιδιά και σχυσε την τυχαία εκτεταμένη αξιολόγηση εφήβους με ΔΑΦ ηλι- μνήμη και οδήγησε γνωστικών και κοινωνι- κίας 10–16 ετών. σε βελτίωση της κοι- κών δεξιοτήτων για τη νωνικής προσοχής, βελτίωση της γενικευσι- εμπλοκής και κοινω- μότητας και της αποτε- νικών δεξιοτήτων λεσματικότητας των πα- παιδιών και εφήβων ρεμβάσεων. με ΔΑΦ.</p>
<p>Οι Barghi et al., (2023)</p>	<p>Η διερεύνηση της α-Μέσα από την παρέμ- Διεξαγωγή περαιτέρω ποτελεσματικότητας βαση ενισχύθηκε η μελετών με την παρέμ- της παρέμβασης παι-κοινωνική αλληλεπί- βαση γνιοθεραπείας δραση και αποδυναμώ- DIR/Floortime με μεγα- DIR/Floortime θηκαν οι επιβλαβείς λύτερα δείγματα και (παιχνίδι στο πάτωμα)συμπεριφορές. Τα απο- παιδιά με άλλες ψυχικές για την ενίσχυση τηςτελέσματα διατηρήθη- διαταραχές ή σε άλλα κοινωνικής αλληλεπί-καν 2 μήνες μετά την ψυχολογικά χαρακτηρι-</p>

	<p>δρασης σε παρέμβαση. στικά των παιδιών με παιδιά με ΔΑΦ. αυτισμό.</p>
<p>Οι Chan & Ouyang, (2025)</p>	<p>Η διερεύνηση της παι-Η παιγνιοθεραπεία α-Πραγματοποίηση περισ- γνιοθεραπείας σε επί-ποδεικνύεται ότι έχεισώτερο ολοκληρωμένων πεδο συμπεριφοράςσημαντική επίδρασηαναλύσεων εγκεφαλικών και νευρολογίας στις νευρολογικές καικυμάτων για καλύτερη σε παιδιά με αυτισμό. συμπεριφορικές αλλα-κατανόηση των νευρολο- γές που συμβαίνουνγκικών αλλαγών και τη μέσω αυτής της θερα-συσχέτιση με τις συμπε- πείας στα παιδιά μεριφορικές αλλαγές που ΔΑΦ. συμβαίνουν στα πλαίσια της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με αυτισμό.</p>
<p>Οι Zelcek & Pouya, (2024)</p>	<p>Η διερεύνηση τηςΗ παρέμβαση έδειξεΣυστηματική διερεύνηση μορφής παιγνιοθερα-βελτιωμένη κοινωνικήτης αποτελεσματικότητας πείας Sandplay (παι-αλληλεπίδραση, ενι-της Sandplay therapy σε χνίδι στην άμμο) γιασχυμένη αυτοπεποίθη-υπαίθριους χώρους, στο την ενίσχυση τηςση, και καλύτερη συ-ρόλο του θεραπευτικού κοινωνικής αλληλε-ναισθηματική ρύθμιση,σχεδιασμού των χώρων πίδρασης, της συναι-συμβάλλοντας στηκαι της διεπιστημονική σθηματικής έκφρα-μείωση της κοινωνικήςσυνεργασίας, ώστε να της και της επικοι-απομόνωσης. ενισχυθεί η εφαρμογή της νωνίας σε παιδιά με σε παιδιά με ΔΑΦ. αυτισμό.</p>
<p>Οι Xu et al., (2025)</p>	<p>Η αξιολόγηση της πα-Η παρέμβαση βελτίωσεΜακροπρόθεσμη αξιολό-</p>

ρέμβασης παιγνιοθε-σημαντικά τις κοινωνι-γηση της AI-driven παι-
ραπείας που υποστη-κές και συναισθηματι-γιοθεραπείας, εφαρμογή
ρίζεται από τεχνητήκες δεξιότητες τωνπαρέμβασης σε μεγαλύ-
νοημοσύνη ως προσπαιδιών με ΔΑΦ, ενι-τερα και πιο ποικίλα
την ενίσχυση τηςσχύνοντας την πρωτο-δείγματα παιδιών με
γλώσσας, της κοινωνι-βουλία, την προσοχήΔΑΦ αλλά και εξερεύνη-
κής και συναισθημα-και την αυτοπεποίθηση νέων τεχνολογιών και
τικής ανάπτυξης παι-τους, ενώ μείωσε τοεφαρμογή εξατομικευμέ-
διών με ΔΑΦ σε δια-άγχος και την κοινωνι-νων παρεμβάσεων.

φορητικά αναπτυξιακάκή απομόνωση αυτών

στάδια.

των παιδιών, όπως επι-

βεβαιώθηκε και από τις

συνεντεύξεις των φρο-

ντιστών.

6.5. Συνοπτική παρουσίαση μικτής μελέτης παιγνοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Πίνακας 5

Συγγραφείς & έτος	Σκοπός	Σημαντικά Ευρήματα	Προτεινόμενες Μελλοντικές Κατευθύνσεις
Οι Barr et al., (2022)	Η διερεύνηση της αποδοχής και της εφαρμοσιμότητας της παρέμβασης I-SOCIALISE με LEGO σε παιδιά με ΔΑΦ στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αξιολογούμενη από εκπαιδευτικούς και γονείς.	Η παρέμβαση παιγνοθεραπείας με LEGO ήταν αποδοκτική από εκπαιδευτικούς και γονείς, βελτιώνοντας τις κοινωνικές δεξιότητες παιδιών με ΔΑΦ και ενισχύοντας την επικοινωνία, τη συνεργασία, την αλληλεπίδραση και τη δημιουργία φιλικών σχέσεων.	Πραγματοποίηση παρεμβάσεων που θα επεκτείνονται σε διαφορετικά σχολικά περιβάλλοντα, άμεση συμμετοχή των παιδιών, μεγαλύτερη δειγματοληψία, αξιολόγηση αποτελεσματικότητας και βιωσιμότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: Αποτελέσματα – Συζήτηση άρθρων για την παιγνιοθεραπεία σε παιδιά με ΔΑΦ

7.1. Αποτελέσματα βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης του Çiftçi, (2025) έδειξε ότι το συμβολικό παιχνίδι χαρακτηρίζεται ως βασικός αναπτυξιακός μηχανισμός για την ανάπτυξη της γλώσσας σε παιδιά με ΔΑΦ. Στην πλειονότητα των μελετών που διερευνήθηκαν στη βιβλιογραφική ανασκόπηση φανερώνεται ότι υπάρχει θετική συσχέτιση τόσο της ποιότητας όσο και της συχνότητας των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού με το συμβολικό παιχνίδι όσον αφορά την ανάπτυξη της εκφραστικής και δεκτικής γλώσσας. Μέσα από τις μελέτες αναφέρεται ότι τα παιδιά που εμπλέκονταν και εκτίθενται περισσότερο σε συμβολικό παιχνίδι ανέπτυσαν ακόμη περισσότερο τις γλωσσικές τους δεξιότητες και την χρήση της γλώσσας σε κοινωνικά πλαίσια. Απεναντίας, όταν δεν εκτίθενται ιδιαίτερα σε συμβολικό παιχνίδι και παρέμεναν περιορισμένα είχαν χαμηλότερες γλωσσικές επιδόσεις και κοινωνική αλληλεπίδραση. Επιπροσθέτως, οι μελέτες που είχαν επικεντρωθεί σε παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας μέσω του συμβολικού παιχνιδιού οδήγησαν σε σημαντικές βελτιώσεις στην ανάπτυξη της γλώσσας των παιδιών. Οι βελτιώσεις αυτές δεν επικεντρώνονται μόνο στην αύξηση του λεξιλογίου και την ενίσχυση της γλώσσας αλλά εστίαζαν τόσο στην κοινωνική επικοινωνία όσο και στην ικανότητα των παιδιών για αλληλεπιδράσεις. Συμπληρωματικά, ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα είχαν οι παρεμβάσεις που έγιναν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, δείχνοντας πόσο σημαντικό είναι οι παρεμβάσεις να ξεκινούν από πολύ μικρή ηλικία σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού για καλύτερα αποτελέσματα αλλά και να περιλαμβάνονται στις παρεμβάσεις η συμμετοχή των συνομηλίκων και των γονέων των παιδιών με ΔΑΦ (Çiftçi, 2025).

Στο ίδιο πλαίσιο, τα αποτελέσματα της οριοθετημένης ανασκόπησης των Gibson et al., (2021) δείχνει ότι το ερευνητικό πεδίο των παρεμβάσεων μέσω του παιχνιδιού για την παιγνιοθεραπεία ως αρωγό της ανάπτυξης των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ χαρακτηρίζεται από μεγάλο εύρος και ετερογένεια. Μέσα από τις 388 μελέτες που πληρούσαν τα κριτήρια για την ένταξή τους στη μελέτη, οι παρεμβάσεις διαφοροποιούνταν ως προς τον θεωρητικό προσανατολισμό, το ρόλο του παιχνιδιού και το

επίπεδο ελέγχου του παιδιού. Στις παρεμβάσεις το παιχνίδι είτε χρησιμοποιούνταν ως εργαλείο μάθησης, είτε ως σημαντικό στοιχείο της παρέμβασης και σε κάποιες περιπτώσεις ως καθοριστικός μηχανισμός αναπτυξιακής αλλαγής. Οι περισσότερες μελέτες που αναφέρθηκαν στην οριοθετημένη ανασκόπηση είχαν πολλαπλά κοινωνικά και επικοινωνιακά αποτελέσματα στα παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Η συγκεκριμένη μελέτη κατόρθωσε να οργανώσει εννοιολογικά το συγκεκριμένο πεδίο, δίνοντας τη δυνατότητα να προσφέρουν συμβουλές στους γονείς για την επιλογή των παρεμβάσεων. Ωστόσο το συγκεκριμένο πεδίο θεωρείται ακόμη ανεξερεύνητο και απαιτούνται περισσότερες παρεμβάσεις για τη στήριξη όλων αυτών των αποτελεσμάτων (Gibson et al., 2021).

Παράλληλα, τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης των Elbeltagi et al., (2023) έδειξε ότι η παιγνιοθεραπεία προσφέρει θετικά αποτελέσματα σε τομείς της λειτουργικότητας των παιδιών με ΔΑΦ κυρίως αναφορικά με την κοινωνική αλληλεπίδραση αυτών των παιδιών, την κοινή προσοχή, την αυτορρύθμιση και την αποδυνάμωση των προβληματικών συμπεριφορών. Αρκετές μελέτες που έχουν διεξαχθεί, αναφέρουν βελτιώσεις των επικοινωνιακών συμπεριφορών και των δημιουργικών τρόπων έκφρασης έναντι των στερεοτυπικών ή επιθετικών συμπεριφορών των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Οι παρεμβάσεις όπως η child-centered play therapy, το floor time και το JASPER έχουν συνδεθεί με την αυξημένη κοινωνική εμπλοκή, τις βελτιωμένες γλωσσικές δεξιότητες και την ενίσχυση της συναισθηματικής σύνδεσης με ενήλικες και τους συνομήλικους των παιδιών με ΔΑΦ. Θετικά αποτελέσματα έχουν αναφέρει και σε παρεμβάσεις που περιλάμβαναν θεραπείες με ζώα. Τέλος απαιτείται περαιτέρω έρευνα για γενίκευση των αποτελεσμάτων (Elbeltagi et al., 2023).

Συμπληρωματικά, τα αποτελέσματα της ανασκόπησης του Li, (2025) αναδεικνύουν σημαντική ετερογένεια του παγκόσμιου επιπολασμού της ΔΑΦ, Παράλληλα, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι παρεμβάσεις με έγκαιρη έναρξη επικεντρωμένη στο παιδί και δομημένη μορφή, όπως οι συμπεριφορικές και εκπαιδευτικές προσεγγίσεις αναφέρουν βελτιώσεις στην επικοινωνία, στη συμπεριφορά και στις γνωστικές δεξιότητες των παιδιών με ΔΑΦ (Li, 2025).

7.2. Αποτελέσματα πρωτοκόλλου και μεταanalύσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Τα αποτελέσματα του πρωτοκόλλου συστηματικής ανασκόπησης και μετανάλυσης των Deniz et al., (2022) έδειξε ότι το παιχνίδι κατέχει καίριο ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών. Είναι γεγονός, ότι έχουν αναπτυχθεί και χρησιμοποιηθεί παρεμβάσεις που βασίζονται στο παιχνίδι για την υποστήριξη των κοινωνικών, επικοινωνιακών και γλωσσικών αναγκών των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού. Αξίζει να τονιστεί, ότι είναι το πρώτο πρωτόκολλο που ασχολείται και διερευνά παρεμβάσεις που βασίζονται στο παιχνίδι σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού και διαμεσολαβούν οι γονείς (Deniz et al., 2022).

Ακόμη, παρόλο που το άρθρο των Rautenbach et al., (2024) πρόκειται για πρωτόκολλο και δεν παρουσιάζει αποτελέσματα φανερώνεται η επιστημονική και κλινική σημασία της μελέτης. Η εν λόγω παρέμβαση είναι δυνατόν να λειτουργήσει θετικά στη δημιουργία σημαντικών πρακτικών εργοθεραπείας, ευνοώντας τη συνεργασία μεταξύ της διεπιστημονικής ομάδας. Μάλιστα, το συγκεκριμένο πρωτόκολλο θέτει τα θεμέλια για επιπρόσθετες κλινικές δοκιμές και για περισσότερες μελέτες σχετικά με το παιχνίδι ως σημαντική δραστηριότητα. Το συγκεκριμένο πρωτόκολλο θέτει το παιχνίδι όχι απλά ως μέσο για την απόκτηση δεξιοτήτων του παιδιού αλλά και ως αυτοσκοπός για την ποιότητα ζωής και τη λειτουργική συμμετοχή των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού (Rautenbach et al., 2024).

7.3. Αποτελέσματα μελέτης περίπτωσης παιγνιοθεραπείας σε παιδί με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Τα ευρήματα της μελέτης περίπτωσης με τη χρήση επιτραπέζιων παιχνιδιών ρόλων έδειξαν ότι υπήρχαν σημαντικά θεραπευτικά αποτελέσματα και βελτίωση της συναισθηματικής ρύθμισης, της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, της αυτοεκτίμησης και της συμμετοχής στη θεραπευτική διαδικασία. Είναι αλήθεια, ότι συνήθως η χρήση επιτραπέζιων παιχνιδιών ρόλων έχουν ιδιαίτερη χρησιμότητα. Ωστόσο, απαιτούνται περαιτέρω έρευνες ώστε οι

συγγραφείς να καταλήξουν σε πιο έγκυρα συμπεράσματα, εμπλουτίζοντας το πεδίο της παιγνιοθεραπείας (Rosenblad et al., 2025).

7.4. Αποτελέσματα κατηγοριών παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού στη διεθνή βιβλιογραφία

Αρχικά, η παρέμβαση παιγνιοθεραπείας που βασίζεται στα LEGO σε παιδιά με ΔΑΦ των Wright et al., (2023) έδειξε ότι υπήρχε μικρή αλλά θετική επίδραση των συμμετεχόντων στις κοινωνικές δεξιότητες βραχυπρόθεσμα (στην αξιολόγηση στις 20 εβδομάδες). Ωστόσο, δεν διατηρήθηκαν οι θετικές επιδράσεις σε μεγαλύτερο διάστημα (στις 52 εβδομάδες). Αυτό δείχνει ότι η παιγνιοθεραπεία πρέπει να έχει διάρκεια και συνέχεια για τα θεραπευτικά της οφέλη. Παρόλο αυτά πρόκειται για μια παρέμβαση που είναι αποδεκτή, διαθέτει χαμηλό κόστος και έχει προσανατολιστεί για το σχολικό περιβάλλον, ενισχύοντας την κοινωνική συμμετοχή και μειώνοντας τις συμπεριφορές όπως η απομόνωση των παιδιών που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού (Wright et al., 2023).

Επιπροσθέτως, τα ευρήματα της μελέτης των Wang et al., (2022) έδειξε ότι η συγκεκριμένη παρέμβαση όχι απλά δεν αυξάνει το κόστος αλλά συνδέεται θετικά με μείωση των εξόδων και βελτίωση της ποιότητας ζωής των συμμετεχόντων. Αυτό το εύρημα είναι πολύ σημαντικό καθώς αυτές οι παρεμβάσεις που βασίζονται στο παιχνίδι όχι μόνο είναι αναπτυξιακά και ψυχοκοινωνικά ωφέλιμες για τους συμμετέχοντες αλλά και βιώσιμες στα επίπεδα δημόσια πολιτικής υγείας και εκπαίδευσης. Είναι σημαντικό να δημιουργούνται παρεμβάσεις που έχουν πιθανότητα μειωμένο κόστος και αποτελεσματικότητα για το σχολικό πλαίσιο. Η συγκεκριμένη μελέτη αναφέρει ότι η εξειδικευμένη μορφή παιγνιοθεραπείας που βασίζεται στα LEGO πρόκειται για μια αποδεκτή, εφαρμόσιμη και οικονομικά αποδοτική παρέμβαση για παιδιά και εφήβους που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού στο σχολικό περιβάλλον. Απαιτούνται περαιτέρω μελέτες και έρευνες που θα έχουν μεγαλύτερη διάρκεια παιγνιοθεραπείας ώστε να αποτιμηθεί καλύτερα η αξία των θεραπευτικών παρεμβάσεων μέσω του παιχνιδιού (Wang et al., 2022).

Παράλληλα, τα ευρήματα της μελέτης των Hasan Monfared et al., (2024) έδειξαν ότι μετά την υλοποίηση της γνωστικόσυμπεριφορικής παρέμβασης παιγνιοθεραπείας που πραγματοποιήθηκε σε παιδιά με ΔΑΦ υπήρχαν στατιστικά σημαντικές βελτιώσεις στις

κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών σε αντίθεση με τα παιδιά στην ομάδα ελέγχου που δεν συμμετείχαν. Τα παιδιά που έλαβαν την παρέμβαση παρουσίαζαν αυξημένα επίπεδα κοινωνικής αλληλεπίδρασης, επικοινωνίας και συμμετοχής σύμφωνα με τις μετρήσεις και τις επαναξιολογήσεις που έγιναν μετά την παρέμβαση. Το δομημένο θεραπευτικό παιχνίδι βοηθάει τα παιδιά να βελτιώσουν τις κοινωνικές δεξιότητες. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη παρέμβαση όπως και σε άλλες παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας που αναφέρθηκαν πρωτύτερα όταν αξιολογούνται τα αποτελέσματα σε μεγαλύτερα διαστήματα παρατηρείται κάποια μείωση των αποτελεσμάτων της θεραπείας, δηλαδή δεν διατηρούνται στον ίδιο βαθμό και αυτό καταδεικνύει τη σημασία της δημιουργίας μεγαλύτερων παρεμβάσεων παιγνιοθεραπείας με μεγαλύτερη διάρκεια και συνέχεια, ώστε να διατηρηθούν καλύτερα τα αποτελέσματα. Επιπροσθέτως, η αισθητηριακή ρύθμιση ενισχύει και την κοινωνική λειτουργικότητα. Τα παιδιά με ΔΑΦ μέσα από δραστηριότητες με βάση το παιχνίδι καταφέρνουν να ρυθμίσουν την υπερδιέγερση, την υπό διέγερση ώστε να αυξήσουν την κοινωνική συμμετοχή. Η ενίσχυση της αισθητηριακής επεξεργασίας αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Όταν ένα παιδί καταφέρνει να αυτορυθμίζεται, παρουσιάζεται περισσότερο διαθέσιμο για αλληλεπίδραση και επικοινωνία (Hasan Monfared et al., 2024).

Επιπροσθέτως, οι Corbett et al., (2023) έδειξαν ότι η παρέμβαση «Sense Theatre» αύξησε σημαντικά την τυχαία μνήμη, αποκαλύπτοντας μεγαλύτερη κοινωνική προσοχή και εμπλοκή των συμμετεχόντων σε κοινωνικά ερεθίσματα. Μέσω της αύξησης της τυχαίας μνήμης βελτιώθηκαν συγκεκριμένες κοινωνικές δεξιότητες όπως η εκφραστικότητα της φωνής και η ποιότητα της σχέσης με νέους συνομηλικούς. Η εν λόγω μελέτη αποδεικνύει ότι το παιχνίδι και το θέατρο οδηγεί σε σταδιακή βελτίωση της κοινωνικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα, η συμμετοχή των παιδιών με ΔΑΦ σε δραστηριότητες δημιουργικού παιχνιδιού όπως είναι η εναλλαγή ρόλων και ο αυτοσχεδιασμός σε συνεργασία με συνομηλικούς επιτρέπει στα παιδιά με ΔΑΦ την αυθεντική εξάσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων σε πραγματικά περιβάλλοντα και βελτιώνεται σημαντικά η κοινωνική συμπεριφορά τους (Corbett et al., 2023).

Επιπλέον, τα αποτελέσματα της παρέμβασης παιγνιοθεραπείας DIR/Floortime των Barghi et al., (2023) έδειξε ενδυνάμωση της κοινωνική αλληλεπίδρασης και της κοινωνικής συμμετοχής, καθώς και σημαντική μείωση των κοινωνικά επιβλαβών συμπεριφορών των παιδιών με ΔΑΦ. Μάλιστα, σημαντικό εύρημα θεωρείται ότι στη φάση παρακολούθησης της παρέμβασης μετά από 2 μήνες οι βελτιώσεις αυτές διατηρήθηκαν και αυτό δείχνει ότι η

θεραπεία δεν έχει μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά σταθερά αποτελέσματα στις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών με ΔΑΦ (Barghi et al., 2023).

Τα αποτελέσματα της παρέμβασης Sandplay των (Zelcek & Rouya, 2024) έδειξαν βελτίωση στην αυτορρύθμιση της συμπεριφοράς των παιδιών με ΔΑΦ. Τα παιδιά μέσα από την επαφή με τη φύση, τον καθαρό αέρα και την απουσία κλειστών ορίων μείωσαν το άγχος τους και αισθάνονταν περισσότερη ελευθερία και έλεγχο. Τα παιδιά παρουσιάζονταν πιο δεκτικά στην εμπλοκή τους στο παιχνίδι. Η αξιολόγηση της παρέμβασης έγινε μέσα από ποιοτικά δεδομένα και τη συμπλήρωση κάποιων κλιμάκων από τους γονείς πριν και μετά την παρέμβαση. Τα αποτελέσματα δείχνουν βελτιωμένη κοινωνική αλληλεπίδραση, αυτοπεποίθηση και συναισθηματική ρύθμιση των παιδιών όσον αφορά τις σχέσεις με τους άλλους και τη μείωση της κοινωνικής απομόνωσης (Zelcek & Rouya, 2024).

Συμπληρωματικά, τα ευρήματα της μελέτης των Chan & Ouyang, (2025) έδειξε ότι η παιγνιοθεραπεία προσφέρει θετικά οφέλη τόσο νευρολογικά όσο και συμπεριφορικά στα παιδιά με ΔΑΦ. Αναλυτικότερα, τα αποτελέσματα δείχνουν ως προς τα νευρολογικά ότι η αύξηση της ισχύος των κυμάτων άλφα (α) φανερώνει κατάσταση χαλάρωσης και μειωμένο άγχος των παιδιών με ΔΑΦ και συμπεριφορικά ότι βελτιώνονται οι κοινωνικές δεξιότητες και οι προσαρμοστικές συμπεριφορές τους. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η παιγνιοθεραπεία έχει σημαντική επίδραση και αυτό φαίνεται από τις νευρολογικές και συμπεριφορικές αλλαγές (Chan & Ouyang, 2025).

Τέλος, τα ευρήματα της μελέτης των Xu et al., (2025) έδειξαν ότι μετά την παρέμβαση παιγνιοθεραπείας AI-driven υπήρχαν διακριτές βελτιώσεις στις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες των παιδιών με ΔΑΦ που συμμετείχαν. Επίσης, τα παιδιά με ΔΑΦ μετά την παρέμβαση ήταν σε θέση να λάβουν μια πρωτοβουλία, να ανταποκριθούν συναισθηματικά και να εστιάσουν την προσοχή τους. Ακόμη, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μειώθηκε σε ένα βαθμό το αίσθημα ματαιώσης και το άγχος των παιδιών με ΔΑΦ κατά την κοινωνική αλληλεπίδραση σε ομαδικές δραστηριότητες. Μάλιστα, αυτό επιβεβαιώθηκε και από τα ποιοτικά δεδομένα μέσα από τις συνεντεύξεις των φροντιστών, αναφέροντας ότι τα παιδιά τους με ΔΑΦ μετά την παρέμβαση είχαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, εμπλέκονταν πιο εύκολα κοινωνικά και δεν παρουσιάζονταν τόσο μοναχικά (Xu et al., 2025).

7.5 Αποτελέσματα μικτής μελέτης παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Η μελέτη των Barr et al., (2022) που αφορούσε τη διερεύνηση της αποδοχής και της εφαρμοσιμότητας της παρέμβασης I-SOCIALISE με LEGO έδειξε ότι η συγκεκριμένη παρέμβαση ήταν θετική κυρίως από τους εκπαιδευτικούς αλλά και από τους περισσότερους γονείς των παιδιών με ΔΑΦ. Αναφέρεται ότι υπήρξαν βελτιώσεις στις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών στη διάρκεια των συνεδριών, τα παιδιά επικοινωνούσαν περισσότερο, συνεργάζονταν, αλληλοεπιδρούσαν και σύναπταν φιλικές σχέσεις. Μέσα από τη μελέτη φανερώνεται ότι η παιγνιοθεραπεία με LEGO ενισχύει τις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών με ΔΑΦ (Barr et al., 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : Συγκριτική ανάλυση της παιγνιοθεραπείας ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με Williams Syndrome και Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος.

Μέσα από την ανάλυση των άρθρων γίνεται κατανοητό ότι τα παιδιά με WS και ΔΑΦ πρόκειται για δύο αναπτυξιακές διαταραχές με διακριτά αλλά και συγκρίσιμα κοινωνικά προφίλ, τα οποία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εμπλοκή του παιδιού στο παιχνίδι και δέχονται πολλά οφέλη από τις παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας. Φανερόνεται ότι και στις δύο ομάδες παρατηρούνται δυσκολίες στις κοινωνικές δεξιότητες, όμως η φύση, η αιτία και η λειτουργικότητα αυτών των δυσκολιών διαφοροποιούνται. Αναλυτικότερα, τα παιδιά με WS χαρακτηρίζονται από έντονη κοινωνικότητα και αυξημένη επιθυμία για κοινωνική επαφή και υψηλή κοινωνική πρωτοβουλία ακόμη και σε αγνώστους. Αυτή η αυξημένη κοινωνικότητα των παιδιών με WS δεν συνοδεύεται από επαρκή κοινωνική κατανόηση με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται δυσκολίες στην αυτορρύθμιση της κοινωνικής συμπεριφοράς, στην κατανόηση των κοινωνικών κανόνων και στην αξιολόγηση κοινωνικών κινδύνων. Απεναντίας, τα παιδιά με ΔΑΦ παρουσιάζουν μειωμένη κοινωνική πρωτοβουλία και δυσκολίες στην κοινωνική επικοινωνία. Η κοινωνική αλληλεπίδραση δεν αποτελεί για αυτή την πληθυσμιακή ομάδα εγγενές κίνητρο αλλά απαιτεί συστηματική διδασκαλία και ενίσχυση. Αναφορικά με την παιγνιοθεραπεία στα παιδιά με ΔΑΦ αυτό το πεδίο είναι περισσότερο μελετημένο και έχουν δημιουργηθεί ποικιλία παρεμβάσεων. Στις παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας για παιδιά με ΔΑΦ οι στόχοι κυρίως επικεντρώνονται στην συστηματική διδασκαλία της κοινωνικής επικοινωνίας, της κοινής προσοχής, της συναισθηματικής κατανόησης. Αντίθετα, στα παιδιά με WS παρόλο που οι μελέτες είναι πολύ περιορισμένες τα μέχρι στιγμής ευρήματα υποδεικνύουν την αποτελεσματικότητα της παιγνιοθεραπείας για τη βελτίωση της λειτουργικότητας των κοινωνικών δεξιοτήτων. Οι παρεμβάσεις εστιάζουν κυρίως στη ρύθμιση του άγχους αυτών των παιδιών, στην κοινωνική ρύθμιση, στη βελτίωση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και στην κατανόηση κοινωνικών κανόνων. Το παιχνίδι για αυτά τα παιδιά λειτουργεί ως ασφαλή πλαίσιο εξάσκησης των κοινωνικών δεξιοτήτων. Επιπροσθέτως η παιγνιοθεραπεία για τα παιδιά με WS λειτουργεί θεραπευτικά για τη μείωση της δυσφορίας στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων, ενώ τα παιδιά με ΔΑΦ λειτουργεί περισσότερο για τη μείωση των επιθετικών συμπεριφορών και τη μείωση της στερεοτυπίας. Γίνεται κατανοητό, ότι ή παιγνιοθεραπεία είναι ένα πολυδιάστατο πεδίο με πολλά οφέλη σε

παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές και διαφοροποιείται ως θεραπευτικό εργαλείο ανάλογα την πληθυσμιακή ομάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο : Συμπεράσματα-Προτάσεις

Εν κατακλείδι, μέσα από τις μελέτες που αναλύθηκαν τόσο στο βασικό θέμα της οριοθετημένης ανασκόπησης για την παιγνιοθεραπεία ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS όσο και για τις μελέτες για υποστήριξη στο αντίστοιχο θέμα σε παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού πρόκειται για ένα ανερχόμενο πεδίο που εξακολουθεί να είναι ανεξερεύνητο κυρίως για τα παιδιά με WS, απεικονίζοντας σημαντικά αποτελέσματα σε αυτούς τους πληθυσμούς. Στις μελέτες που αναλύθηκαν τόσο στα παιδιά με WS όσο και στα παιδιά με ΔΑΦ υπήρξαν σημαντικοί περιορισμοί που δύναται να ξεπεραστούν στις μελλοντικές έρευνες. Είναι σημαντικό, οι παρεμβάσεις παιγνιοθεραπείας που διεξάγονται στα παιδιά με WS και σε παιδιά με ΔΑΦ να περιλαμβάνουν περισσότερο ετερογενή δείγμα και να μπορούν να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια, ώστε να είναι πιο εφικτή η γενίκευση των αποτελεσμάτων τους. Κλείνοντας, η εν λόγω οριοθετημένη βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι μια προσπάθεια χαρτογράφησης των μέχρι στιγμής ευρημάτων της παιγνιοθεραπείας σε παιδιά με WS, υποστηρίζοντας την και με τις παρεμβάσεις που έχουν γίνει σε παιδιά με ΔΑΦ και δίνει το έναυσμα στους μελλοντικούς ερευνητές για υλοποίηση περαιτέρω παρεμβάσεων και μελετών σε σχέση με την παιγνιοθεραπεία και την ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με WS.

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barghi, F., Safarzadeh, S., Marashian, F. S., & Bakhtiarpour, S. (2023). Effectiveness of DIR/Floor Time Play Therapy in Social Skills and Emotion Regulation of Children with Autism Spectrum Disorder. *Middle East Journal of Rehabilitation and Health Studies*, 11(2). <https://doi.org/10.5812/mejrh-138491>
- Barr, A., Coates, E., Kingsley, E., De La Cuesta, G. G., Biggs, K., Le Couteur, A., & Wright, B. (2022). A mixed methods evaluation of the acceptability of therapy using LEGO bricks (LEGO based therapy) in mainstream primary and secondary education. *Autism Research*, 15(7), 1237–1248. <https://doi.org/10.1002/aur.2725>
- Chan, K. R., & Ouyang, G. (2025). Association between changes in EEG alpha power and behavioural outcome in autistic children induced by child-centred play therapy: A randomised controlled trial. *Counselling and Psychotherapy Research*, 25(1), e12813. <https://doi.org/10.1002/capr.12813>
- Çiftci, A. (2025). Understanding the role of symbolic play in enhancing language development in children with autism spectrum disorder: A critical review. *International Journal of Developmental Disabilities*, 1–10. <https://doi.org/10.1080/20473869.2025.2514630>
- Corbett, B. A., White, S., Lerner, M., Preacher, K. J., Klemencic, M. E., Simmons, G. L., Pilkington, J., Gable, P., Gioia, A., & Key, A. P. (2023). Peers, play, and performance to build social salience in autistic youth: A multisite randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 91(7), 411–425. <https://doi.org/10.1037/ccp0000821>
- Daudt, H. M., Van Mossel, C., & Scott, S. J. (2013). Enhancing the scoping study methodology: A large, inter-professional team's experience with Arksey and O'Malley's framework. *BMC Medical Research Methodology*, 13(1), 48. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-13-48>
- Deniz, E., Francis, G., Torgerson, C., & Toseeb, U. (2022). Parent-mediated play-based interventions to improve social communication and language skills of preschool autistic children: A systematic review and meta-analysis protocol. *PLOS ONE*, 17(8), e0270153. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270153>
- Dodd, H. F., Porter, M. A., Peters, G. L., & Rapee, R. M. (2010). Social approach in pre-school children with Williams syndrome: The role of the face. *Journal of*

- Intellectual Disability Research*, 54(3), 194–203. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2009.01241.x>
- Elbeltagi, R., Al-Beltagi, M., Saeed, N. K., & Alhawamdeh, R. (2023). Play therapy in children with autism: Its role, implications, and limitations. *World Journal of Clinical Pediatrics*, 12(1), 1–22. <https://doi.org/10.5409/wjcp.v12.i1.1>
- Fanning, P. A. J., Sparaci, L., Dissanayake, C., Hocking, D. R., & Vivanti, G. (2021). Functional play in young children with autism and Williams syndrome: A cross-syndrome comparison. *Child Neuropsychology*, 27(1), 125–149. <https://doi.org/10.1080/09297049.2020.1804846>
- Gibson, J. L., Pritchard, E., & De Lemos, C. (2021). Play-based interventions to support social and communication development in autistic children aged 2–8 years: A scoping review. *Autism & Developmental Language Impairments*, 6, 23969415211015840. <https://doi.org/10.1177/23969415211015840>
- Gillooly, A. E., Riby, D. M., Durkin, K., & Rhodes, S. M. (2021). Peer relationships in children with williams syndrome: Parent and teacher insights. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(1), 169–178. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04503-6>
- Gillooly, A. E., Riby, D. M., Durkin, K., & Rhodes, S. M. (2024). Friendships in children with williams syndrome: Parent and child perspectives. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 54(2), 509–517. <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05807-5>
- Hasan Monfared, M., Kohansal, L., Kalantarian, H., Lotfi, R., & Armoon, A. (2024). The Effectiveness of Cognitive-Behavioral Play Therapy on Sensory Processing and Social Interactions of Children with Autism. *International Journal of Body, Mind and Culture*, 11(6), 227–235. <https://doi.org/10.61838/ijbmc.v11i6.916>
- Klein-Tasman, B. P., Young, B. N., Levine, K., Rivera, K., Micielica, E. J., Yund, B. D., & French, S. E. (2022). Acceptability and Effectiveness of Humor- and Play-Infused Exposure Therapy for Fears in Williams Syndrome. *Evidence-Based Practice in Child and Adolescent Mental Health*, 7(1), 94–111. <https://doi.org/10.1080/23794925.2021.1950080>
- Koukourikos, K., Tsaloglidou, A., Tzaha, L., Iliadis, C., Frantzana, A., Katsimbeli, A., & Kourkouta, L. (2021). An Overview of Play Therapy. *Materia Socio Medica*, 33(4), 293. <https://doi.org/10.5455/msm.2021.33.293-297>

- Li, Y. (2025). Global autism prevalence, and exploring Montessori as a practical educational solution: A systematic review. *Frontiers in Psychiatry*, *16*, 1604937. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2025.1604937>
- Madhavan, S. P. (2024, July). THE EFFECTIVENESS OF REATTACH THERAPY IN ADDRESSING BEHAVIORAL ISSUES IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES. In *Obstetrics & Gynaecology Forum* (Vol. 34, No. 3).
- Morris, C. A., & Mervis, C. B. (2021). WILLIAMS SYNDROME. In J. C. Carey, A. Battaglia, D. Viskochil, & S. B. Cassidy (Eds), *Cassidy and Allanson's Management of Genetic Syndromes* (1st edn, pp. 1021–1038). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119432692.ch63>
- Ng-Cordell, E., Hanley, M., Kelly, A., & Riby, D. M. (2018). Anxiety in williams syndrome: The role of social behaviour, executive functions and change over time. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *48*(3), 796–808. <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3357->
- Papaeliou, C. F., Fryssira, H., Kodakos, A., Kaila, M., Benaveli, E., Michaelides, K., Stroggilos, V., Vrettou, M., & Polemikos, N. (2011). Nonverbal communication, play, and language in Greek young children with Williams syndrome. *Child Neuropsychology*, *17*(3), 225–241. <https://doi.org/10.1080/09297049.2010.524151>
- Rautenbach, G., Hoosain, M., Zunza, M., & Plastow, N. (2024). Promoting playfulness through a play-based occupational therapy intervention: A study protocol. *African Journal of Disability*, *13*. <https://doi.org/10.4102/ajod.v13i0.1415>
- Rosenblad, S. R., Wolford, T., Brennan, R. S., Darnell, J., Mabry, C., & Herrmann, A. (2025). Mastering Your Dragons: Using Tabletop Role-Playing Games in Therapy. *Behavioral Sciences*, *15*(4), 441. <https://doi.org/10.3390/bs15040441>
- Sruthi, K. V., & Niharika, M. K. (2025). Play-based speech and language intervention for Williams syndrome: A case report. *International Journal of Developmental Disabilities*, 1–7. <https://doi.org/10.1080/20473869.2025.2459479>
- Steinberg, S., Shivers, C. M., Liu, T., Cirelli, L. K., & Lense, M. D. (2021). Survey of the home music environment of children with various developmental profiles. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *75*, 101296. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2021.101296>
- Wang, H.-I., Wright, B. D., Bursnall, M., Cooper, C., Kingsley, E., Le Couteur, A., Teare, D., Biggs, K., McKendrick, K., De La Cuesta, G. G., Chater, T., Barr, A., Solaiman, K.,

- Packham, A., Marshall, D., Varley, D., Nekooi, R., Gilbody, S., & Parrott, S. (2022). Cost-utility analysis of LEGO based therapy for school children and young people with autism spectrum disorder: Results from a randomised controlled trial. *BMJ Open*, *12*(1), e056347. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-056347>
- Wright, B., Kingsley, E., Cooper, C., Biggs, K., Bursnall, M., Wang, H.-I., Chater, T., Coates, E., Teare, M. D., McKendrick, K., Gomez De La Cuesta, G., Barr, A., Solaiman, K., Packham, A., Marshall, D., Varley, D., Nekooi, R., Parrott, S., Ali, S., ... Le Couteur, A. (2023). I-SOCIALISE: Results from a cluster randomised controlled trial investigating the social competence and isolation of children with autism taking part in LEGO® based therapy ('Play Brick Therapy') clubs in school environments. *Autism*, 136236132311596. <https://doi.org/10.1177/13623613231159699>
- Xu, S., Su, J., Chen, J., Lin, X., & Wang, Z. (2025). AI-Driven Gamified Intervention Models for Autism Education Across Developmental Stages. *Proceedings of the 2nd International Conference on Machine Intelligence and Digital Applications*, 190–197. <https://doi.org/10.1145/3744464.3744497>
- Young, B. N., Mohanty, E., Levine, K., & Klein-Tasman, B. P. (2023). Addressing fears of children with Williams syndrome: Therapist and child behavior in the context of a novel play-and humor-infused exposure therapy approach. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1098449. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1098449>
- Zelcek, B., & Pouya, S. (2024). Investigation of the effect of the sandplay therapy in the open area to improve the social behaviour of children with autism spectrum disorder. *Support for Learning*, *39*(3), 149–164. <https://doi.org/10.1111/1467-9604.12486>